

České vysoké učení technické v Praze
Fakulta architektury

Ing. arch. David Belko

Lázeňská péče - vývoj, trendy, procedury

Disertační práce

Praha, únor 2012

Doktorský studijní program: Architektura a urbanismus
Studijní obor: Teorie architektonické tvorby

Školitel: Doc. Ing. arch. Karel Fořtl, CSc.

Obsah

1.	Úvod	5
1.1.	Téma	5
1.2.	Cíle práce	5
1.3.	Metody zpracování	6
2.	Lázeňství	7
2.1.	Lázně v Čechách a na Moravě	7
	Teplice	9
	Karlovy Vary	12
	Mariánské Lázně	17
	Františkovy Lázně	21
	Poděbrady	25
	Luhačovice	27
3.	Vývoj lázeňské péče.....	31
3.1.	Prehistorie a předantické kultury	31
3.2.	Antické Řecko	32
3.3.	Antický Řím	34
3.4.	Středověk ranný	37
3.5.	Středověk vrcholný a pozdní	38
3.6.	Novověk	39
3.7.	1. polovina 20. století	41
3.8.	2. polovina 20. století	49
4.	Přírodní léčebné zdroje	52
4.1.	Minerální vody	52
4.2.	Peloidy	54
4.3.	Vřídelní plyny	55
4.4.	Klíma	56
5.	Komplexní lázeňská léčba	57
5.1.	Lázeňská léčba.....	57
5.2.	Působení na psychiku pacienta.....	58
5.3.	Komplexní lázeňská léčebna	61
	Příklady staveb lázeňských léčeben.....	67

6.	Léčebné procedury	82
6.1.	Pitná léčba	83
	Pitná kúra	83
	Výplach minerální vodou	83
6.2.	Inhalace	84
	Prostorová inhalace	85
	Individuální inhalace	85
	Pneumatická inhalace	85
6.3.	Balneoterapie	86
6.3.1	Uhličitá léčba	87
	Uhličité koupele	87
	Plynové koupele (suché uhličité koupele)	88
	Plynové injekce	89
6.3.2.	Léčba peloidy	90
	Koupele	90
	Zábaly a obklady	91
	Slatinný nebo rašelinový zábal.....	91
	Rašelinový obklad	92
6.3.3.	Vodoléčba/Hydroterapie	92
	Velká vodoléčba	93
	Terapeutický bazén	94
	Rehabilitační bazén	95
	Vanové koupele	96
	Sprchy	97
	Stříky	97
	Polevy	97
	Sauna	98
	Pára	99
	Malá vodoléčba	100
	Vířivé koupele	100
	Perličkové koupele	100
	Přísadové koupele	101
	Hauffeho koupele	101
	Šlapací koupele	101
	Oviny	102
	Zábaly	102
	Otírání	102
	Podvodní masáže	102

6.4.	Fyzikální terapie	103
6.4.1.	Mechanoterapie	104
	Masáže přístrojové	104
	Podtlakově-přetlaková masáž	104
6.4.2.	Ultrasonoterapie	105
6.4.3.	Termoterapie	105
	Pozitivní termoterapie	105
	Parafínová lázeň	106
	Parafínový obklad	106
	Negativní termoterapie	106
	Kryoterapie	106
6.4.4.	Fototerapie	107
	Nepolarizované záření	107
	Ultrafialové záření	107
	Viditelné světlo	107
	Infračervené záření	108
	Polarizované záření	108
	Laser	108
	Biolampa	109
6.4.5.	Elektroterapie	109
	Kontaktní elektoterapie	110
	Galvanoterapie	110
	Nízkofrekvenční proudy	111
	Středofrekvenční proudy	111
	Elektrostumulace	111
	Bezkontaktní elektroterapie	111
	Vysokofrekvenční proudy	111
	Magnetoterapie	112
6.5.	Kinezioterapie	112
	Aktivní kinezioterapie	113
	Léčebný tělocvik	113
	Terénní léčba	113
	Ergoterapie	114
	Hipoterapie	114
	Pasivní kinezioterapie	115
	Klasická masáž	116
	Reflexní masáž	116
	Trakce a extenze	116
	Polohování	116

6.6	Léčba prostředím	117
	Klimatoterapie	117
	Helioterapie	117
	Speleoterapie	118
6.7.	Dietoterapie	119
6.8.	Psychoterapie	120
7.	Současné trendy	121
7.1.	Týdenní regenerační pobyty	121
7.2.	Wellness	121
	Infrakabina	122
	Polárium / Kryokomora	123
	Solná jeskyně	123
	Solná sauna	124
	Floating	125
	Pivní lázeň	126
	Příklady staveb pro wellness.....	126
8.	Závěr	134
9.	Výkladový slovník	136
10.	Literatura	142

1. Úvod

Česká republika je mimořádně bohatá na minerální prameny a léčebné lázně. Toto společné dílo přírody a lidí se postupně stalo chloubou země a také jeho důležitým zdravotnickým i ekonomickým potenciálem¹. Zlatým věkem českého a moravského lázeňství bylo 18. a 19. století, kdy se šlechta, města, obce a soukromé osoby snažily u každého kvalitnějšího pramene vody zřídit lázně či stáčírnu. České a moravské lázeňství patří k nejvyspělejšími ve světě. Cesta k této úctyhodné pozici trvala dlouhá staletí.

Lázně jsou pozoruhodným kulturně společenským fenoménem, který se mimo jiné projevil i v jejich svěbytné architektuře a parkových úpravách², jež se inspirovaly šlechtickými zámeckými zahradami a parky. Lázeňská místa měla a mají specifický stavební ráz, jehož typickým a klasickým prvkem je již od starověku objekt kolonády, altánky nad pramenem a promenáda. Většinou se vyznačují mimořádnou architekturou, poznamenanou tvůrčím géníem výrazných stavitelských osobností.

1.1. Téma

Ve své práci se věnuji lázeňské péči - mapuji vývoj lázeňské péče, současný stav lázeňství, druhy léčebných procedur a jejich požadavky na stavby a také nové trendy v poskytování lázeňské péče.

Po čtyřiceti letech socialismu byla centra lázeňských měst včetně lázeňských budov a kolonád až na výjimky zdevastována, podobně na tom byly zahrady, parky, pavilónky a další lázeňské atrakce. Ovšem ještě hůře dopadly mnohé menší, které byly postupně uzavřeny, zpustly a nakonec zanikly.

V současné době probíhá postupná obnova zanedbaných míst a také hledání dalšího využití lázeňských míst kromě péče o pacienty „na pojišťovnu“.

1.2. Cíle práce

Svou prací bych rád přispěl k prohloubení znalostí o lázeňství a o stavbách pro lázeňskou péči. Jejím cílem je přehledným způsobem prezentovat jednotlivé procedury / trendy a jejich požadavky na stavbu.

Práce by měla poskytnout základní informace všem, kteří se chtějí zmíněnými stavbami zabývat.

---

1 str. 9, Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Bucharovič St. & Wieser St.

2 str. 10, Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Bucharovič St. & Wieser St.

1.3. Metody zpracování

Téma jsem zpracovával na základě analýzy shromážděných informací, poznatků z navštívených lázeňských provozů a konzultací s odborníky.

Postup práce lze shrnout takto:

- definice tématu a stanovení cílů
- sběr vstupních informací
- sběr poznatků z literatury a návštěv zařízení
- konzultace s odborníky
- sledování tendencí ve vývoji
- vyhodnocení a závěry

2. Lázeňství

Využívání přírodních léčivých zdrojů, koupele, pití vod a lázeňské léčení hrály v lékařství odedávna významnou roli jako jeden z nejstarších způsobů terapie užívané od nepaměti až do současnosti. V blízkosti zdrojů, především kolem vývěrů minerálních a termálních vod užívaných ke koupelím či k pití, vznikala postupně léčebná místa. Také ložiska rašeliny, slatiny a bahna poskytovala cenný materiál pro ohřívání koupele a zábaly, oblíbené zejména u revmatiků. Příznivé klima dalo vzniknout mnohým vyhledávaným léčebným místům. U zrodu lázeňských míst však nestály vždy jen přírodní zdroje, ale někdy silná osobnost reformátorského léčitele prosadila nové metody využívající třeba jen obyčejné studené vody v aplikačních formách k léčení a přispěla tak ke vzniku renomovaných léčebných míst.

Využívání přírodních léčivých zdrojů má celosvětově prastarou tradici s propracovanou metodikou a s výraznými léčebnými úspěchy, které prověřila praxe mnoha staletí.

Lázně a lázeňství nejsou rozloženy po celém světě rovnoměrně. Třebaže se využitelné zdroje odedávna vyskytovaly na mnoha místech, zůstalo lázeňství v našem slova smyslu vlastně převážně evropskou záležitostí. Jen menším dílem se vyvíjelo také v Asii. Nejstarší tradice lázeňství v Evropě jsou v Itálii, České republice, Slovensku, Německu, Francii, Španělsku, Polsku a Rusku. V anglo-saských zemích a v Americe nebylo ani v minulosti příliš rozšířeno a postoj k němu byl stále zdrženlivý, takže ani v současnosti není příliš využíváno.

Lázně jsou pozoruhodným kulturně společenským fenoménem, který se mimo jiné projevil i v jejich svébytné architektuře a parkových úpravách³, jež se inspirovaly šlechtickými zámeckými zahradami a parky. Lázeňská místa měla a mají specifický stavební ráz, jehož typickým a klasickým prvkem je již od starověku objekt kolonády, altánky nad pramenem a promenáda. Většinou se vyznačují mimořádnou architekturou, poznamenanou tvůrčím géniem výrazných stavitelských osobností. Součástí lázeňského pobytu je i kulturní život, jeho typickou ukázkou jsou lázeňské koncerty.

2.1. Lázně v Čechách a na Moravě

Česká republika je mimořádně bohatá na minerální prameny a léčebné lázně. Toto společné dílo přírody a lidí se postupně stalo chloubou země a také jeho důležitým zdravotnickým i ekonomickým potenciálem. Zlatým věkem českého a moravského lázeňství bylo 18. a 19. století, kdy se šlechta, města, obce a soukromé osoby snažily u každého kvalitnějšího pramene vody

---

3 str. 10, Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Bucharovič St. & Wieser St.

zříditi lázně či alespoň stáčírnu. České a moravské lázeňství patří k nejvyspělejšímu ve světě. Cesta k této úctyhodné pozici trvala dlouhá staletí.

Ve světě neznámější české lázně jsou Karlovy Vary. Dále mezi nejvýznamnější české lázně patří Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Luhačovice, Poděbrady a Teplice v Čechách. Dalšími lázněmi jsou Bechyně, Bělohrad, Běloves, Bílina, Bludov, Bohdaneč, Darkov-Karviná, Dubí, Hodonín, Jáchymov, Konstantinovy Lázně, Janské Lázně, Jeseník, Karlova Studánka, Kostelec u Zlína, Kundratice-Osečná, Kynžvart, Libverda, Lipová, Mšené, Ostrožská Nová Ves, Slatinice, Teplice nad Bečvou, Toušeň, Třeboň, Velichovky, Vráž, Železnice, Velké Losiny.

Některé české a moravské lázně se vyznačují mimořádnou architekturou, poznamenanou tvůrčím géniem výrazných stavitelských osobností (Dušan Jurkovič - Luhačovice, Ferdinand Fellner & Hermann Helmer a Josef Zítka - Karlovy Vary, Josef Schaffer - Mariánské Lázně, Gustav Wiedermann - Františkovy Lázně).

4

Analýza historického vývoje našich lázeňských míst zřetelně ukazuje, že lázní a léčivých pramenů bylo v minulosti mnohem více než dnes a že jejich počet je vlivem nejrůznějších okolností neustále redukován.

Po první světové válce a rozpadu Rakouska-Uherska došlo k poklesu významu i našich nejvýznamnějších lázní, naproti tomu menší lázeňská místa zaznamenávala v dobách první republiky stálý příliv především domácí klientely. Pak lázeňský život znovu ochromila druhá světová válka - řada lázní sloužila jako válečné lazarety či rehabilitační zařízení. Osudovým se pro celou řadu míst stal i odsun německých spoluobčanů, kteří ve většině lázeňských center

především v pohraničí tvořili většinu obyvatel a vytvářeli tu potřebné lidské a ekonomické zázemí lázeňskému ruchu.

Velké množství vysoce kvalitních minerálních pramenů v regionech severozápadních Čech zaniklo v souvislosti se zdejší megalomanskou a ke krajině bezohlednou těžbou uhlí po roce 1945.

V roce 1948 byly veškeré lázně zestátněny. V rámci pojištění je lázeňské léčení bezplatné, o vyslání na léčení rozhoduje především zdravotní stav. Průvodním jevem studené války bylo omezení příjezdů bohatší zahraniční klientely. Byla odstraněna sezónnost a přešlo se na celoroční provoz.

Po čtyřiceti letech socialismu byla centra lázeňských měst včetně lázeňských budov a kolonád až na výjimky zdevastována, podobně na tom byly zahrady, parky, pavilónky a další lázeňské atrakce. Ovšem ještě hůře dopadly mnohé menší, které byly postupně uzavřeny, zpustly a nakonec zanikly. O mnoho lépe se nevedlo ani mnoha vývěrům léčivých či minerálních pramenů, zejména pokud byly spojeny s církevním kultem nebo se nacházely ve vysídleném a ostře sledovaném pohraničí.

Období konce 20. a počátku 21. století je charakteristické spíše rekonstrukcemi stávajících provozů, z nichž mnohé byly po desítkách let zanedbávání v žalostném stavu. Jsou rekonstruovány nejen vlastní lázeňské provozy, ale také ubytovací části. Je zvyšován standard zařízení tak, aby vyhovoval měnící se klientele. V současné době probíhá také hledání dalšího využití lázeňských míst kromě péče o pacienty „na pojišťovnu“.

Teplice

Teplice jsou posazeny do kotliny mezi Českým středohořím a masívem Krušných hor, leží ve výšce 220 m.n.m. Jsou obklopeny shluky kopců vzniklých pradávno vulkanickou činností.

Thermy vyvěrají na terén na jižním okraji údolí. Nejstarším pramenem je Pravřídlo s teplotou 49 °C a s vydatností až 800 m³/den. Nejvydatnějším pramenem je Hynie, v hloubce 978 m se stabilní teplotou 44,5°C a vydatností až 1 700 m³/den.

V lázních se léčí onemocnění pohybového ústrojí, cév a nervová.

Teplice jsou našimi nejstaršími lázněmi. Lázeňské budovy se nacházejí uprostřed rozlehlých městských parků plných fontán a zeleně. Hosté mohou trávit volné chvíle procházkami či posezením v přílehlých zahradních restauracích a kavárnách. Město bylo díky své atmosféře a léčivým pramenům navštěvováno mnohými slavnými panovníky, umělci a velikány své doby.

Historie lázeňství

Počátky historie Teplic jsou spojeny s termálními prameny. Léčivé prameny v teplickém údolí byly známy již přibližně před 2000 lety, což dokládají archeologické nálezy římských mincí v Pravřídle a nálezy keltských mincí a šperků z počátku našeho letopočtu v Obřím prameni u Duchcova.

Zdejší termální prameny byly využívány již od 12. století a právě rozvoj lázeňství umožnil

přerod původně neznámého města Teplice ve významné středisko s honosnými lázeňskými domy.

Velkou dobou pro Teplice se stává 16. století, kdy došlo k velkému rozvoji lázeňství. Vznikají první lázeňské budovy v okolí Pravřídla – první kamenná budova a lékárna. Teplice prožívají hospodářský vzestup a mění se z nepříliš významného městečka na centrum s výjimečnou klientelou.

5

Od druhé poloviny 18. století lázně získaly celosvětovou známost a evropskou proslulost. Stavěly se nové lázeňské budovy, rozšiřovaly se parky, do města se sjížděla výjimečná klientela, ať již panovníci, či význační vědci a filozofové.

Zlatým věkem pro Teplice bylo období klasicismu. Po požáru v roce 1793 změnilo město svoji tvář. Byla postavena celá řada nových lázeňských budov a město spolu s lázněmi získalo skutečně reprezentativní vzhled. Návštěvy osobností soudobého světa přitahovaly do lázní vznešenou společnost. V roce 1879 se provalily podzemní vody do dolu Döllinger. Způsobily pokles hladiny Pravřídla, které přestalo přechodně téct, čímž utrpěla pověst lázní.

V období mezi dvěma světovými válkami byly Teplice velmi živé a společensky rušné město s vysokou úrovní služeb, atraktivními zábavními podniky a pestrou kulturní nabídkou. Zájem o léčebný pobyt kolísal, přestože lázeňská péče byla na dobré úrovni.

Lázeňské stavby

Císařské lázně

Impozantní budova Císařských lázní leží v klidné části města. Císařské lázně náleží k historicky nejstarším domům v Teplicích.

6

Lázeňský dům Beethoven

Je součástí historického jádra města. Vznikl architektonickým propojením několika původních lázeňských domů a jejich dostavbou. Leží v klidné části Teplic obklopen rozsáhlými parky.

7

---

6 dobová pohlednice Císařské lázně

7 foto Lázeňský dům Beethoven, www.lazneteplice.cz

Karlovy Vary

Karlovy Vary se rozkládají na rozhraní Slavkovského lesa a Sokolovské pánve ve výšce 380 m.n.m. Lázeňská čtvrť je umístěna v hlubokém údolí říčky Teplé zařiznutém do žulového masivu Slavkovského lesa a je obklopena rozsáhlými plochami lesoparků.

Vyvěrá zde více než 60 termálních pramenů, pro lázeňské účely je využíváno 13 tzv. velkých therem. Teplota jednotlivých zřídél se pohybuje mezi 34 a 73 °C. Podle chemického složení pramenů se jedná hlavně o alkalicko-muriaticko-salinické kyselky a termální hydrogen-uhlíčito-sírano-chloridosodné kyselky. Dále se zde využívá rašelina a slatina, vřidelní plyn a v neposlední řadě i zdejší klima.

V lázních se léčí široké spektrum chorob trávicího ústrojí, poruchy výměny látkové, poruchy metabolismu tuků, obezita a nemoci pohybového ústrojí.

8

Karlovy Vary je možno charakterizovat jako symbiózu lázeňského organismu v hlubokém údolí s ubytovacími kapacitami na svazích v okolí. Osou lázeňské zóny je promenáda podél říčky Teplé od hotelu Thermal až po Grandhotel Pupp. Odtud promenádní provoz slábne a vytrácí se u stanice lanovky k hotelu Imperiál a karlovarské galerie. Specifikem místa jsou komunikace serpentinovitě překonávající výškové rozdíly, propojené strmými a křivolakými schodišti.

Historie lázeňství

Pověst praví, že Karel IV. pronásledoval v místech, kde později vzniklo město Karlovy Vary, jelena, který při štvanici přeskočil z jednoho skalního úbočí na druhé, zatímco psi spadli do vroucího vřídla. Druhá pověst praví, že si Karel IV. po bitvě u Kresčaku léčil poraněnou ruku horkou vodou ze zdejšího pravídlu. Protože se ruka rychle hojila, považoval ji za léčivou a dal vystavět kolem vřídla dřevěné domky, v nichž mělo být pečováno o nemocné.

Lékařská věda se o karlovarské prameny začíná zajímat velmi brzy. Po založení lázní, v době, kdy kolem vřídla vzniká malá osada, byla voda do okolních domů přiváděna soustavou dřevěných žlabů. Ve sklepních nebo přízemních místnostech byly zřizovány vanové lázně, kde se nemocní koupali několik hodin denně.

V 14. století byl položen základ slávy lázeňského města. Město získalo řadu královských privilegií (v roce 1370 bylo povýšeno na královské město) a stává se světoznámým lázeňským městem. Mezi návštěvníky bylo mnoho evropských panovníků a význačných umělců. Jedním z nejproslulejších lékařů 18. století byl dr. Becher, který zavedl přesný vědecký systém používání karlovarských vod pro léčebné koupele a pitnou kúru.

V 19. století přijíždí do Karlových Varů stále více hostů. Velká návštěvnost si vyžaduje budování nových lázeňských zařízení - příkladem jsou Lázně I (Císařské), v Karlových Varech postavené vídeňskou firmou Felner-Helmer, ve skromnějším provedení jsou Lázně III, dále výstavná vřidelní kolonáda a četné lázeňské domy a penziony. Roku 1871 byla zřízena železnice z Chomutova do Chebu a tím stoupá návštěvnost lázní⁹.

Počátek 20. století je ve znamení pokračující výstavby lázní. Roste počet obyvatel i hostů. V roce 1910 mají 17446 obyvatel a o rok později 70935 pacientů. V meziválečné době se město stává centrem sudetských Němců. Po druhé světové válce probíhá dosídlování města českým obyvatelstvem a jeho obnova. Byla postavena nová Vřidelní kolonáda, termální bazén a balneoprovoz v areálu hotelu Thermal. Další významnou realizací je Lázeňský ústav Sonssouci z let 1968-1970. Zajímavou prací v oboru lázeňských léčeben je projekt léčebny Fontána, který ovšem nebyl nikdy realizován.

Lázeňské stavby

Mlýnská kolonáda

Soustřeďuje se zde lázeňský život, jejím autorem je J. Zítek. Tento vynikající český architekt, byl pověřen karlovarskou městskou radou, aby předložil návrh na důstojnou kolonádu,

10

11

9 volná citace vývoje, Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Bucharovič St.

10 foto Mlýnská kolonáda, Lázně, Martin Reiner

11 foto Mlýnská kolonáda, Lázně, Martin Reiner

kteřá by nahradila již nevyhovující empírovou kolonádu Nového a Mlýnského pramene. V původním návrhu vypracoval Zítek dvě alternativy, z nichž prvá navazovala na starší soutěžní návrh. Pro nákladnost této monumentální stavby karlovarská městská rada návrh nepřijala a Zítek realizoval v rozmezí let 1871 až 1881 jednodušší klasicistní návrh. Pro celou kolonádu je charakteristický architrávový systém se dvěma trojúhelníkovými zdobenými štíty. Otevřená trojlodní hala s korintským sloupovým a kazetovým stropem je uprostřed rozšířena v půlkruhovitou niku pro orchestr. Souměrně umístěná dvě schodiště spojují sloupovou přízemní kolonádu s promenádní terasou. Volný kolonádní prostor byl v roce 1949 rozšířen překlenutím řeky Teplé podle návrhu architekta Jiřího Krohy.

Vřídelní kolonáda

Vřídelní kolonáda se nacházela v rozsáhlém prostoru u největšího karlovarského pramene Vřídla na pravém břehu Teplé a více než padesát let se zde soustřeďovala značná část lázeňského života. Navrhovateli, dnes již neexistující stavby, byli vídeňští architekti Fellner a Helmer. Její konstrukce utvářená z prefabrikátů byla lita v Salmovských železárnách v Blansku. Celá stavba nesla stopy sezónního poslání. Byla lehká a proložená zasklenými plochami. Pro bohatost kovového materiálu byla v roce 1942 dána na sběr kovů. V roce 1975 byla postavena nová Vřídelní kolonáda od architekta J. Votruby. Je příkladem stavby nerespektující jak urbanistický rozvrh místa, tak i měřítko a další požadavky na začlenění do lázeňského centra. Kolonáda je dvoupodlažní, má ocelovou konstrukci a většina obkladů je z mramoru.

12

13

12 foto Vřídelní kolonáda, Západočeské lázně, Josef Prošek

13 foto interiér Vřídelní kolonáda, www.regiony.cz

Tržní kolonáda

Tržní kolonáda, navržená ateliérem Fellner a Helmer v roce 1883, byla původně myšlená jako provizorium. Je půdorysně podélného tvaru, který se v polovině mírně zalamuje a sleduje tak trasu přilehlé komunikace. Jde o dřevěnou stavbu obohacenou o množství krajkových motivů vyřezaných ve dřevě a ukončenou sedlovou střechou.

14

15

Lázně I

Lázně I, dříve Císařské lázně, jsou jednou z nejhodnotnějších staveb v Karlových Varech. Autory byli Ferdinand Fellner & Hermann Helmer. Lázně byly dostavěny v roce 1895 v soudobém módním architektonickém slohu, který vyžadoval co nejbohatší nakupení dekorativních složek. Jejich vnější vzhled je konglomerátem renesance a baroka. Půdorysná koncepce připomíná svým podkovovitým řešením spíše divadelní budovu. Stupňovité hlavní průčelí je monumentalizováno dvěma alegorickými plastikami z umělého kamene. Zadní trakt je prostorný, sloupový vestibul, z něhož vede široké dvouproudé schodiště k ústřednímu sálu. Ten byl původně určen k léčbě nápravným tělocvikem na mechanických zařízeních.

16

14 foto Tržní kolonáda, Západočeské lázně, Josef Prošek

15 foto interiér Tržní kolonáda, www.karlovy-vary.cz

16 foto Lázně I, Západočeské lázně, Josef Prošek

Lázně III

Lázně III představuje budova na levém břehu Teplé, která vznikla v blízkosti dnešního pramene Svobody. Její stavitelé Gustav Hain a Eduard Labitzky navrhli stavbu, která v době svého vzniku v roce 1867 soustřeďovala většinu tehdejších léčebných procedur. Centrálně situované rizality a věžovitá nároží zvýrazňují dlouhé průčelí budovy obrácené směrem k říčce Teplé. Monumentálního účinku je dosaženo pseudorománským zdobným prvkem, který prolíná plastickými ozdobami fasády i formováním oken.

Lázně V

Lázně V jsou umístěny v pozadí Smetanových sadů. Budova byla postavena v rozmezí let 1904-1905 a její architektonickou stránku navrhl F. Drobný. Její průčelí je řešeno v pseudobarokním slohu. V roce 1974 byla provedena modernizace technického vybavení lázeňských zařízení pro podávání procedur a vznikl zde 25 metrů dlouhý plavecký bazén se dvěma saunami.

Sanatorium Imperiál

Bylo dobudované těsně před 1. světovou válkou. Monumentální stavba je dílem francouzského architekta E. Hébrata. Svou polohou působí objekt impozantně. Dlouhé hlavní křídlo stavby se zvýrazněným středem je ohraničeno převýšenými věžemi s kuželovitým zastřešením.

17

Hotel Thermal

Hotel Thermal podle návrhu manželů Machonicových byl dokončen v roce 1977. Původní zaměření na volný cestovní ruch se ukázalo chybné. Byl předán čs. lázním jako léčebna. Této funkci však nevyhovuje. Měřítko stavby nerespektuje podmínky místa.

Mariánské Lázně

Lázně se nacházejí ve výšce 628 m n.m. Rozkládají se na svahu Slavkovského lesa, od nádraží terén zvolna stoupá směrem k lázeňské čtvrti. Ta je umístěna v kotlině otevřené k jihu a chráněné ze zbývajících stran zalesněnými pásy vrchů. Podnebí má středohorský charakter, v létě přichází od oceánu chladnější a vlhčí vzduch a v zimě naopak proudění mírní mrazy.

Léčivými zdroji jsou především studené hypotomické kyselky s obsahem hydrokarbonátů, natria, magnesia a železnatých solí; dále místní rašelina a přírodní léčivý plyn.

Léčí se zde nemoci onkologické, dýchacího ústrojí, pohybového aparátu, nemoci ledvin a močového ústrojí. Léčba se skládá z pitné kúry, inhalací, termoterapie a uhlíčitých koupelí.

Historie lázeňství

Území vývěrů pramenů bylo původně těžce přístupné vzhledem k močálům a hlubokým lesům. V nejstarších zprávách se mluví buď o pramenech tepelských nebo úšovických.

Tepelský premonstrátský klášter byl majitelem většiny půdy v okolí Teplé a také vývoj dnešních Mariánských Lázní byl spjat s jeho dějinami. Zájem o kyselky s mírně slanou příchutí, kterých zde vyvěral velký počet, byl původně vzbuzen snahou dobývat zde kuchyňskou sůl. Sůl se totiž musela do Čech dovážet.

Nejstarším písemným pramenem o zdejších vodách je dopis krále Ferdinanda I. z roku 1528, žádá v něm provést analýzu pramenů. Úšovických pramenů se začalo užívat k léčivým účelům na počátku 17. století. Začalo se se stáčením vod do džbánek a sudů na export do Vídně a Německa. Do blízkého okolí se dovážela v sudech, především do klášterů v Teplé a Kladrubech. Odpařením získaná léčivá sůl se prodávala v lékárnách pod označením „Sal teplensis“.

V roce 1749 byl vývěr solného pramene lépe podchycen a u pramene byl postaven malý domek, vedle kterého stál dřevěný kříž - pramen byl pak nazýván Křížový. Skutečným zakladatelem Mariánských Lázní je dr. J. J. Nehr. Ten usiloval o rozvoj a zpřístupnění nových pramenů, snažil se ověřovat si příznivé léčebné výsledky a propracovával vlastní léčebné postupy. Roku 1807 zde postavil vlastní dům, kde ubytovával hosty. Bylo v něm 14 místností a 2 kuchyně. Zájem o léčení vzrůstal a tento skromný příbytek brzo nestačil poptávce. V roce 1808 přibyla další lázeňská budova s 8 koupelnami v přízemí a několika pokoji v patře.

V roce 1808 osada dostala jméno Mariánské Lázně. Tepelský opat Reitenberger se odvážil větších finančních investic a začal velký rozmach mladých lázní, které přes konkurenci Karlových Varů, se během desetiletí staly z téměř neznámé osady světovými lázněmi. Výstavba pokračovala velkým tempem, byly nově podchyceny všechny tehdejší prameny, dostávaly nová pojmenování a upravovalo se jejich okolí. Nad Křížovým pramenem byla postavena budova na sloupech s kupolí a zlatým křížem, která se stala emblémem Mariánských Lázní.

Opat Reitenberger usiloval o pozvednutí Mariánských Lázní z neupravených bažin na půvabné lázeňské město, které by obstálo v konkurenci sousedních Karlových Varů. Dlouho nemohl nikoho najít, až mu kníže Lobkovic slíbil uvolnit svého předního zahradního architekta Václava Skalníka. Jeho zásah během několika let změnil zcela vzhled tohoto údolí. Odvodnil

bažiny a provedl zde velkorysé terénní a sadové úpravy. V roce 1820 vybuodoval četné mosty, vytvořil terasu pro kolonádu, která se stala středem a nejvýznačnějším místem lázní. Napojil sady na okolní krajinu tak neznatelně, že nepoznáme, kde končí sad a začíná volná krajina¹⁸.

Ve dvacátých letech 19. století jsou už moderními světovými lázněmi. Jsou zde uhličité koupele, sprchy, ruská lázeň, počátky vodoléčby, koupele slatinné a dokonce i plynové. Minerální vody se plnily do pálených hliněných džbánů se znakem Mariánských Lázní a vyvážely se do ciziny. Pro chudé zřídil tepelský klášter v roce 1825 lázeňskou nemocnici, která měla nejdřív 14 a později 34 lůžek. Léčebná doba byla čtyřtýdenní. Zopatření a koupele dostávali nemocní zdarma.

Počátkem 20. století se Mariánské Lázně modernizují, v roce 1913 bylo v místní nemocnici zřízeno jedno z prvních specializovaných urologických oddělení. Několik let před počátkem první světové války vrcholí období okázalé výstavby lázní jako mezinárodního lázeňského a společenského střediska. Za druhé světové války byly lázně lazaretním městem. V roce 1947 vznikly v Mariánských Lázních první léčebné domy nemocenského pojištění.

Lázeňské stavby

Lázeňská kolonáda

Lázeňská kolonáda je ústředním a dominantním objektem lázeňské čtvrti. Byla postavena na místě lázeňského sálu v letech 1888 až 1889 stavitelem Johannem Konigem podle plánů vídeňských architektů Miksche a Niedzielského. Novobarokní litinová konstrukce byla tehdy vyrobena v Blanenských strojárnách. Rozměry kolonády jsou 12x119 metrů. Kolonáda nemá ve světě v tomto druhu staveb obdoby, neboť řada takových objektů byla demolována. V patře je výstavní sál, v přízemí pitná hala, místo pro orchestr a sociální zařízení.

19

20

18 volná citace vývoje, Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Bucharovič St.

19 foto Lázeňská kolonáda, www.marianskelazne.com

20 foto interiér Lázeňská kolonáda, www..lecebne-lazne.cz

Kolonáda Rudolfova pramene

Kolonáda sloužila v minulosti jako pitné středisko při promenádě. Sem byl vyveden Rudolfův a Ferdinandův pramen z Úšovic a přímo pod střední částí vyvěrá Karolínin pramen. Dnes je nahradila pitná hala na kolonádě.

21

Lesní pramen

Lesní pramen je vyhledávaným místem procházek a druhým střediskem lázeňského života v letní sezóně. Třebízského potok tu vytváří spolu se skvělou parkovou úpravou velmi působivou přírodní scenérii, je tu i hudební pavilón. Klasicistní kolonáda Lesního pramene je dílo Friedricha Zicklera z roku 1869.

22

21 foto Kolonáda Rudolfova pramene, www.marianskelazne.com

22 foto Lesní pramen, www..lecebne-lazne.cz

Nové lázně

Tato budova je největší a jednou z nejkrásnějších budov lázní. V dnešní podobě byla postavena v letech 1893-1896. Architekt Josef Schaffer postavil třípatrovou budovu ve stylu italské novorenesance. V předním průčelí má 4 věže, je dlouhá 112 metrů a široká 58 metrů. Střední část stavby je zakončena 2 věžemi spojenými lodžii se středním sloupovým. V přízemí je Královská lázeň, skvěle upravená z mramoru jako jedinečnost sloužící kdysi pro nejurozenější hosty.

Společenský dům Casino

Tento dům byl postaven v sousedství Nových lázní ve stejném stylu i stejným stavitelem. Základem jsou tři velké sály, střední mramorový sál slouží ke kulturním účelům, v postranních sálech je lázeňské stravovací středisko. V přízemí je restaurace a v patře kavárna a čítárna. Široký balkón vpředu překrýval vstup pro pohodlí hostů přijíždějících sem kdysi kočáry.

23

Františkovy Lázně

Lázně leží na planině Chebské pánve ve výšce 445 m.n.m. Planina je téměř ze všech stran ohraničena horskými pásmo. Poloha je příčinou odlišných klimatických poměrů oproti zbytku severozápadních Čech.

Lázně a prameny minerálních vod souvisejí s již ve středověku známými prameny, které byly nazývány Chebská kyselka. Léčivými zdroji je především 21 pramenů minerálních vod Glauberova typu a dále sirno-železitá slatina.

V lázních se léčí gynekologická onemocnění, sterilita, onkologický program, choroby srdce a cév, nemoci pohybového ústrojí, dětská gynekologie. Probíhá zde komplexní léčba využívající místních přírodních léčivých zdrojů v kombinaci s vodoléčbou a elektroléčbou.

Františkovy Lázně jsou z urbanistického hlediska hodnotným stavebním celkem. Okrově bílé budovy obklopuje spousta zeleně, sady a lesoparky o rozloze přes 250 ha zajišťující pacientům klid potřebný k léčbě. Samotný pohled na stavby lázeňského města je uklidňující. Převládá zde sloh empírový a ani stavby postavené v jiném slohu neruší jednotnost vzhledu Františkových Lázní a to díky sjednocené závazné barevnosti fasád (bílá a okrová). Jádrem města bylo roku 1974, a znovu roku 1992, prohlášeno městskou památkovou rezervací, která uchovává jedinečný příklad klasicistního lázeňského města.

24

Historie lázeňství

Traduje se, že tzv. Chebskou kyselku popíjel již na sklonku 12. století český kníže Jindřich Břetislav. První písemnou zmínku o zdejších slaných, tzv. chebských kyselkách lze datovat k roku 1406. Kolem roku 1600 byl u vsi Schlada objeven nový pramen, pozdější Františkův a začal se užívat k pitné léčbě. Následovalo stáčení a export této kyselky. Věhlas kyselky rostl a v roce 1714 u pramene byla postavena lázeňská budova s hostinskými pokoji. O založení lázní se zasloužil chebský lékař dr. Bernhard Vinzenz Adler (1753 -1809), který prameny prozkoumal, popsal jejich účinky ve dvou odborných publikacích a nechal je podchytit.

Oficiálním datem založení Františkových Lázní je rok 1793. Lázně rychle rostly; přibývaly budovy, byly vysázeny stromy a založeny nové cesty. Od počátku bylo lázeňské město budováno cíleně a architektonicky jednotně. V roce 1810 zde bylo 24 lázeňských domů, roční návštěvnost se tehdy pohybovala kolem 800 pacientů. Kromě Františkova pramene bylo postupně podchyceno a lázeňsky využito více pramenů. Lázeňští hosté využívali čtyři hlavní prameny: Františkův, Louisin, Studené Vřídlo a Solný pramen.

V roce 1827 zde založil Christoph Loimann veřejný lázeňský dům. Parkové úpravy Františkových Lázní v duchu anglického romantického parku vyprojektoval roku 1830 hejtman Michael Riedl. Roku 1865 získaly Františkovy Lázně statut města. Téhož roku lázně získaly přes Cheb přípoj na evropskou železniční síť. V roce 1912 byly do sortimentu procedur zavedeny plynové koupele. V roce 1941 byl ve Františkových Lázních založen profesorem W. Benadem první ústav pro studium rašelin²⁵.

Lázeňské stavby

Františkův pramen

Františkův pramen je dominantou Náměstí Míru. Jde o empírovou stavbu oválného půdorysu (rondel), jehož dnešní podoba pochází z roku 1832. Původně stál na tomto místě dřevěný pavilónek postavený v roce 1793. Okolí pramene bylo navrženo jako rovná zahradní plocha s trávnikem a květinami, obklopená po obou stranách kolonádou. V roce 1817 byla postavena dřevěná kolonáda v antikizujícím slohu, která sloužila zároveň jako tržnice. Jeden konec ústil do Františkova pramene a druhý do malého sálu Společenského domu. Kolonáda v roce 1914 shořela a nová nebyla postavena.

26

27

28

25 volná citace vývoje, Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Bucharovič St.

26 historické foto interiér Františkův pramen, www.frantiskovy-lazne.org

27 foto Františkův pramen, www.frantiskovy-lazne.cz

28 foto interiér Františkův pramen, www.frantiskovy-lazne.cz

Dvorana Glauberových pramenů

Dvorana je nedaleko Františkova pramene. Stojí na velkém betonovém platu v místě, kde kdysi býval rybník. Byla postavena v roce 1930 na návrh prof. pražské německé techniky arch. Payra. Vnější i vnitřní pohled na dvoranu je velmi reprezentativní. V prostorné dvoraně jsou směrem od vchodu za sebou prameny Glauber III, Glauber IV a Kostelní; prostřední a nejhlubší Glauber IV (vyvěrá z hloubky 92 m) je zachycen pod úrovní terénu, a proto byla nad ním postavena rotunda.

29

30

Luisin pavilón

V tomto pavilónu vyvěrá Luisin a Studený pramen. Byl postaven ve tvaru elipsy v roce 1826. Pramen byl pojmenován po dceři císaře Františka I., Marii Luise, která se zde léčila v roce 1812. V 70. letech 20. století byl pavilón ve špatném stavu, při rekonstrukci byly vyměněny prohnilé dřevěné sloupy podírající střechu tak, že celá střecha byla zvedána hevery a vyměňován jeden sloup za druhým. Díky tomu byl tento půvabný pavilón zachráněn.

Kolonáda Solného a Lučního pramene

spojuje dvěma křídly Solný a Luční pramen. V roce 1844 byla postavena zděná stavba kolonády v dnešní podobě, jde o dílo arch. Füllause z Plzně. Podloží, na kterém kolonáda stojí, tvoří slatina a tekuté písky a proto byla úprava základů z technického hlediska velmi obtížná a celá stavba stojí na pilotech. Průčelí je ozdobeno městským znakem a letopočtem 1904, kdy byl objekt renovován. Vnitřní prostor poslouží jako promenádní kolonáda i jako místo uměleckých výstav.

Lázně II (Císařské)

jsou mohutná, impozantní trojkřídlá budova, postavená v roce 1878 ruským bankéřem Singerem, jemuž patřil pozemek. Průčelí budovy je ozdobeno balkónem, podepřeným čtyřmi páry sloupů. Lázně mají zajímavé vnitřní prostorové uspořádání, vstupní hala je vzdušná s překrásnou stropní štukovou výzdobou.

29 foto Dvorana Glauberových pramenů, www.spaarch.cz

30 foto interier Dvorana Glauberových pramenů, www.spaarch.cz

Plynové lázně s kolonádou

byly postaveny v roce 1808 na návrh dr. Adlera nad Plynovým pramenem. Dnešní podoba Plynových lázní je z let 1912-1914, jde o dílo místního architekta G. Wiedermanna. Tehdy byly upraveny současně s letní kolonádou, která spolu s nimi uzavírá malé parkové zátíší.

31

Léčebný dům Imperiál

Léčebný dům stojí ve Smetanových sadech a díky svému umístění je jedním z nejhezčích lázeňských objektů ve městě. Stavbu projektoval a prováděl místní stavitel G. Wiedermann, jehož dílem je mnoho dalších staveb ve Františkových Lázních. Je oblíbeným místem návštěvníků a pacientů, zejména pro svou polohu v krásném stinném parku.

Poděbrady

Lázně leží ve výšce 185 m.n.m. ve zcela ploché krajině středního Polabí. Labe v tomto úseku teče severozápadním směrem.

Léčivým zdrojem je především přírodní uhličitá minerální voda Poděbradka (čerpána z hloubky více než 100 metrů a bohatá na oxid uhličitý), další prameny a slatinná zemina.

Léčí se zde hlavně nemoci oběhového ústrojí, cukrovka a nemoci pohybového ústrojí. Probíhá zde komplexní lázeňská léčba s využitím zdejších přírodních pramenů (pitné a koupací kúry, peloidy) a dalších přírodních (masáže, parafín, speciální lázeňské procedury) i moderních léčebných metod.

Lázeňská čtvrť Poděbrad leží na spojnici mezi zámekem a nádražím. Jsou zde místa vývěru minerálních pramenů, parkové plochy, lázeňské provozy - Centrální lázně, Letní lázně a lázeňská poliklinika a největší lázeňský dům Libenský. Centrem je lázeňský park s kolonádou a kioskem. Kolonáda se nachází zhruba v první třetině lázeňského parku. V parku roste více než 1500 rostlin, keřů a stromů a jsou zde umístěny kamenné a bronzové sochy. Reprezentativní lázeňské a činžovní domy tvoří obvod parkového náměstí a za nimi je další činžovní a vilová zástavba.

32

33

Historie lázeňství

Nejstarší historické zmínky vážící se k této osadě jsou z 12. a 13. století. Ve slovanské době náležela zdejší lokalita Libickým. Roku 1472 byly Poděbrady povýšeny na město a obdržely četná práva včetně městského znaku. Za vlády Ferdinanda I. prodělával poděbradský hrad i město renesanční proměnu (zámek), která pokračovala i za vlády Rudolfa II. Další vývoj města a nejbližšího okolí poznamenaly vpády v době třicetileté války a velké ničivé požáry, zejména v roce 1681, kdy se celé město proměnilo v jediné spáleniště.

Objev účinného léčivého železitého pramene v 17. století dal podnět k vybudování malých lázní a to v 18. a 19. století na okraji města. Tyto lázně neměly pro rozvoj města význam a zanikly.

---

32 foto Lázeňské náměstí, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Kuča Karel

33 foto Lázeňské náměstí, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Kuča Karel

Významným mezníkem pro město a pro jeho další rozvoj se stal rok 1905, kdy při hledání nových zdrojů kvalitní pitné vody byl na druhém zámeckém nádvoří v hloubce 96,7 m navrtán minerální pramen studené alkalické kyselky s bohatým obsahem oxidu uhličitého. Další objevy minerálních uhličitých pramenů v Poděbradech a zkoumání jejich léčebného využití daly podnět k založení poděbradských knížecích lázní roku 1908. V následujících letech odpovídalo rychlé tempo výstavby v Poděbradech vzrůstajícímu zájmu o lázně. V roce 1912 byla ukončena výstavba a úprava dnešního středu lázní s parkem³⁴.

Po první světové válce byla v Poděbradech ustavena Lázeňská akciová společnost (1920) a ve 20. a 30. letech se Poděbrady změnilly v moderní výstavní lázeňské město, známé u nás i v zahraničí.

Lázeňské stavby

Kolonáda Libenského

Zhruba v první třetině lázeňského parku protíná jeho plochu asfaltová cesta, za níž je krytá kolonáda s kruhovým proskleným pavilónem nad pramenem Libenský. Kolonáda byla postavená v roce 1937 podle projektu architekta V. Kerharta. Byla pojmenována po významném kardiologovi prof. V. Libenském, který v Poděbradech působil.

35

36

Lázeňský dům Libenský

Původní budova léčebného domu pochází z prvního období výstavby lázní z roku 1912 od architekta Justicha. V historii lázní zaujímá důležité místo, byl v ní zřízen první léčebný a vyšetřovací ústav v Poděbradech. Dnešní podobu jí vtiskla přestavba v roce 1926 a další stavební úpravy z 60-tých let.

34 volná citace vývoje, Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Bucharovič St.

35 foto Kolonáda Libenského, www.cs.wikipedia.org

36 foto Kolonáda Libenského, Poděbrady a vycházky po okolí, Souček Zdeněk

Letní lázně

Letní lázně se rozkládají před lázeňským Libenským domem a patří k nejstarším objektům poděbradských lázní. Z bývalé nepoužívané panské stodoly ve zdejším sadu zvaném Dřevnice byla vybudována v letech 1907-8 první lázeňská budova zvaná Knížecí lázně. Roku 1910 areál koupilo město a roku 1911 zde vznikla novostavba Letních lázní navržená architektem Jandou. Celek byl rozšířen o křídlo u promenády a symetrický trakt u Lázeňské ulice. Na protější straně promenády byla postavena přízemní lázeňská budova, v níž je lázeňská restaurace a kulturní sál s hudebním altánem. Dnešní podobu Letním lázním dala přestavba z roku 1932, kdy byly přestavěny vstupní prostory.

Luhačovice

Lázně leží ve výšce 250 m n.m. v úzce sevřené protáhlé kotlině táhnoucí se od severovýchodu k jihozápadu, obklopené poměrně strmými zalesněnými kopci, které se na jihozápadním konci rozšiřuje. Tady ležela původní ves Luhačovice. Údolím protéká říčka Šťávnice. Podnebí má téměř podhorský charakter. Bariéra Vizovické vrchoviny zabraňuje pronikání studených a silných větrů. Kotlina je otevřena k jihu, pronikají sem teplé větry a díky zalesnění nedochází k vysušování ovzduší.

Léčivými zdroji jsou místní léčivé vody s vysokým obsahem minerálních látek a proplyněním volným kyslíčnickem uhlíčitým. K léčbě je užíváno 14 minerálních pramenů hydro-uhlíčitano-chlorido-sodné kyselky a 1 sirný pramen, nejznámějším pramenem je Vincentka.

Léčí se zde nemoci dýchacího a trávicího ústrojí, poruchy výměny látkové, pohybového aparátu a oběhového ústrojí. Komplexní lázeňská léčba spočívá v pitných kúrách, koupelích a inhalaci.

37

Lázeňské náměstí je centrem lázní a soustřeďuje se na něm společenský a kulturní život i léčebný provoz. Není jiného místa v luhačovických lázních, které by tolikrát změnilo svou tvářnost a vzhled. Má tvar nepravidelného lichoběžníku, jehož délka je 170 metrů a šířka 60-90 metrů. Severozápadní okraj náměstí je lemován Společenským domem, budovou ředitelství lázeňské organizace a Domem Bedřicha Smetany, jihovýchodní ohraničení tvoří stavební komplex, v němž je Veřejná dietní jídelna, poliklinika, Malá kolonáda, hala Vincentky a Velká kolonáda. Na jihozápadě je náměstí zčásti uzavřeno Jurkovičovým domem.

Historie lázeňství

První písemné zprávy o luhačovických pramenech jsou z roku 1669. Jan F. Hertod, brněnský městský fyzik, o léčivých pramenech píše ve své knize „Tartaro – mastix Moraviae“. Pokusil se také o jejich primitivní analýzu.

Ještě v 17. století nebyla v okolí pramenů možnost ubytování, pouze v nedalekých mlýnech nebo ve vesnici Luhačovice vzdálené půl hodiny chůze. Popud k rozvoji luhačovických lázní dal rozbor minerální vody. Rozbor provedl prof. Grantz a doporučil ji k pitným kúram. Tehdejší majitel lázní hrabě Serenyi dal v roce 1789 postavit v blízkosti pramenů hostinec a první dřevěné kabinové lázně.

Počátkem 18. století byly nevyhovující lázně zrušeny a postaven „Jarní dům“ s 24 lázněmi. Rozvoji lázní prospěla severní železnice, vybudovaná v roce 1846. Kolem roku 1850 bylo již v lázních 10 obytných domů s 83 pokoji, 3 kuchyňské domy a plnárna minerální vody, ze které se vyváželo 100000 lahví ročně.

Koncem 19. století začaly lázně chátrat a stávající majitel je prodal akciové společnosti. Tu za tímto účelem založil dr. Veselý a je považována za zakladatele prvních českých lázní, neboť ostatní lázeňská místa se nacházela v oblastech s německým osídlením. K výstavbě povolal architekta Jurkoviče, který zahájil svou práci velkolepou přestavbou Janova domu. Dále pak byly podle jeho návrhu postaveny další objekty – Slovácká bouda s chaloupkou a Jestřábí dům.

V období první republiky došlo k dalšímu rozvoji Luhačovic. V roce 1922 bylo postaveno Inhalatorium od architekta Skřivánka a byl postaven Společenský dům podle návrhu architekta Roita. Těsně před druhou světovou válkou byla postavena „bílá čtvrť“ penzionů podle návrhu Bohumila Fuchse³⁸.

Nejvýznačnější stavbou poválečného období je nová kolonáda z roku 1947 navržená architektem O. Pořízkou.

---

38 volná citace vývoje, Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Bucharovič St.

Lázeňské stavby

Janův (Jurkovičův) dům

patří k nejznámějším a nejcennějším objektům v luhačovických lázních. Vznikl pravděpodobně již v 18. století a byl přestavěn ve 30. letech 19. století. Současný malebný vzhled mu dal přestavbou v roce 1902 Dušan Jurkovič. Je to architektonicky vzácná stavba, při jejíž rekonstrukci bylo použito kombinace dřeva a cihel. Fasáda je ozdobena valašskými ornamenty vyřezávanými do dřeva. Barevně sladěným nátěrem těchto dřevěných prvků dostal dům charakteristický a nezapomenutelný vzhled. V Jurkovičově domě se již téměř dvě stě let provádějí uhličité koupele, používají se k nim směsi silně proplyněné minerální vody ze všech léčivých pramenů v Luhačovicích, které neslouží k pití. V přízemí je složité registrační a velící zařízení, které registruje hladinu minerální vody v každé studni.

39

40

Dům Bedřicha Smetany

Byl navržen Emilem Králíkem a dokončen v roce 1909. Slouží k ubytování pacientů a dodnes patří k nejhonosnějším budovám v luhačovických lázních.

Společenský dům

Jeho stavba vtiskla Lázeňskému náměstí moderní ráz. Byl postaven v roce 1935 podle projektu Františka Roitha a stal se kulturním a společenským střediskem lázní. Byly v něm soustředěny čítárny, koncertní sál, vinárna, restaurace a další prostory určené pro zábavu a rozptýlení návštěvníků Luhačovic.

---

39 foto Janův (Jurkovičův) dům, Luhačovice: lázně z nejkrásnějších, Cmíral Pavel

40 foto Janův (Jurkovičův) dům, Luhačovice: lázně z nejkrásnějších, Cmíral Pavel

Velká kolonáda

Jde o nejmonumentálnější stavbu na Lázeňském náměstí, která je dílem Oskara Pořízky. Je to vzdušná, lehká stavba otevřená do náměstí, je 10-12 metrů široká a 130 metrů dlouhá, nesená 27 hranatými sloupy. Přibližně uprostřed je v rozsahu tří polí vkomponován pramen Amandka s pramenní vázou, po obou stranách od něho je jižní stěna kolonády prosklená v rozsahu deseti polí, čímž se docílilo optického propojení s přírodou.

41

42

Hala Vincentky

Hala se připojuje k Velké kolonádě a byla koncipována jako prostor pro pitnou léčbu při chladném počasí i jako sál pro komorní koncerty a menší výstavy. Je 30 metrů dlouhá a 17 metrů široká. V jejím prostoru je čtrnáct kulatých sloupů, které probíhají ve dvou řadách. Uprostřed haly je kašna, kde se v hlavní sezóně podává minerální voda Vincentka, o patro výš je malé orchestrální pódium a po obou stranách ochoz.

43

44

41 foto Velká kolonáda, www.luhacovice.cz

42 foto interiér Velká kolonáda, www.treking.cz

43 foto Hala Vincentky, www.blog.zarohem.cz

44 foto interiér Hala Vincentky, www.treking.cz

3. Vývoj lázeňské péče

Léčba přírodními léčivými zdroji je jednou z nejstarších léčebných metod.

Pokud budeme sledovat dějinný vývoj balneologie jako nauky o lázeňství i architektonický vývoj lázní, je třeba přehled rozdělit na několik etap:

- prehistorie a předantické kultury
- antické Řecko
- antický Řím
- středověk ranný
- středověk vrcholný a pozdní
- novověk
- 20. století

3.1. Prehistorie a předantické kultury

Při zakládání lidských sídlišť byly vodní toky jednou z hlavních existenčních podmínek. Koupel znamenala zpočátku náboženský úkon a byla součástí obřadů a bohoslužeb. Člověk, než vstoupil do chrámu, měl být čistý na duchu i na těle. Toto pravidelné očišťování těla se dělo nejprve v řekách. V Indii to byla zejména posvátná řeka Ganga, v Egyptě řeka Nil.

Archeologické nálezy v místech výskytu minerálních a termálních vod nasvědčují tomu, že tato místa byla vyhledávána již od prehistorických dob zvěří. V okolí termálních pramenů bývají vždy ve větší míře nalézány kosterní zbytky mamutů a jiných zvířat se stopami reumatismu. Zvěř zřejmě nalézala úlevu v teplé koupeli a člověk byl k používání těchto pramenů zřejmě zvířaty inspirován. Dá se tedy říci, že původ lázeňské léčby vychází v zásadě z empirických zkušeností (tak jako u většiny starých léčebných metod).

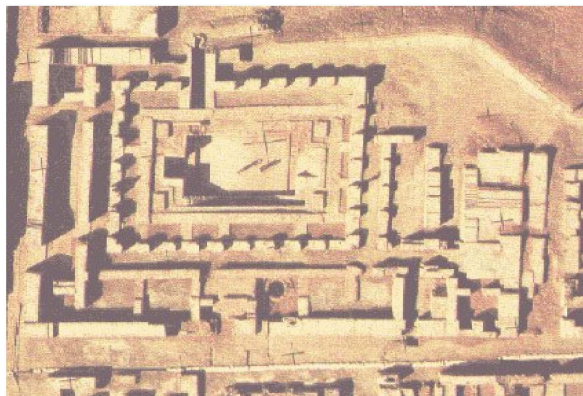
Léčivost těchto pramenů byla přisuzována nadpřirozeným silám a božstvům, což dokládají nálezy pravěkých obětních oltářů, chrámů a kultovních předmětů nalezených při archeologických průzkumech. Také byly nalezeny prehistorické zbytky podchycení pramenů a kamenných van různých rozměrů a kvality zpracování (např. u Teplického Pravřídla). Nejstarší podchycení pramene v Evropě je ve sv. Mořici, je provedeno bronzovým potrubím přibližně z doby 2000 př.n.l..

V antických spisech jsou zmínky o starých horkých lázních germánských kmenů a parních lázních Slovanů. V okolí léčivých pramenů (většinou horkých a minerálních) je z archeologických nálezů patrná kontinuita jejich užívání již od prehistorických dob. Tuto tradici je možné vysledovat ve většině kulturních oblastí. Například pohanský zvyk tzv. jarní májové koupele při Filipojakubské noci přežíval i v křesťanské době až do 18. století. Této koupeli byl připisován mnohonásobně vyšší léčebný účinek.

Jednou z nejstarších památek je bazén s minerální vodou v Mohenjo-Daro v Indii u řeky Indu, jsou zachovány i přírodní kanály a potrubí horkovzdušného vytápění, je datován zhruba

do roku 2500 př.n.l..

45

46

Z egyptských papyrů a chrámových nápisů vyplývá, že už za I. říše existoval lázeňský úřad. Byla nalezena řada památek na lázeňskou činnost, například u Abukirku bylo při vykopávkách nalezeno 400 metrů dlouhé měděné potrubí na minerální vodu.

S krétskou kulturou také souvisí rozvoj lázeňství, jsou známa stará lázeňská střediska jako Hagios, Gahanaruos a Gurmia. Z tohoto období (z roku 1800 př.n.l.) pochází první keramická vana v podstatě dnešního tvaru.

Židům přikazoval Mojžíšův Zákon očistnou koupel nejen před vstupem do chrámu, ale i při různých jiných příležitostech - po každém hříchu, před jídlem, před svatebním obřadem, při narozeninách atd.. Dívky a ženy se musely pravidelně koupat v měsíčních intervalech. Tento zákon dal podnět nejen k hojnému zřizování umělých nádrží u chrámů, ale byl také příčinou toho, že bohatí židé začali ve svých obytných domech stavět koupelny a později i bazény. Později také byly zakládány veřejné lázeňské budovy. V lázních Siloah zůstal zachován kanál pro přívod vody z Gihonu u Jeruzaléma.

Také v staročínských písemných pramenech byly nalezeny zmínky o léčebných lázních z období 2300 př.n.l..

3.2. Antické Řecko

Řekové považovali koupání za prostředek sloužící k zdravému vývinu těla. Zmínky o řeckém lázeňství najdeme u Homéra (který ve svých eposech hovoří o teplých pramenech v Argosu, Mykénách, Tirinsu a o stříbrných vanách Menelaových), Platóna, Hippokrata a dalších. Řekové i starší východní kultury znali a používali léčbu inhalacemi, bahenními obklady a termálními koupelemi.

45 fotomapa Mohenjo-Daro, www.ancient-wisdom.co.uk

46 foto Mohenjo-Daro, www.columbia.edu

Užívali léčivé prameny, u termálních pramenů byly nalezeny bazény a vany až 30 metrů pod povrchem, tak aby byly co nejbíže k pramenům. Daidalos (otec Ikara) je znám jako vynálezce horkovzdušné lázně s přívodem horkého vzduchu z podzemní výtopny. Spartané používali s oblibou studenou lázeň a koupali se v mořích a řekách. Později se ujala i teplá vanová koupel.

O lázeňských procedurách si můžeme udělat obraz ze zbytků váz, na kterých jsou znázorněny jak procedury tak i balneologická zařízení. Na starých řeckých vázách zjišťujeme, že znali již i sprchové lázně. Socha Apoxymena z helénského období zobrazuje složitou fyziatrickou proceduru s masáží a oškrabováním.

Literární zmínky o lázních a lázeňství nacházíme u Platona, Hippokrata, Plutarcha a dalších. Zachoval se i jeden z prvních popisů lázeňských procedur, který hovoří o horkých lázních, polévání horkou vodou a masážích. Jde o pokyny od Herodota (484-406 př.n.l.) „Jak se chovat v termálních a minerálních lázních“. Dobu lázně stanovil na půl hodiny a postupně přidával až na dvě hodiny a potom zase postupně snižoval, delší dobu lázně označuje za škodlivou. Stanovil také celkovou dobu lázeňského pobytu na tři týdny. Tento údaj je znám už z klínových napsů od Asyřanů a je základní dobou pro lázeňský pobyt i dnes.

V lékařské učebnici Hippokratově (460-377 př.n.l.) nalézáme popisy veškeré tehdejší hydroterapie – lázně, zábaly, vstřikování do tělesných dutin, prudké polévání vodou, stříky apod. Hippokrates je považován za zakladatele balneologie. Také správně uvádí, že se na léčbě podílí nejen lékař, ale celé okolí, tzn. pomocníci a také pacient sám. Tento pohled je i v současnosti základem komplexní lázeňské léčby s důrazem na prostředí a psychologii pacienta. Díky těmto spisům je Hippokrates považován za zakladatele balneologie.

Z období helénské kultury se dochovala řada stavebních památek a poměrně přesné písemné zprávy o lázeňských místech „hydropolis“. Řekové již od 6. stol. př.n.l. rozeznávali lázně terapeutické a pouze očištné. Postupně se tato zařízení od sebe stavebně oddělovala. Náboženský předpis spojoval omývání s předchozí výraznou pohybovou aktivitou a posléze s lázeňskou procedurou, masáží a natíráním vonnými mastmi. Klasickým zařízením tohoto typu je řecké „Gymnaseion“, které je popsáno ve Vitruviových spisech o stavitelství. Nedílnou součástí gymnasií byly cvičební louky a běžecké dráhy, ke kterým bývala přistavěna sloupová hala a budova se zařízeními pro horké vanové koupele, sprchy, místnosti s horkým vzduchem, plaveckým bazénem, místnostmi pro masáže a natírání olejem a dále pak odpočívárny s lůžky. V Aténách zřídili již ve 4. stol. př.n.l. veřejné lázně, přístupné zdarma chudým obyvatelům.

Tyto stavby byly často stavěny u termálních sirných pramenů (ve Spartě) nebo u tradičních sportovišť na březích řek a moře. Zbytky těchto staveb jsou v Efesu, Alexandrii Troas, Aidipsu, na Mélu a Lesbu a byly patrně i v Thermopylách. V Epidauru jsou zachovány zbytky ubytovny se 180 místnostmi a celá dispozice je rozložena kolem tří dvorců.

V pozdější řecké literatuře také nalezneme ostrou kritiku luxusních lázní a přepychu těchto zařízení, je ostře kritizována morálka a mravy v lázních. To svědčí o úpadku koncem řeckého období, kdy se léčebná funkce v některých případech postupně vytrácela.

3.3. Antický Řím

Římané převzali řeckou kulturu i s lázeňstvím a jako vynikající organizátoři je dovedli do dokonalosti. Pro označení lázní existují v latině tyto termíny:

1. „Aquae“ - vlastní léčebné prameny
2. „Balnae“ - veřejné lázně napojené na vodovod (pouze studená voda)
3. „Thermae“ - veřejné lázně se studenou i horkou vodou
4. „Lavatorae“ - očištná domácí lázeň

Zmínky o léčebných lázních nacházíme již v raném Římě. Nejstarší jsou v Baiae (poblíž Neapole) vázané na horké sírné prameny. Již v roce 178 př.n.l. zde byla vybudována rozsáhlá zařízení s plaveckými bazény o rozměru 35x27 metrů. Kupole budov nad bazény měly rozpon 21, 26 a 30 metrů. Nalézáme zde zbytky vanových lázní a odpočívárnu s deseti i více lehátky. V pozdější době byly v Baiae vybudovány luxusní císařské vily vytápěné horkými prameny. V císařské době byly tyto lázně vyhledávaným letoviskem římské smetánky. Další staré lázně jsou v Ischii a Tivoli u Říma.

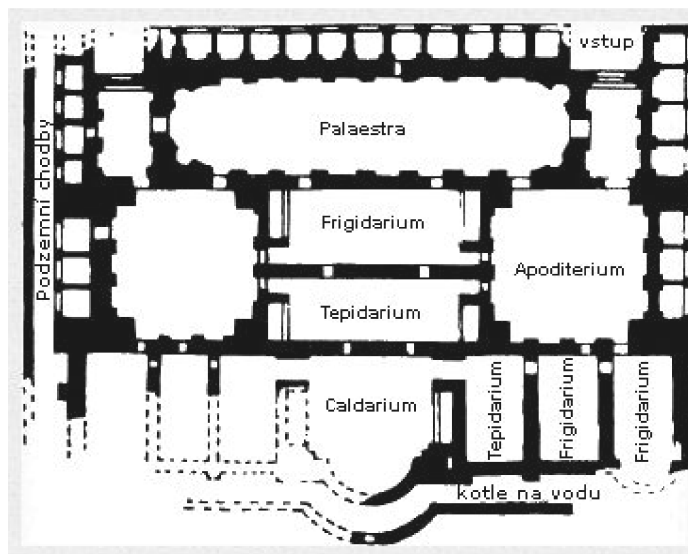
Římské impérium začalo velice záhy dbát o zdraví, čistotu a dobrou kondici svých vojáků, proto byly u vojenských táborů budovány sportoviště a lázně. Zároveň na křižovatkách vojenských silnic v provinciích byly budovány vojenské nemocnice a léčebná lázeňská zařízení, která využívala zdrojů minerálních a termálních vod. Mezi nejznámější patřily Asuae Sixtiae (Aix en Provence), Grani (Aachen), Mattiaca (Wiesbaden), Baden ve Švýcarsku. V alpském Davosu byly založeny lázně ve vysokohorské poloze, což svědčí o znalosti klimatické léčby.

Celkem je známo z historických písemných pramenů a z vykopávek asi 80 římských lázeňských míst vyloženě léčebného zaměření. Římané převzali balneologické metody od Řeků a systematicky je rozváděli. U Plinia (79 n.l.) nalézáme popisy balneoprocudur a popis pitné léčby. Římané používali následující léčebné procedury – přehřívání, bahenní zábaly, sprchy, koupele, pocení, vodní masáže, klasické masáže, inhalace, pitné kúry, které jsou platné dodnes. Římské lázeňství se stalo základem současné moderní balneologie.

Nejznámější oblastí římského lázeňství jsou veřejné městské lázně „piscinae publicae“, které byly hojně zakládány za republiky. Princip římských lázní spočíval ve střídání lázní - ze studené do vlažné, teplé a potní (frigidarium, tepidarium, sudatorium, laconium, caldarium) a odtud zpět do horké, vlažné a studené. Roku 89 př.n.l. vynalezl římský občan Orata teplovzdušné vytápění a tzv. římskou dlažbu s kanálky pro horký vzduch. Od tohoto data se začínají přebudovávat římské piscinae na thermy. Jejich předobrazem byla řecká gymnasia se svými bazény, horkými a studenými lázněmi, parními lázněmi, odpočívárnami a diskusními prostory včetně přilehlé zelené plochy pro sport. Z našeho hlediska šlo v tomto případě spíše o zařízení společenská se zdravotnickou funkcí preventivní a kondiční ve smyslu antické představy krásy a komplexnosti osobnosti.

Největšího rozmachu doznaly tyto lázně v císařském Římě. Byly stavěny v ohromných rozměrech. Lázně stály v otevřeném parku s velkými volnými plochami určenými k pěstování tělesných cvičení (palaestra) a spojovány s gymnasií, amfiteatry, knihovnami, čítárnami a řečništi. Tak vznikly thermy, v nichž římský občan trávil většinu dne. V roce 305 př.n.l. byly zbudovány v Římě před hradbami města velké veřejné lázně, které byly zásobovány z prvního vodovodu (postaveného Appiem Claudiem). S rostoucím počtem lázní úměrně stoupala spotřeba vody a rostl počet vodojemů. Římské lázně byly majetkem státu a byly používány lidem bezplatně. O jejich oblibě svědčí počet lázní. V roce 400 n.l. bylo v samotném Římě vedle 11 největších therm ještě 856 velkých a 1352 malých balneae a spotřeba vody činila bezmála 200 miliónů galonů.

Lázně jsou děleny podle pohlaví se společnými částmi. V jejich dispozičním řešení je zachován určitý systém a cyklus místností s bazény, vanami, horkým a studeným vzduchem a lázněmi, parou a odpočívárnami. Základní stavební soubor je obklopen sloupovou síní a rozsáhlým zeleným dvorem s parkem a od ruchu města byl oddělen vysokou zdí. Velmi dobrý obraz o provozu a architektuře lázní si můžeme udělat podle velmi dobře zachovaných lázní v Pompejích. Areál má dvůr s parkovou úpravou a kolonádami okolo. Provoz je rozdělen na ženskou a mužskou část, se společenskou místností „excedrou“ a celý komplex je vytápěn horkým vzduchem z centrální výtopy.

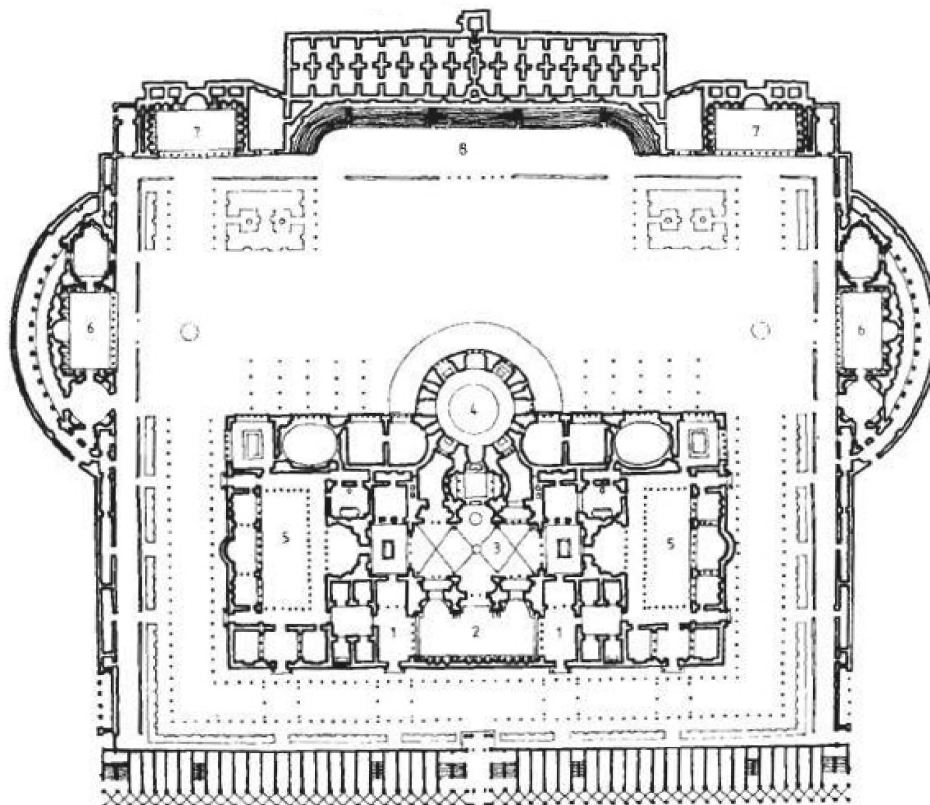
Vlastní lázně měly následující části:

- apodyterium - svlékárna
- frigidarium - chladná lázeň
- tepidarium - vlažná lázeň
- caldarium - horká lázeň
- sudatorium - potní lázeň s různými stupni teploty
- piscina - koupací bazén
- palaestra - hřiště

46

Největší z nich nesly jména panovníků, kteří je nechali postavit. Jsou to např. Thermy Pompejovy, Agrippovy, Augustovy, Titovy, Diokleciánovy a Caracallový. Césarové vystihli psychologii lidu a jejich přízeň si kupovali tím, že jim stavěli lázně.

Největší z těchto lázní Caracalovy thermy mají bazén o rozměrech 56x23 metrů v ose budovy a místnosti podle obvyklého schématu - frigidarium (chladný prostor s bazénkem), caldarium (horký prostor - přes 50°C s relativní vlhkostí téměř 100% jako potní lázeň), tepidarium (teplý prostor pro ukončení pocení) a lakonikum (prostor pro masáže a odpočinek). Soubor je doplněn odpočívárnami, diskusními sály a obklopen kolonádou a parkem. Celkově je na ploše 10 ha a mohl pojmout až 2300 osob.

47

Po rozdělení říše Římské na západořímskou a východořímskou se přeneslo těžiště do Cařihradu, kde Konstantin vybudoval ve 4. stol. n.l. nejvýznačnější lázně své doby Zeuxipos. Při přístavbách a rozšíření v 6. století n.l. bylo zde provedeno první naftové teplovzdušné vytápění.

Zříceniny lázní svědčí nejen o velikosti a nádheře, ale zároveň i o velké rozmařilosti Římanů. Tím, že se nakonec změnilly v zábavní podniky, odcizily se vlastnímu významu určení - degenerovaly současně s rozkladem římské kultury a civilizace.

3.4. Středověk ranný

Pád západořímské říše s vlivem nezadržitelného tlaku germánských kmenů znamená konec vysoké římské lázeňské kultury. Pro barbarské germánské národy, které nebyly zjemněle civilizací a neznaly pojem „civilizačních nemocí“ byly římské lázně se svým teplovzdušným vytápěním nepochopitelnými zařízeními. Přinesly s sebou primitivní medicínu založenou většinou na léčivých rostlinách a zvyky jednoduchých horkých a parních lázní.

Dá se mluvit o všeobecném úpadku lázeňství, většina lázeňských zařízení zcela zpuskla. Pouze léčivé a termální prameny udržují v omezené míře svou léčebnou tradici.

Všechny germánské i slovanské státy v Evropě postupně přejímají křesťanské náboženství. Křesťanské náboženství je reakcí na římskou kulturu, staví se proti antickému kultu komplexní tělesné a duševní kultury a kultu těla vůbec. Blaho duševní bylo povyšováno nad blaho tělesné. Se svým důrazem na mysticismus a asketismus zavrhuje lázně jako tělesnou rozkoš. Z legend o životě svatých se dovídáme, že sv. Antonín Fulgutius se zřekl koupele na celý život a tímto zamítnutím „rozkoše“ dokázal svou oddanost Bohu.

Péče o nemocné (nemoc je ostatně trest boží) se soustřeďovala do rukou kněžích a klášterů. Do křesťanské medicíny přechází řada pohanských pověr; zařikání, modlitba a pouštění žilou jsou nejúčinnější léčebné postupy. Víra v léčebnou moc vody se mění v pověru, která jde tak daleko, že stačí do léčebné vody strčit prst nebo se jí jen jednou napít. K pramenům je možné poslat zástupce, který přinese malé množství v lahvičce.

Pohanská tradice jarní koupele přetransformovaná křesťanstvím přežívá ve formě svatojánské koupele, která je údajně devětkrát účinnější, až do 18. století. To, že byla stará pohanská božstva spojena s léčbou (kultovní místa pramenů) vysvětlují historikové uctíváním germánských a slovanských bohů paralelně s křesťanstvím až hluboko do ranného středověku.

Lázeňství a římská balneologie upadly téměř v úplné zapomenutí. Ranný středověk (6.-10. století n.l.) je obdobím největšího úpadku lázeňství. Ještě kolem roku 1100 nalézáme v lékařských traktátech Hidegarda Bingena názor, že lázeň je pro nemocné škodlivá. Úpadek tělesné čistoty charakterizuje Montaigne: „Vidím kolem sebe jen lidi s údy zkostrnatělými a póry zanesenými špínou.“

Z tohoto období jsou pouze zprávy ze dvora Karla Velikého, kde částečně přežívá vliv římský a léčebné lázně z minerálních vod jsou užívány ještě v 5.-7. stol. n.l..

Jiná je situace v muslimském světě. Mohamedovo učení předepisuje pravidelnou očistnou koupel. Jsou zakládány veřejné očistné lázně při mešitách i lázně léčebné. V muslimské kultuře přežívá vliv římského lázeňství, i když v poněkud odlišné formě. Římské lázeňství kladlo důraz na aktivní procedury a pohyb. Muslimské naopak na fyziotrické procedury pasivní - potní lázně, masáže, parní lázně a zábaly. Trvá zde nepřerušovaná tradice využívání přírodních léčivých pramenů. Tradice pokračuje i v Turecké říši, ještě v roce 1887 bylo v Cařihradu 170 veřejných lázní.

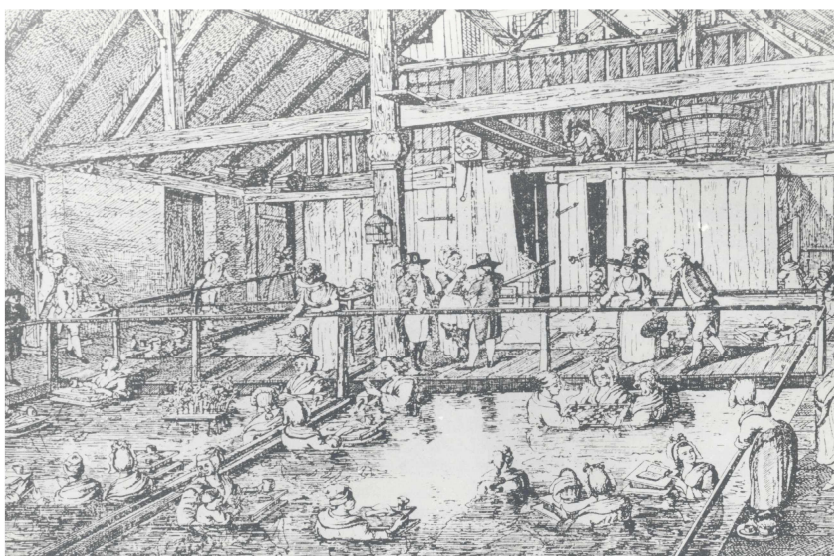
Muslimské a turecké lázně jsou většinou budovou obklopenou parkově upraveným dvorem. Centrum dispozice je vlastní prostor parní lázně, který má kruhový tvar a niky ve stěnách jako prostory s vyšší teplotou. Tato místnost je tepelně izolována a obklopena ostatními místnostmi. Hlavním prostorem je sál většinou zaklenutý kopulí s lucernou a s centrálním bazénem (většinou polygonálním se sloupy na rozích), okolo stěn jsou zvýšená pódia pro odpočinek. Tento prostor je obdobou římského caldária. Velmi zachovalá lázeň tohoto druhu je v maurském Alkazaru v Granadě.

3.5. Středověk vrcholný a pozdní

Až teprve za dob křižáckých výprav vlivem kontaktu s východními národy byly zakládány nové lázně - veřejné, městské, klášterní, lázně soukromé a tzv. lazební zařízené vanovými a potními koupelemi. Šlechtici, vracející se z křižových výprav i dlouhých cest, přinášeli zprávy o lázních blízkého Orientu, jejichž tradice nebyla přerušena.

V období 13.-15. století se začíná stále výrazněji uplatňovat vrstva svobodného měšťanstva a začínají se zakládat městské lázně především jako očištná, ale i preventivně léčebná zařízení. V tomto období bývá ostatně lázeňský i holič a ranhojič. U nás Karel IV. zakládá veřejné lázně v Praze a také Karlovy Vary, kterým dává řadu privilegií.

Stará lázeňská místa s přírodními léčivými zdroji nabývají opět na významu a postupně se z nich stávají privilegovaná města. Lázeňská místa jsou považována za neutrální území a léčí se zde mnohdy současně bojovníci vzájemně bojujících stran. Přicházejí však do lázní beze zbraní, tato zvyklost je u nás známá např. z Teplic. V léčebné lázni byl každý člověk volný a právem azylu chráněn před pronásledováním.

48

Lázně v Evropě se začínají stávat opět i místem zábavy a mnohdy i povyražení. Otto Glaus cituje staré prameny, kde se říká: „koupali se muži i ženy společně hodiny nebo i celé dny, lehce oděni, ve vědrech nebo bazénech, jedli a pili bez míry“. Lázně se netěšily dobré pověsti, nemravnost prý byla ve všech lázeňských místech všeobecně trpěna. Rovněž lázeňské předpisy byly v té době, navzdory varování lékařů, zdravotně závadné a bezuzdné.

V 15. a 16. stol. se otevřené lázně stávají stále více místem luxusních společenských her a jsou nejvýše nehygienické. A když pak byly i příčinou šíření se infekčních chorob, bylo přikročeno k jejich rušení. Zejména velké rozšíření syfilis vedlo nakonec k zákazu společných otevřených lázní, které nebyly termální nebo minerální. Změnu přinesla reformace a třicetiletá válka. Opět se začal obracet zájem lékařů k lázeňské léčbě a její podstatě. Jsou studovány spisy Aviceny (980-1038) a jeho žáků, proslulý italský lékař Pietro da Tossignano (okolo 1440) podává ve svých lékařských spisech praktické balneologické rady. V 16. století je to potom průkopnický benátský „Sborník o lázeňské vědě lékařské od antiky do 16. století“. Mettelo Bondinelo vyslovuje již v roce 1486 své známé stanovisko „Jako není možné, aby lékař léčil chorobu, jejíž diagnózu by neznal, tak také není možné, aby lékař získal zkušenosti v lázeňské léčbě, když nezná minerály pramene“. Latinsky psaná óda českého humanisty Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic na karlovarské vřídlo byla přeložena do řady jazyků a přispěla již tehdy k věhlasu českého lázeňství po celém tehdy známém světě.

První vědecky pojatá kniha o balneologii je od Johana Tomáše z Klousenburgu (okolo r. 1574) „O hojitelných vodách Moravských“. Základní význam má kniha „Traktus de Thermis Caroli IV. Imperatoris“ z roku 1522 od dr. Payera, kde je mimo koupelí a pití minerálních vod považována za součást léčby i správná životospráva a dieta. Významná jsou díla lékařů německých a švýcarských věnovaná balneologii; z nejznámějších jsou to Lorenz Fries, Georg Pictorius a Johan Dyrander. Conrad Gressner výrazně upravuje pitné kúry, z původních 10-12l denně na 1,5-3l denně, je považován za zakladatele švýcarské balneologie.

3.6. Novověk

V 17. století začíná nástup vědeckých metod v lázeňství a také jejich celoevropský rozmach. Osvícenství přináší rozmach i do výstavby lázní a lázeňských souborů - vznikají nové kolonády, společenské budovy, lázeňské budovy, zakládají se parky i celé městské soubory. Poprvé od římských dob tak vzniká znovu samostatná lázeňská architektura. U nás se rozvíjí typologický druh lázeňského domu, do kterého je voda dopravována čerpáním (především Karlovy Vary) oproti „římskému typu“, kdy je piscina vybudována přímo nad pramenem.

Navzdory uzavřené lázeňské společnosti dosáhla balneologie v 17. a 18. století významných úspěchů a upevnilo se postavení lázeňských lékařů. Lékař Franz de la Boe-Sylvia (1614 -72) přichází se svou myšlenkou, že „všechny životní procesy jsou chemické a minerální

vody svým založením jsou schopny je ovlivnit“. Vypracoval tak dodnes platné zásady pitné kúry. Francois Bondel (1611-1703) z Aachenu byl vynálezcem některých balneologických zařízení - sprchy z vodních paprsků a parní minerální lázně. Vypracoval metodiku pitných kúr na základě myšlenek Paracelsových a Bondinellových. Johan Jakob Scheuehzer (1672-1733) z Zürichu napsal knihu o lázních a rozdělil léčivé vody na ohřivané, kyselé, slané, sirné a horké. Jakob Berzelius (1779-1848), švédský chemik a lékař, provedl první kvantitativní analýzu vod Karlových Varů, Mariánských Lázní a Františkových Lázní. Objevují se různé kúry, které se mění jako móda. Jednou jsou nadhodnoceny pitné kúry, pak se objevují studenovodní kúry Priesnitzovy a klimatická léčba.

Lázně jsou navštěvovány panovníky a jejich dvory, v této době vznikají všechny světoznámé společensky významné lázně. Prudce se rozvíjí už ve středověku známá lázeňská místa jako Pyrmont, Karlovy Vary, Schwalbach, Baden Baden atd.. Nová lázeňská společnost se chová oproti svým středověkým předchůdcům poměrně mravně. Po procedurách je odpočinek, procházky a projížďky po okolí, odpoledne čaje, večer koncerty a plesy. Tento model lázeňského života se udržel až do první světové války. V 17. a 18. století mělo však lázeňské lékařství značně obtížnou roli - vědecký a léčebný zájem byl v pozadí za společenským lázeňským životem a herny byly pro hosty zajímavější než vlastní lázně.

Mezníkem v rozvoji lázní byla průmyslová revoluce v 18. a 19. století, která s sebou přináší vznik nové společenské vrstvy – buržoasie. Ta se začíná uplatňovat jako základna majetných potencionálních lázeňských hostů. S průmyslovou revolucí přichází i rozvoj železnic, který výrazně ovlivňuje návštěvnost lázní, protože je významně zpřístupnil. Před nástupem železnice jako hromadného dopravního prostředku znamenala cesta do lázní většinou dlouhotrvající nepohodlnou cestu, což vedlo k delším pobytům. Před první světovou válkou se ustálil léčebný pobyt na tři týdny, což je dodnes základní doba léčebného pobytu.

V Paříži byly zásluhou Poitvina roku 1760 založeny první říční lázně na Seině, v Německu pak roku 1774 ve Frankfurtu a roku 1777 v Marinheimu. V Praze vznikly první říční lázně ve střední Evropě v roce 1808 a to přičiněním rakouského vojenského hejtmana Arnošta z Pfuelu; před Vídní (1812) a Berlínem (1817).

Začátkem 19. století se objevují první vědecké publikace o balneologii, které se opírají o fyzikální, chemické, farmakologické a obecně terapeutické závěry vycházející z Claude Bernardovy fyziologie, např. práce dr. Augusta Vettera (1799-1845). Důležitým datem je rok 1844, kdy se na pražské lékařské fakultě začala balneologie přednášet jako obor. Roku 1854 zakládá slezský lékař Brahmer první klimatickou plicní léčebnu a jeho žák Petr Pettwiler první vědecky řízený plicní ústav. Roku 1859 doktor Spengler v Davosu zakládá první vysokohorské plicní sanatorium. Roku 1900 byla založena „Švýcarská společnost pro balneoterapii a klimatologii“ a universita v Zürichu začala balneologii přednášet jako obor.

Rozvojem techniky se zdokonalila podstatně veškerá lázeňská zařízení. Správy měst si uvědomily, že vzrůst obyvatelstva volá nejen po úměrném rozmnožování nemocnic, ale také po úměrném počtu lázní. V čele rozvoje byla Anglie, jako v podstatě ve všech oborech veřejného

zdravotnictví. Zákon o veřejných lázních a prádelnách z roku 1846 měl za výsledek, že po prvních lázních ve Fredrich Street v Liverpoolu, se začaly stavět další ve všech velkých městech. Z hospodářských důvodů byly spojovány veřejné lázně s prádelnami. Těšily se velké oblibě, byly stavěny ústavy se 4-7 plaveckými bazény např. Paddingtonův ústav v Londýně, lázně Victoriiny v Southportu, Western Bath v Glasgow. Ve Francii byla řešena otázka lázeňství zákonem z roku 1850, byly dány prostředky ministerstvu obchodu k zřizování veřejných lázní; následovala ji pak Belgie (1854), Rakousko, Německo, Švýcarsko a Itálie. Stát New York vydal roku 1895 zákon, jímž města s více než 50000 obyvateli měla mít veřejné lázně otevřeny po celý rok, a dal tak podnět k velkému rozvoji lázní po celé Americe.

V 19. století nastupuje „zlidovění“ lázní, které přineslo do konceptu lázeňských souborů rozsáhlé parkové úpravy, kolonády a pitné pavilónky. Příkladem je Fišerova a Skalníkova koncepce Mariánských Lázní. Významné architektonické dílo je Zítkova neorenesanční kolonáda v Karlových Varech. Její velkorysá koncepce, členění a doprovodná sochařská výzdoba z ní činí klasické dílo lázeňské architektury. Litinová kolonáda v Mariánských Lázních je rovněž působivým architektonicko inženýrským dílem, je typickým představitelem ocelové architektury 19. století s jejím okouzlením novými materiály. Jsou budovány samostatné léčebné lázeňské budovy, do kterých je přiváděna termální nebo minerální voda vodovodem a tak se ustaluje typ lázeňské budovy tohoto druhu. Pozoruhodným příkladem jsou Lázně I (Císařské) v Karlových Varech, postavené vídeňskou firmou Felner Helmer. Jedná se o plně zastavěný půdorys s rozsáhlým centrálním balneoprovozem. Ve skromnějším provedení se ustaluje typ chodbový s přiřazenými vanovými kabinami - Lázně III v Karlových Varech.

Veřejné lázně se snažily přiblížit se svou monumentální architekturou a přepychem v exteriéru i interiéru římským vzorům. Ve skutečnosti však neodpovídaly svému veřejnému poslání, protože byly nepřístupné vrstvám obyvatel, které je nejvíce potřebovaly. Teprve výstava „Veřejného zdraví“ v Berlíně ukázala možnost a povinnost stavět levné veřejné lázně. Zasluhou prof. dr. O. Lassara byl na výstavě předveden a prakticky vyzkoušen první typ veřejných lázní pro dělnické vrstvy, jehož úspěch ve formě sprchových lázní byl velký.

3.7. 1. polovina 20. století

Období mezi první a druhou světovou válkou je obdobím rozvoje balneologie a moderních metod v lázeňském léčení. Před druhou světovou válkou se začínají používat podvodní masáže a léčebný tělocvik.

Mezi jednotlivými lázeňskými místy panuje konkurence, vyhrocená mnohdy až do extrémů. Svůj význam měla v tom, že lázně vybavovaly svá léčebná zařízení a zlepšovaly bydlení – objevují se první řešení pokojů buňkového typu (lázeňský dům Machnáč). Začíná být uplatňován ochranný lázeňský léčebný režim včetně diety a použití moderních psychologických poznatků.

Byly tu však i záporné jevy, přitažlivost lázní se zvyšovala atraktivními podniky,

kteří neměli s léčbou nic společného, spíše ji mnohdy přímo narušovaly. Není proto divu, že mnozí vážní vědečtí pracovníci pohlíželi na lázeňskou léčbu s nedůvěrou anebo ji zcela zavrhovali.

Ze sociologického hlediska byla důležitá činnost Nemocenského pojištění, které zpřístupnilo lázeňskou léčbu širokému okruhu pacientů a díky kterému vznikla řada nových lázeňských ústavů. Z tohoto období pochází řada významných architektonických realizací souvisejících s lázeňskou výstavbou. Patří sem Jurkovičova výstavba v Luhačovicích, lázeňská budova v Bohdanči od architekta Gočára a Kerhartova kolonáda v Poděbradech.

Stěžejní zahraniční realizací je plicní Sanatorium Paimio od A. Aalta.

Na popud pojišťoven bylo vypsáno několik soutěží, z nichž vzešly zajímavé návrhy, mnohdy bohužel nerealizované. Z realizovaných soutěží šlo o Sanatorium Machnáč od J. Krejčara, Sanatorium ve Vyšných Hágoch od F. A. Libry a J. Kana a Lázeňské sanatorium ve Vráži od F. Čermáka, G. Paula a A. Tenzera (podrobněji o sanatoriu v kapitole Komplexní lázeňská léčebna).

Sanatorium v Paimio

V roce 1928 byla vypsána soutěž na nové sanatorium v Paimio. Soutěž vyhrál návrh A. Aalta, stavba probíhala v letech 1929-33.

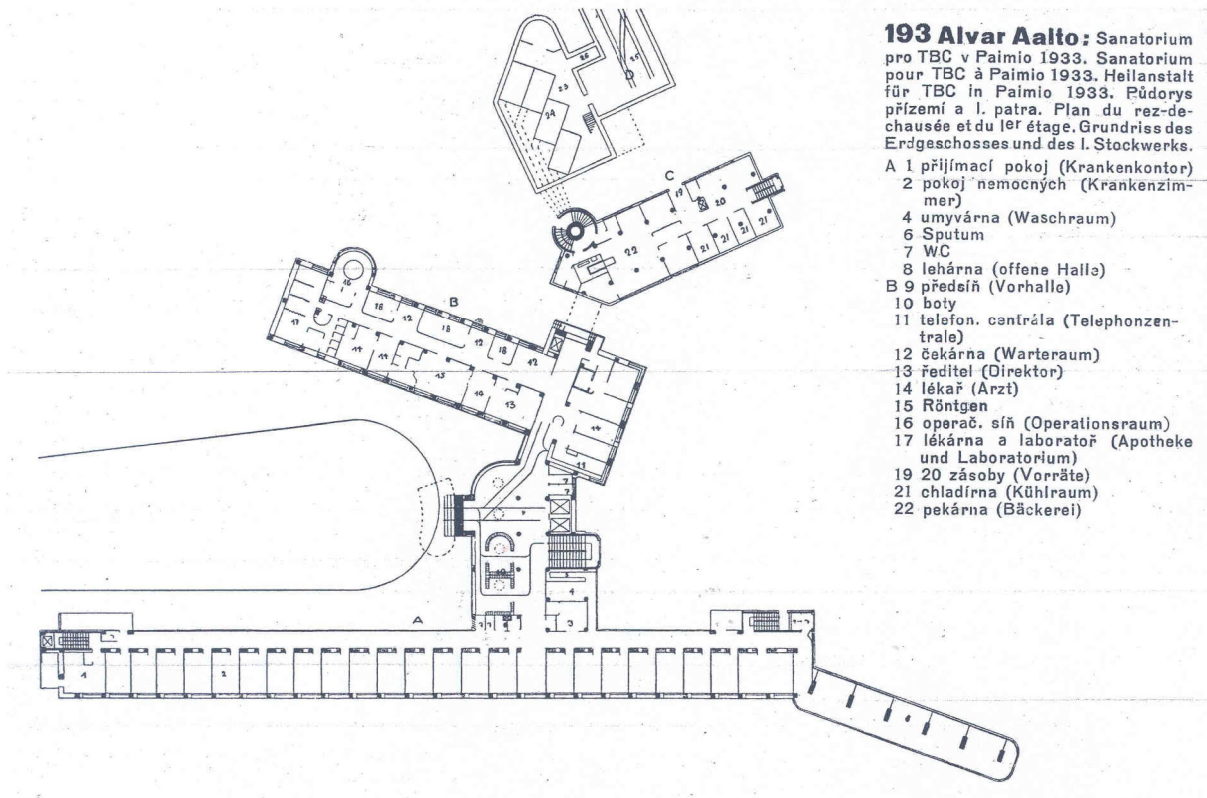
Jde o tuberkulózní sanatorium prakticky členěné jako monoblok. Je umístěno v kopcích, obklopeno lesy, daleko od obydlí.

Důležitý je čerstvý vzduch, takže sanatorium je maximálně otevřeno a proskleno.

Základní architektonická idea spočívá v harmonickém spojení servisní a léčebné části. Hmota centrální budovy je rozčleněna do jednotlivých křídel. Na jihu je umístěno křídlo pacientů s pokoji v západní části a velkými venkovními terasami ve východní části. Na křídlo pacientů pomocí spojovacího krčku napojeno křídlo se společenskými místnostmi, jídelnou, vyšetřovny, operačními sály a administrativou sanatoria. Na severu dále navazuje křídlo technické s kuchyní, sklady a teplárna. Bydlení pro personál a lékaře je v samostatných budovách na západní straně areálu.

Hlavním elementem sanatoria je individuální pokoj pacienta. Pokoje jsou situovány daleko od dopravy s výhledem do zahrady a lesa. Chodby jsou umístěny na severní straně, všechny pokoje mají jižní osvětlení. Topení je zajištěno sálavým stropem, není umístěno nad celým pokojem ale pouze tak, aby hlavní tepelný tok směřoval k nohám pacienta a ne k hlavě. Větrání a „předtopení“ je zajištěno speciálními okny, čerstvý vzduch je přiváděn diagonálně skrz okenní box, kde se částečně ohřívá.

Aalto navrhl speciálně pro sanatorium také nábytek. Židle a křesla jsou z ohýbané překližky umožňující jejich snadné omývání.

49

50

51

Sanatorium Machnáč, Trenčianské Teplice

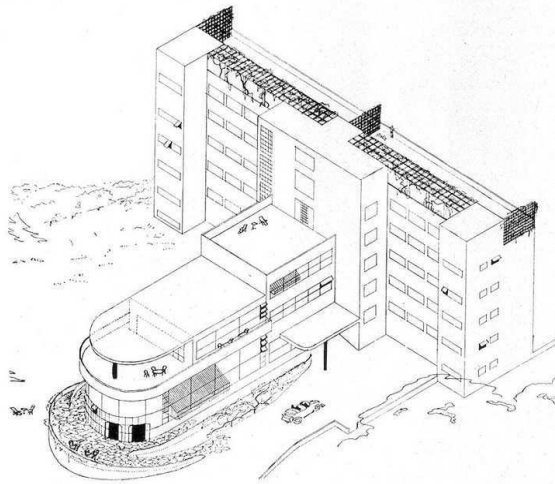
V roce 1929 se konala soutěž na novou ozdravovnu v Trenčianských Teplicích. Soutěž vyhrál J. Krejcar, 2. cenu získal návrh J. Mannsbartha a A. Houby a 3. cena byla udělena F. Balcárkovi a A. Koppovi. Pro realizaci byl vybrán návrh J. Krejcara, stavba byla dokončena roku 1933 – jde o významnou realizaci, zapsanou v seznamu Národních kulturních památek Slovenské republiky.

49 půdoprys Sanatorium Paimio, A. Aalto

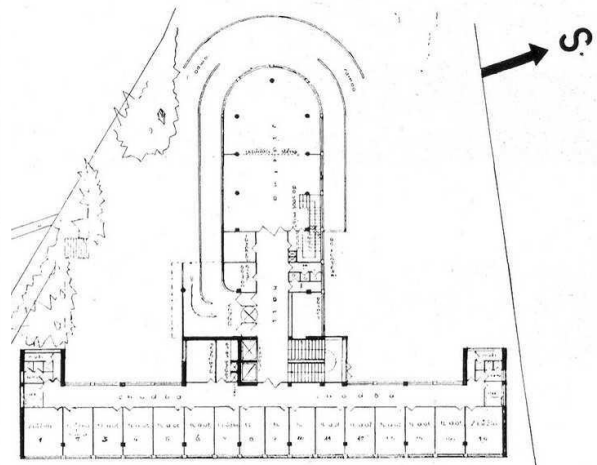
50, 51 foto Sanatorium Paimio, www.archiweb.cz

Krejcar zde plně a svobodně rozvinul abstraktní principy moderny. Vložil do stavby moderní inovace, ale neunikl mu přitom lidský rozměr architektury. Léčebný dům je racionálně moderní, ale ne chladně neútluný. Způsobuje to jeho měřítko, hmotové proporce i jeho vybavení.

Soutěžní návrh předznamenával definitivní podobu objektu, ale v některých věcech se od realizovaného projektu lišil. Základní rozvrhnutí hmot mělo podobu symetrického písmena T, společenská část končila obloukově, lůžkový blok měl ze západu na koncích rizality se schodišti, na východní straně byly pásová okna a balkóny byly jen před krajními pokoji.

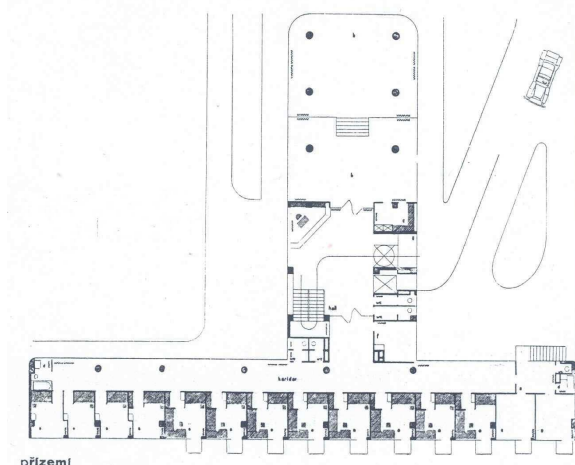

52

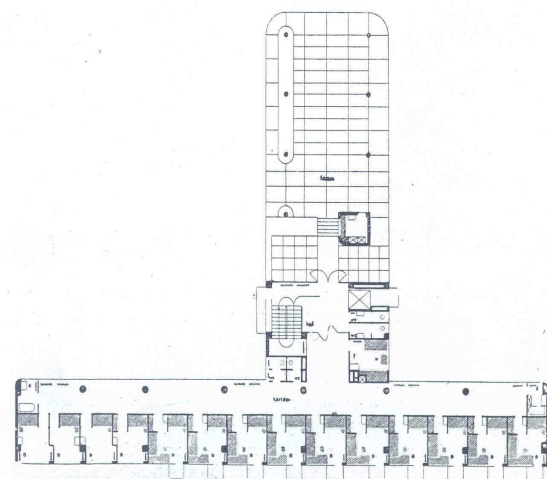

53

V konečném řešení architekt podpořil asymetričnost kompozice. Přibyly balkóny na lůžkové části, přičemž je mají všechny dvojlůžkové pokoje. Tak vznikly na fasádě dvě asymetrická pole - jedno s balkóny a druhé jen s okny. I pozice společenské části se změnila a půdorysně tvoří s lůžkovým blokem asymetrické T.

54

55

52 axonometrie, soutěžní návrh Sanatorium Machnáč, J. Krejcar

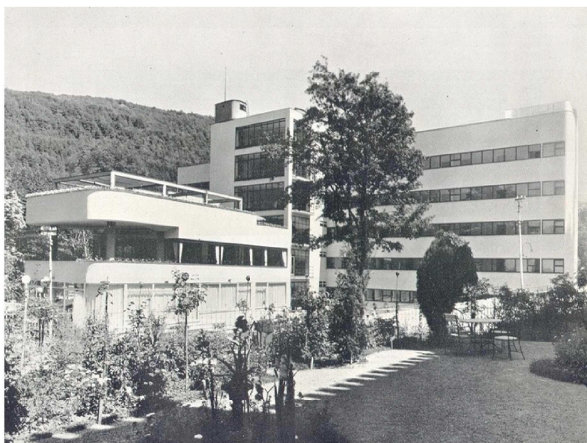
53 půdorys přízemí, soutěžní návrh Sanatorium Machnáč, J. Krejca

54, 55 půdorysy Sanatorium Machnáč, J. Krejcar

Šestipodlažní ubytovací část je dispozičním dvojtraktem. V širokých chodbách stojí volně umístěné sloupy, jejichž průměr se postupně směrem nahoru zmenšuje. Zasunuté sloupy dovolily vytvořit na západním průčelí pásová okna. Na koncích chodeb byly společné WC a koupelny. Byla použita okna typu Kraus, která umožňují odsunout okenní křídla na okraj a získat tak působivý panoramatický výhled do parku. Na střechách byly terasy se sprchami.

Na nižší společensko-stravovací části jsou výrazně zaoblená nároží a celoskleněné stěny. Na celé budově se objevují nautické motivy v podobě zaoblených nároží, kovových zábradlí z horizontálních trubek a terasy které připomínají lodní paluby.

V současné době sanatorium, bohužel, z důvodu nedohody na formě rekonstrukce mezi investorem a Památkovým ústavem, chátrá.

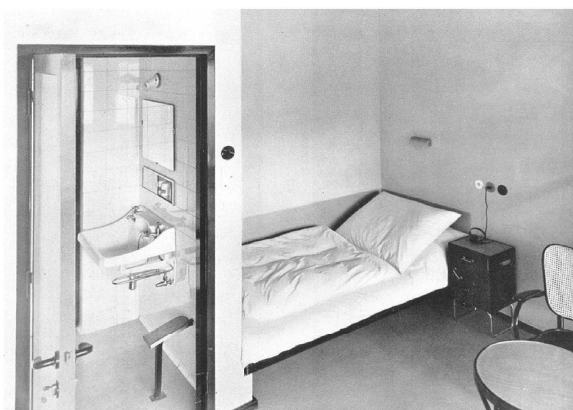

56

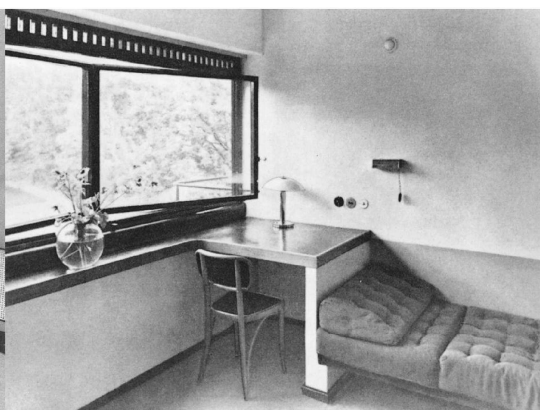

57

Architekt věnoval velkou pozornost řešení dispozice jednotlivých pokojů. Jako jeden z prvních použil „buňkový systém“ tj. každý pokoj má předsíň se šatní skříní, umyvadlem a malou raritou - podstavcem na podepření nohy při přezouvání. V dvoulůžkových pokojích umístil dvě oddělené postele. Integrovanou součástí interiéru je stolek spojený s parapetem.

58

59

56, 57 foto lázeňský dům Machnáč, www.asb.sk

58, 59 foto interiér lázeňský dům Machnáč, www.asb.sk

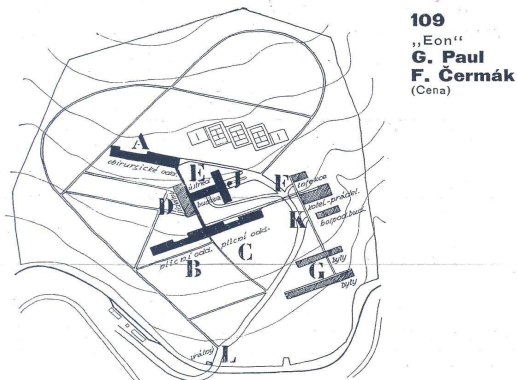
Sanatorium Ústřední sociální pojišťovny, Vyšné HÁgy

V roce 1932 byla vyspána soutěž na nové sanatorium ve Vyšných Hágoch. Soutěže se zúčastnila řada tehdejších špičkových architektů. Byla to mimořádně složitá úloha, protože na otázky vlastní léčby i na organizaci sanatoria se názory rozcházel i mezi lékaři.

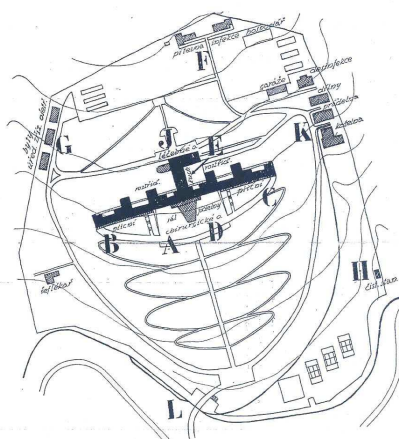
Situace soutěžních návrhů na sanatorium pro TBC ve Vyšných Hágách.

Situationen der Wettbewerbsentwürfen für das Sanatorium in Vyšnie HÁgy.

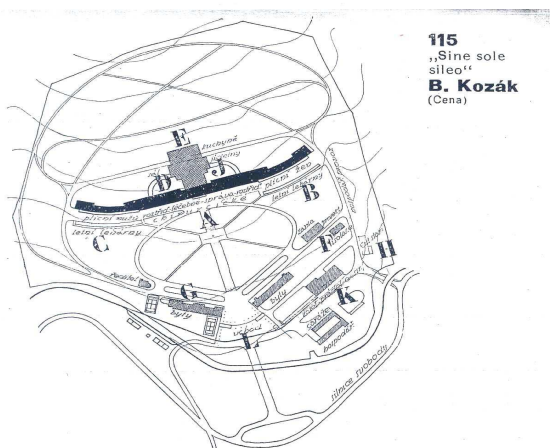
- A chirurgie (section de chirurgie)
- B plicní oddělení ženské (section de poumons pour les femmes)
- C plicní oddělení pro muže (section de poumons pour les hommes)
- D sály, jídelny (salles, salles à manger)
- E kuchyně (euisine)
- F infekce (section des maladies infectieuses)
- G byty (appartements)
- H čistící stanice (station de filtration)
- J léčebné oddělení (hôpital)
- K kotelná, prádelna (buanderie)
- L vchod (entrée)

109
„Eon“
G. Paul
F. Čermák
(Cena)

118
F. A. Libra
J. Kan
MUDr. S. Basař

115
„Sine sole sileo“
B. Kozák
(Cena)

60

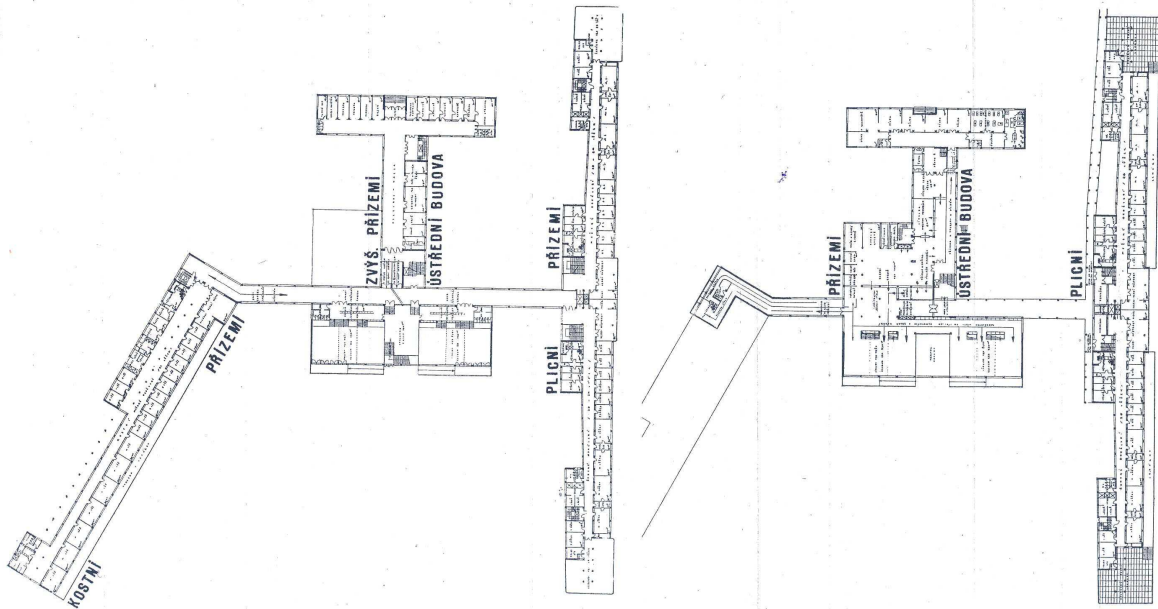
Vítězný návrh architektů Čermáka a Paula je výrazně asymetrický. Návrh vznikl věcným a střizlivým studiem požadovaného programu - komplikovaného po stránce situační i provozní.

Hlavní příjezdová trasa rozděljuje parcelu do dvou částí. Západní část je vyhrazena sanatoriu a menší východní část zabírá skupina obytných a hospodářských budov. Spojení s vlastním sanatoriem bylo navrženo krytými chodníky a také podzemními manipulačními chodbami.

Vlastní sanatorium je situováno zcela volně. Prostor před ním není zastavěn a příjezd ke všem křidlům je pouze zezadu. Hlavní části sanatoria tvoří 3 zcela volná samostatná křídla, navzájem spojená stoupající etážovou uzavřenou chodbou. Oddělení plicní a kostní zabírá jižní a severní pavilón, ústřední budova s oddělením správním, léčebným a jídelnami je v centru.

Pro plicní oddělení byla navržena vícepodlažní stavba (přízemí a 4 patra), pro kostní oddělení, jehož pacienti jsou málo pohybliví, byl zvolen nízký pavilón (přízemí a patro) s předsunutými terasami. Současně tím bylo docíleno u kostního pavilónu, díky sklonu terénu, přímé spojení se zahradou.

Všechny společné místnosti jsou umístěny v samostatné, centrálně položené budově ve tvaru velkého H. Jednotlivá křídla jsou vyhrazena speciálním účelům - jsou zde vyšetřovací a léčebná oddělení, rovněž také jídelny, orientované k jihozápadu, s volným výhledem. Jídelny jsou předěleny lehkými skládacími stěnami. Spojení s lůžkovými pavilóny je provedeno přímou mírně stoupající uzavřenou chodbou, etážově dělenou podle pohlaví.

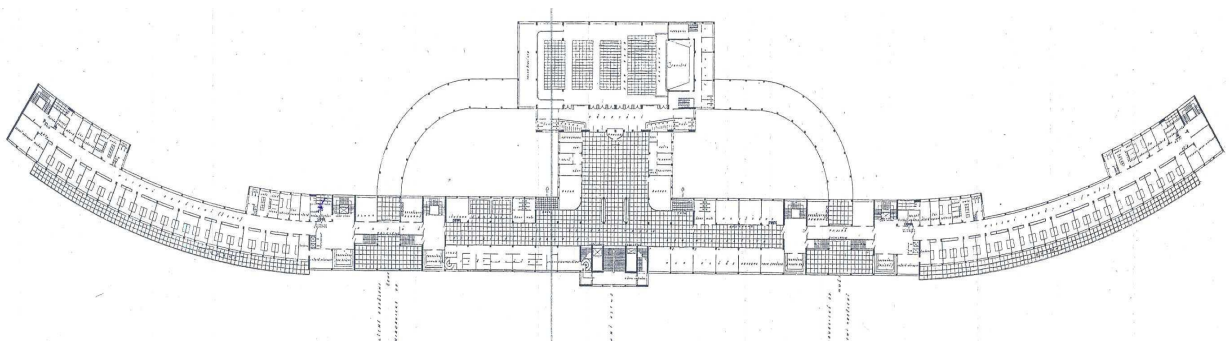

61

Naproti tomu 2. oceněný projekt B. Kozáka řeší budovu jako jeden kompaktní celek.

V jedné budově jsou umístěny všechny provozy tak, aby byly úzce spojeny a vzájemně se nerušily. Spojení uvnitř budovy je zajištěno vodorovnými spojitými chodbami, vertikálními schodišti, výtahy a pater-nostery. Mimo hlavní budovu (při spojení na střední úrovni) je umístěna jen restaurační a kuchyňská část tak, aby byl vyloučen ze samotného sanatoria ruch jídelny. Hlavní vstup do sanatoria je z jihu. Kotelna je umístěna na jihovýchodě u železniční vlečky. Byty personálu jsou na jihu vně areálu sanatoria.

Budova je řešena takřka důsledně symetricky. Symetrie je obsažena už v rozložení budovy, která obsahuje dvě stejná oddělení pro muže i ženy.

62

61 soutěžní půdorys Sanatoria Ústřední sociální pojišťovny, F. Čermák a G. Paul

62 soutěžní půdorys Sanatoria Ústřední sociální pojišťovny, B. Kozák

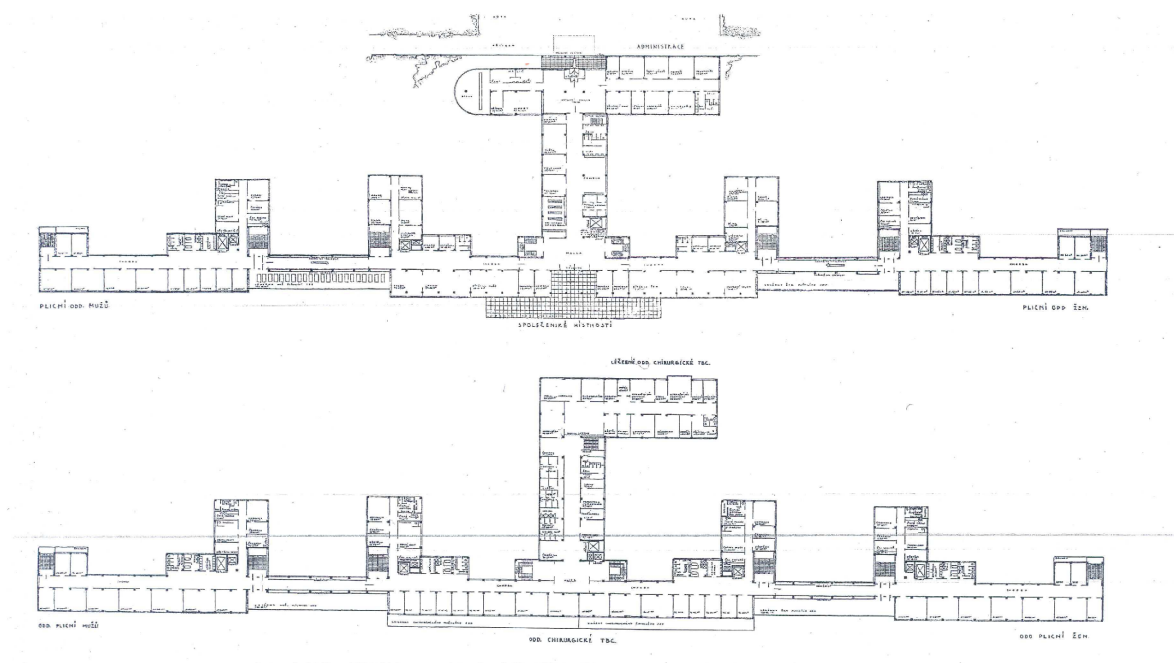

Realizovaný byl návrh F. A. Libry a J. Kana. Tento návrh je řešen jako jeden koncentrovaný celek, víceméně symetrický. Má kapacitu 400 lidí pro plicní oddělení a 100 pro kostní tuberkulózu.

Každé oddělení léčebného provozu tvoří provozně a architektonicky jednotný celek, ovšem při zachování jejich samostatnosti. Celé léčení je soustředěno v hlavní budově, která je dlouhá 270 metrů. Provozy jednotlivých oddělení jsou oddělené, stejně tak jako provoz mužů a žen. Vzájemné propojení je řešeno chodbami a lehárnami.

Jižní průčelí je průběžné bez jakýchkoli výstupků a zalomenin, které by vrhaly stín. Toto je velmi důležité pro tatranské podnebí. Klidná jižní fronta s chráněnými lehárnami nedává vzniknout větrným vírům.

Technické vybavení budovy mělo na tehdejší dobu nejvyšší standard. Podobně byla vysoká i kvalita použitých materiálů. Architektura, přes svou velikost, má přirozené měřítko. Díky svým proporcím a členění vytváří optimální podmínky pro pacienty.

63

64

65

63 půdorys Sanatoria Ústřední sociální pojišťovny, F. A. Libry a J. Kan

64, 65 foto Sanatoria Ústřední sociální pojišťovny, www.asb.sk

3.8. 2. polovina 20. století

Po druhé světové válce sloužila většina válkou nepoškozených lázní k doléčení raněných a vězňů z koncentračních táborů, především šlo o švýcarské lázně. U nás byla situace složitější. Lázně byly v oblasti s německým osídlením a po odsunu došlo k omezení provozu lázní.

V roce 1948 byly veškeré lázně zestátněny. V 50. letech přetrvával názor, že lázně jsou výrazem přepychu – došlo k rušení ubytovacích i léčebných kapacit. Přesto v roce 1957 začala být lázeňská péče jednotně plánována a řízena prostřednictvím Generálního ředitelství Československých státních lázní. V lázních byla odstraněna sezónnost a přešlo se na celoroční provoz.

Pro poválečné období je charakteristická (kromě oprav a přestaveb stávajících objektů) výstavba komplexních lázeňských léčeben, které obsahují jak lůžkové části, tak i léčebné a společenské provozy.

Významnou realizovanou stavbou je Léčebný ústav akademika Běhounka v Jáchymově. Projekt byl zpracován podle návrhu autorů A. Tenzera a J. Kulišáka. V provozu je od roku 1970. Jedná se o komplexní lázeňskou léčebnu, která je typickým příkladem monobloku. Podrobněji popsáno v kapitole Komplexní lázeňská léčebna, stránka číslo 68.

Lázeňský dům Polana v Brusně je dalším příkladem monobloku. Byl postaven v roce 1985.

Lázeňský dům je osmipodlažní budova, která slouží k ubytování, stravování, lékařskému vyšetření, ošetřování a realizaci naordinovaných procedur.

V přízemí je vstupní hala s recepcí a restauračním zařízením o kapacitě 200 míst.

Lázeňský dům nabízí velký výběr lázeňské léčby nebo relaxace - vodoléčebné procedury, minerální a bazénové lázně, finskou saunu, parní lázeň, fyzikální terapii a elektrostimulaci.

Je zde 42 jednolůžkových pokojů, 79 dvoulůžkových pokojů, 3 bezbariérové pokoje a 4 apartmány. V každém pokoji je samostatné sociální zařízení s vanou nebo sprchovým koutem. Každý pokoj má balkon s krásným výhledem na okolní přírodu.

66

67

Velkou realizací je revmatologická Léčebna Aurora v Třeboni. Realizace je poznamenána dlouhou dobou výstavby. Projekt byl zrealizován až v roce 1975. Na rozdíl od Ústavu akademika Běhounka je léčebna umístěna na rovinatém pozemku a je obklopena rozlehlým parkem, což umožňuje prostorové rozvinutí budovy léčebny. Podrobněji popsáno v kapitole Komplexní lázeňská léčebna, stránka číslo 70.

Další realizací je Lázeňský ústav Sanssouci v Karlových Varech z let 1968-1970. Autorem je J. Martínek.

Hlavní hmotou objektu je jednoduchý kubus rozčleněný lodžemi, s přičleněnou nižší hmotou navazující na hlavní objekt. Budova má jednoduchou a jasnou formu, svou polohou se stala dominantou stávající zástavby.

V podnoží jsou garáže. V nízké hmotě je stravovací a společenská část pro 300 osob. Budova má 30 dvoulůžkových, 100 jednolůžkových pokojů a 12 apartmánů o celkové kapacitě 185 lůžek. Nemá vlastní balneoprovoz, pouze omezenou fyzikální terapii a vyšetřovací část, což je z hlediska lázeňské léčby velký hendikep.

Ústav před nedávnem prošel celkovou rekonstrukcí a modernizací. Hlavním kladem rekonstrukce bylo propojení s Hotelem Švýcarský dům a vilou Mercedes. Propojení bylo realizováno pomocí podzemního propojovacího koridoru. Tím byla odstraněna nevýhoda v podobě chybějícího balneoprovozu a vznikla tak ucelená lázeňská léčebna poskytující vše pod jednou střechou. Nevýhodou je umístění komplexu ve svahu a s tím související komplikovaný pohyb pacientů.

68

69

---

68 foto Lázeňský ústav Sanssouci

69 foto Hotel Švýcarský dům

Lázeňský dům Beethoven v Teplicích je příkladem rekonstrukce a dostavby stávajícího lázeňského objektu.

Je součástí historického jádra města a leží v klidné části Teplic obklopen rozsáhlými parky.

Vznikl v 80. letech citlivým architektonickým propojením původních lázeňských domů a jejich dostavbou navazujícími budovami. Novostavby citlivě zachovávají měřítko okolních staveb, taktéž architektonickým členěním a řešením fasád zapadají do prostředí historického jádra lázeňského města.

70

71

4. Přírodní léčivé zdroje

Přírodní léčivé zdroje jsou základem lázeňské péče. Jde o minerální vody, peloidy, vřídelní plyny a klima.

Vznik většiny lázeňských míst je vázán na lokalizaci těchto zdrojů. Charakter přírodních léčivých zdrojů přímo ovlivňuje urbanistický koncept i architekturu lázeňských míst.

Ochrana přírodních léčivých zdrojů je dána legislativními předpisy, má většinou tři pásma podle stupně ochrany. Chráněno je i celkové prostředí lázní. Ochrana je ve všech vyspělých státech nařízena příslušným zákonem a jeho dodržování kontroluje státní dozor. V České republice je to inspektorát lázní a zříděl ministerstva zdravotnictví. Ochrana přírodního zdroje se promítá do urbanistického zónování lázeňského místa.

4.1. Minerální vody

Jako minerální vody jsou označovány podzemní vody, které na rozdíl od prostých vod mají zvláštní chemické či fyzikálně chemické vlastnosti (množství a druh rozpuštěných solí případně plynů, teplota, radioaktivita).

Používají se vnitřně pro pitné kúry / inhalace a zevně pro koupele.

Geologické prostředí, formující zásadním způsobem tvářnost krajiny je v českých zemích velmi rozmanité. Charakter tohoto prostředí determinuje výskyt neobyčejného množství nejrůznějších minerálních vod. Bezprostřední příčinou přítomnosti většiny minerálních vod v tomto prostoru je třetihorní horotvorná činnost a s ní prostorově i časově spojená činnost vulkanická. Právě doznívající sopečná aktivita značné části naší krajiny je doprovázena odplyňováním zemských hlubin. Výsledkem je pak výstup plynů, z nichž převažuje oxid uhličitý, který je nejdůležitějším faktorem vzniku a formování většiny našich minerálních vod.

Minerální vody se dělí podle složení na:

mineralizace

- jednoduché < 1g pevných látek / l
- slabé 1 - 5g / l
- střední 5 - 15g / l
- silné > 15g / l

teploty

- studené < 25 °C
- vlažné 25 - 35 °C
- teplé (teplíce) 35 - 42 °C
- horké (vřídla) > 42 °C

hodnoty pH

- kyselé < 3,5
- alkalické > 8,5

V balneologii se minerální vody dělí podle zatřídění dle Dr. Veselého, kde východiskem pro klasifikaci vod jsou převládající ionty a teplota vody⁷²:

prosté teplice (akratotermy)

- rozhodující je teplota (teplejší než 25 °C), ne mineralizace (obsah solí menší než 1 g na 1 l vody)
- užití pro choroby revmatické, nervové a posttraumatické stavy

prosté kyselky (antrekokrény)

- rozhodující je obsah kysličníku uhličitýho (více než 1000 mg v 1 l vody), ne mineralizace (obsah solí menší než 1 g na 1 l vody)
- užití pro oběhové choroby a neurózy

vody zemité (chromatokrény)

- obsahují více než 1 g solí na 1 l vody, více než 1000 mg CO₂ v 1 l vody, převládají kationty Ca a Mg
- vnitřní užití, zevní užití pro kožní choroby

vody alkalické (alkalokrény)

- obsahují více než 1 g solí na 1 l vody, převládají Na a K
- vnitřní použití, zevně na uhličitě koupele

slané vody (halokrény)

- obsahují více než 1 g solí na 1 l vody, převládají anionty Cl a kationty Na
- vnitřní užití, inhalace, zevní užití pro kožní choroby

síranové (sulfatické)

- převažují anionty kyseliny sírové, obsahuje kationty sádrové (Ca), salinické (Na, K) nebo hořké (Mg)
- vnitřní užití, zevní užití pro choroby revmatické a pohybového ústrojí

sírné (theiokrény)

- obsahují alespoň 1 mg SO₂ nebo jiných sloučenin síry v 1 l vody
- užití pro choroby pohybového ústrojí a nervové choroby

jódové (jodokrény)

- obsahují více než 5 mg aniontů I v 1 l vody
- užití pro choroby pohybového ústrojí a posttraumatické stavy

železnaté (chalybdokrény)

- obsahují více než 10 mg v 1 l vody
- vnitřní užití

---

72 mineralizace vod, Fyzikální terapie, Poděbradský Jiří

radioaktivní

- obsahují radon nebo pevné radioaktivní látky
- užití pro revmatické choroby a chronické choroby pohybového ústrojí

Znalost vlastností minerálních léčivých vod je bezpodmínečně nutná pro urbanistický a architektonický koncept lázní. Kvalita minerálních vod a tím pádem i jejich účinek je ovlivněna dopravou, mícháním, zahříváním a pohybem vody.

Nejnestálejší jsou vody s obsahem radonu, sirovodíkové vody a kyselky s volným CO₂. Tyto vody není možno rozvádět samospádem, při něm se uvolňuje plyn a vody prudce ztrácí svou léčebnou kvalitu. Místa aplikace těchto nestabilních vod musí být výš než jejich vývěvy a vodu je nutno pumpovat. Taktéž vany pro koupele z těchto vod musí mít napouštěcí otvory u dna.

Při úniku plynu z minerálních vod je nutno také zajistit dostatečné větrání, zejména u CO₂ který se usazuje ve spodní části prostor.

4.2 Peloidy

Peloidy jsou látky, které vznikly v přírodě geologickými pochody.

Jejich využití je na hraně fyzikální terapie a balneologie, v rozmělněném stavu ve směsi s minerální termální vodou se užívají pro bahenní koupele, zábaly a obklady.

Peloidy se rozdělují na:

humolity (vysoký obsah organických látek)

- rašelina - obsahuje > 95% organických látek, hlavně zbytky rašelinné flóry (rašeliník a suchopýr)
- slatina - obsahuje 50 až 90% organických látek
- slatinná zemina - obsahuje 20 až 50% organických látek

bahna (převážně anorganické látky)

- prostá - neobsahují žádné významnější příměsi terapeuticky významných látek
- vřidelní - vznik podmíněn většinou prostými teplotami
- sirná - obsahují významné množství sloučenin síry, které vznikají činností bakterií

Peloidy mají horší tepelnou vodivost než voda a teplo odevzdávají pomaleji. Oproti vodní koupeli nastane podstatně vyšší tepelný náraz na organismus při vstupu do koupele, po ustálení obalové vrstvy není mezi peloidní a vodní koupelí významný rozdíl.

Těžba peloidů je náročnou aktivitou, probíhající často pod hladinou podzemní vody, neboť předchozí odvodnění ložiska není přípustné a za přísných ochranných podmínek s ohledem na režim okolních prostých i minerálních vod. Dřívější metody těžby spočívaly v ručním píchání borků či běžné ruční těžbě na vozíky, dnešní praxe je založena na hornických metodách skrývky a bagrování. Po těžbě, stále mimo uživatelské léčebné zařízení, následuje první úprava výtěžku,

tedy drcení a následné mísení až do podoby homogenní směsi a doprava této směsi na místo spotřeby. Ve vlastním balneoterapeutickém zařízení je směs skladována ve speciálních místnostech, pokud možno bez přístupu přímého světla, ale především tak, aby nedošlo k jejímu vysychání. Vysychání se zabráňuje buď skrápěním nebo jednodušeji, ale méně vhodně, překrýváním nepropustnými fóliemi. Dnes však těžební organizace dodávají peloid v 50 a 100 l PE obalech, takže až do momentu dalších úprav nebezpečí vysychání směsi nehrozí.

Ze skladů je homogenizovaná směs vedena do přípravny, kde dochází k promísení v optimálním případě s minerální vodou nebo s vodou prostou, po cca 2 hodinovém bobtnání a ohřevu směsi na požadovanou teplotu se směs vede nebo převáží k vlastnímu terapeutickému využití v podobě celkových vanových koupelí, zábalů nebo obkladů.

73

74

Použitý peloid se shromažďuje v nádržích se sedimentační funkcí a pokud je to možné, odváží se zpět na ložisko k regeneraci. Příkladem nakládání s peloidy byl provoz Císařských lázní v Karlových Varech, v němž byly využívány speciální výtahy na vany s rašelinou

Obsah organických součástí se projevuje schopností jímat a udržet vodu. U rašelin lze z 1m³ připravit 8 koupelí, u slatin a bahna pouze 4-5 koupelí z 1m³. Pro zábal se počítá s cca 0,03m³.

4.3. Vřídelní plyny

Proplyněné minerální vody a výrony suchých plynů jsou projevy odplynování horninového prostředí. Tyto plyny jsou částečně původem z atmosféry, odkud jsou strhávány při infiltraci vody a jinými pochody, částečně jsou původem z litosféry, tedy ze svrchního zemského pláště či zemské kůry (tzv. juvenilní plyny).

V ČR doprovází minerální vody nejčastěji oxid uhličitý (CO_2), který je převážně postvulkanického původu a jen vzácně vystupuje jako produkt metamorfózy hornin. V daleko menší míře se objevují sirovodíkové exhalace (H_2S), na Moravě též methan (CH_4). Pouze jako příměsi se většinou nalézají kyslík, dusík, vzácné plyny (He, Ar).

Plyny vystupují na zemský povrch buď jako rozpuštěné ve vodní složce nebo, v případě překročení kritické rozpustnosti, jako tzv. spontánní plyn. Jejich jímání je poměrně obtížné, první zmínky pocházejí z počátku 19. století (Františkovy Lázně, dřevěné pyramidové jímání).

Dnešní praxe spočívá především v jímání vrty, a to buď v méně časté exploataci spontánních plynů nebo častěji pak v jímání mechanické směsi plynu s kapalnou fází. Po odběru směsi z vrtu dochází k mechanické separaci plynné a kapalně fáze a k oddělenému hospodaření s oběma fázemi.

4.4. Klima

Využívá k léčbě příznivých faktorů klimatického prostředí lázní. Hodnotí se podle řady faktorů - zeměpisné šířky, nadmořské výšky, účinných faktorů a celkového působení na organismus.

Zvláštním případem je využívání specifického klimatického prostředí podzemních prostor - jeskyní a dolů.

Využívá se hlavně pro choroby dýchacího ústrojí, tuberkulózu a alergie.

5. Komplexní lázeňská léčba

Lázeňská léčba je ucelený léčebný systém. Soustavou fyzikálních a psychických podmětů dochází ke změně reaktivity a regulace organismu na kvalitativně vyšší úroveň.

Lázeňská léčba se nevyčerpává pouze vyšetřením pacienta, předpisem procedur a jejich prováděním, byť sebevíc příjemných, nebo dokonce množstvím procedur s pochybnou představou, že čím více má pacient koupelí, zábalů, vodoléčebných procedur a zejména celkových masáží, tím lepší bude výsledek léčení. Léčebný plán, který může sestavit jen odborný lékař/balneolog, musí respektovat osobnost pacienta, druh jeho nemoci a stadium jejího vývoje, musí obsahovat procedury takového množství, síly, trvání a v takových vzájemných návaznostech, aby se docílilo co nejlepšího výsledku.

5.1. Lázeňská léčba

Lázeňská léčba je komplexní, lékařsky vedený léčebný postup, prováděný v lázeňském místě. Komplexní lázeňská léčba je souhrn léčebných faktorů působících na nemocný organismus během pobytu v lázních.

Vychází ze zásady, že by nemocný měl zřetelně pocítit vliv nového prostředí, všech složek léčebného režimu, jehož správně a vyváženě volené součásti se navzájem doplňují a ve svém účinku zesilují. Jde o účinek zevního prostředí, kdy četné dráždivé podněty působí na celý organismus. Přitom ze všech vlivů, kterým je člověk vystaven a které na něho působí komplexně, má význam nejen vlastní léčení přírodními léčivými zdroji (pitná léčba, inhalace, minerální a slatinné koupele), ale také řada dalších léčebných činitelů: vodoléčba, léčebná tělesná výchova, léčení elektrickou energií, světlem, teplem a jinými druhy fyzikální terapie. Svůj význam má i racionální a léčebná výživa. Výrazně by se měl projevit vliv klimatu lázeňského místa, nového prostředí a denního programu v němž dochází k přerušení navyklého a zavedeného dosavadního rytmu. Je třeba zdůraznit i význam rozmanitých kulturních možností v lázních, které by pacienta měly pobavit, poučit, rozptýlit a odvrátit jeho pozornost od úzkostlivého sebezpozorování.

Lázeňská léčba probíhá zpravidla během 3 až 4 týdnů pobytu pacienta v lázních. Celý režim pobytu nemocného v lázních působí léčebně tím, že dochází k navození nových zdravých návyků, k vytržení ze zaběhlého a navyklého rytmu života. Součástí léčby je i využití volného času pacientů, především s ohledem na psychickou pohodu.

Současné působení několika složek lázeňské léčby tělo přijímá jako významné zevní podněty různé síly, které podráždí nervová zakončení v kůži, sliznicích, cévách a v jiných tkáních a vyvolají mnoho složitých reakcí v nervové soustavě. Důsledkem těchto podnětů jsou i změny hormonální, humorální a změny ve výměně látkové, které přeladují celkovou reaktivitu organismu, a tím otevírají cestu adaptačním možnostem těla vedoucím k posílení zdraví.

5.2. Působení na psychiku pacienta

Lázeňská léčba se uskutečňuje v určitém prostředí, které na nemocného působí. Tomu je třeba rozumět tak, že se neléčí jen nemocný orgán, ale i celý člověk. Mezi nemocným a prostředím, které ho obklopuje, existuje stálé spojení, které se uskutečňuje prostřednictvím kladných a záporných vzruchů. Posílení podnětů, které kladně ovlivňují náladu pacienta, jeho tělesnou a duševní pohodu a následně i úspěch léčení.

Snahou je vyloučit všechny negativní vlivy, které působí na průběh choroby nepříznivě, a naopak zaměřit léčebný proces zcela plánovitě na kladné vlivy podporující hojivé procesy. Tyto snahy se netýkají jen vlastní léčebné péče, ale celého prostředí, které pacienta v lázních obklopuje. Léčení bude úspěšné jen tehdy, vyrovná-li organismus ztracenou rovnováhu způsobenou nemocí, mezi sebou samým a prostředím. Tato snaha není nová. Již starořecký lékař Hippokrates říká: "Nejen lékař musí učinit čeho je třeba, ale i nemocný, pomocníci a celé okolí."

Hledisko působení lázeňského prostředí na psychiku pacienta by mělo být obsaženo v celém rozsahu architektonické tvorby od urbanistického konceptu až po nejmenší architektonický detail.

V urbanistickém konceptu je to řešení širších krajinných souvislostí, volba kompozičních dominant, systému zeleně (využití pruhledů, kontrastů a vodních motivů) a bezkolizní organizace provozních schémat. V rámci ochranného režimu je třeba vyřešit i dopravu, odstranit její negativní vliv a důsledně oddělit pěší zóny.

Budova a prostor

Co je vlastně nemocnice? Výtahy a chodby lemované bezpočtem dveří, vedoucích do pokojů nebo ambulancí někde na konci chodby nebo vedle výtahu. Totéž se opakuje v mnoha patrech, jak dovolují platné předpisy a ekonomická řešení⁷⁵.

Tento stereotyp nemůže platit pro lázeňskou léčebnu. Ta je na pomezí nemocnice, hotelu a domova (pacienti tu tráví týdny, v případě rehabilitací po nehodách i měsíce). Cílem architektů by mělo být vytvoření prostředí, kde se pacienti budou cítit příjemně a nebudou tolik zatíženi myšlenkami na vlastní zdravotní problémy.

Podstatný je design budovy a jejích prostorů. Pokud je svým způsobem jednoduchý a přímočarý, pomáhá lidem snáze se orientovat a uvědomit si svoji polohu a okolní prostory. Také je důležité uvědomit si, v jaké situaci se pacient nachází, jinak vnímá prostor člověk chodící a jinak upoutaný na lůžku (vnímá hlavně horní část stěn a strop).

Architektura by měla být propojena s přírodou. Vhodné je umístění v parku, zeleň v átriích, balkóny či lodžie, případně alespoň výhled přes velké prosklené stěny. V neposlední řadě by se při tvorbě interiéru nemělo zapomínat na působení rostlin, významně a přirozeně zvlhčují vzduch, spotřebovávají kyslík uhličitý, produkují kyslík a mohou příjemně oživit a rozčlenit prostor.

---

75 autorská zpráva Rehab Basel, J. Herzog & P. de Meuron

Dostatek slunečního světla je podstatný, ať už jde o průnik denního světla přes nádvoří, prosklené stěny, horní podlaží nebo světlíky. Dostatek světla vytváří světelnou pohodu, která příznivě působí na psychiku člověka. Je vždy lepší navrhnout přebytek denního osvětlení než naopak, protože k omezení přístupu světla existuje velké množství mobilních prostředků. Obrácený postup je po dohotovení stavby obtížně realizovatelný.

76

77

Funkcí umělého světla je prodloužit využití místnosti za tmy. Umělé světlo je za tmy prostorotvorný prvek a také jako denní světlo má obrovský vliv na psychiku člověka. Jde o jeho množství, barvu, směrování.

Budova potřebuje i dostatek čerstvého vzduchu. Vzduch má vlastnosti, které určují pohodu prostředí, jako je jeho přiměřené množství, čistota, směr a síla jeho proudu, vlhkost. Nejde jen o přísun kyslíku pro dýchání a tvorbu energie v těle, ale vzduch je médiem pro přenos zvuku, tepla a chladu. Takže v souvislosti se vzduchem můžeme hovořit navíc o tepelné i akustické pohodě.

Důležitý je i použitý materiál, opět jde o psychologické a estetické působení na člověka. Jde nejen o vizuální kontakt, ale i pocit z dotyku. Volba materiálů je z valné části ovlivněna funkcí. Jde nejen o estetické působení, ale i o životnost. Vhodné je použití přírodních materiálů, jejich přítomnost působí příznivě na psychiku a jejich barevnost není agresivní.

Barevnost

Barvy ovlivňují náš život zcela nenápadně, ale zato velmi silně. Mnohdy si jejich působení ani neuvědomujeme. Intenzita a barevnost světla (barevnost prostředí do kterého je odráženo) má vliv na psychický stav jedince, na únavu a zotavení.

Po staletí je známá tzv. colourterapie, což je léčení pomocí barev, kdy se využívá osvětlování barvami. Při této terapii se využívá rozdílného elektromagnetického záření, přičemž každá barva má jinou vlnovou délku a jiný účinek na lidské tělo.

76 foto prosvětlovací atrium, Rehab Basel, www.hercogdemeuron.com

77 foto výhled na zelenou střechu, Rehab Basel, www.hercogdemeuron.com

Důležité je i psychologické působení barev.

Z hlediska smyslových pocitů se barvy dělí na aktivní a pasivní. Vyvolávají polární změny pocitů – libost / nelibost, napětí / uvolnění a vzrušení / uklidnění.

Použití aktivních dlouhovělných barev (spektrum červená - žlutá), které působí dráždivě, je vhodné tam, kde se pacienti nezdržují dlouhou dobu. Pasivní barvy (spektrum zelená - modrá) jsou naopak vhodné pro léčebné prostory a odpočívárny.

Aktivní barvy

Aktivní barvy mají velkou vlnovou délku (spektrum červená - žlutá), zvyšují činnost vegetativního systému a působí dojmem tepla. Jde o asociační spojení s ohněm a sluncem.

Červená dodává pocit sebedůvěry a aktivity. Stimuluje při nedostatku energie a nedostatečném vztahu k realitě. Způsobuje zrychlení dechu, zvyšuje svalové napětí a krevní tlak, povzbuzuje srdeční činnost a zrychluje metabolismus. To vše celkově přispívá ke zlepšení tkáňové výživy. Nelze ji používat při nervových poruchách, vysokém krevním tlaku, horečkách a otocích.

Oranžová je barvou stimulační, která podporuje růst. Má v sobě pozitivní náboj a dodává optimismus. Tato barva působí kladně na trávicí systém, zlepšuje prokrvení organismu, aniž by se při tom zvýšil krevní tlak. Významný je také antispasmodický efekt oranžové při křečích a to i těch, které jsou podmíněné stresem. Oranžová barva pomáhá při slabosti ledvin, zácpě, působí povzbudivě na žlázy a posiluje plicní tkáň. Nelze ji používat při nervozitě, vnitřním neklidu a přebytku energií.

Žlutá působí kladně na naše smysly, protože zlepšuje náladu, podporuje látkovou výměnu jater a stimuluje zrak a mozek. Používá se při léčení anemických a apatických dětí. Stimuluje centrální nervový systém, trávicí funkci (ta jsou často zodpovědná za celulitidu a akné), posiluje svalový tonus, žaludek a povzbuzuje lymfu. Tuto barvu nemohou aplikovat nervózní a neklidní lidé.

Pasivní barvy

Pasivní barvy mají krátkou vlnovou délku (spektrum zelená - modrá), působí na organismus opačně, utlumují a jsou pociťovány jako chladné.

Zelená je barvou rostlin a tato barva je považována za obzvlášť terapeutickou. Působí harmonizačním dojmem, neutralizuje a snižuje bolest. Zelená barva pomáhá léčit problémy spánkové disharmonie, používá se při nervových potížích a také pozitivně ovlivňuje sluch. U této barvy neexistují kontraindikace.

Modrá je považována za barvu klidu a harmonie. Snižuje svalové napětí a zpomaluje srdeční a dechovou činnost. Působí kladně při kloubních onemocněních, astmatu a zánětlivých onemocněních.

Fialová způsobuje nejvyšší uvolnění, je to barva meditace a odevzdanosti. Užívá se na potlačení depresí a migrén. Nelze ji používat u nerozvinutých, infantilních a násilnických typů lidí. Platí to jak v tělesné, tak duchovní rovině.

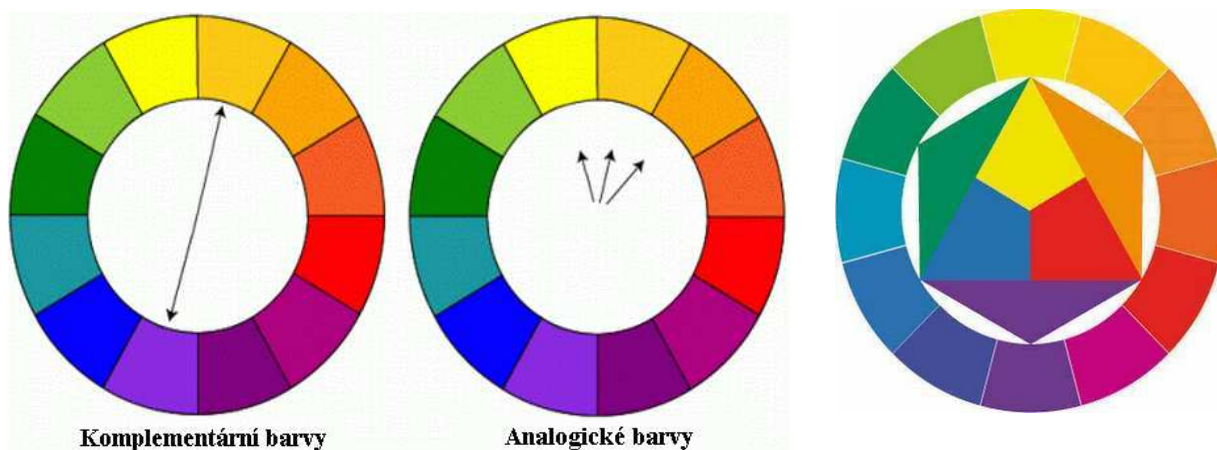
Kombinace barevnosti

Samostatnou kapitolou teorie barevnosti je kombinace barev.

Rozlišujeme dvě možnosti barevné harmonie – blízké a kontrastní barvy.

Kombinace barev blízkých (analogické barvy) - ke každé barvě existuje její analogická barva, která ji doplňuje a ladí s ní. Vždy se jedná o barvy, které jsou umístěny vedle sebe na ose barevného spektra. Pokud se zvolí za základ prostoru dva nebo tři takto podobné odstíny, bude působit velmi jednotně a tím i prostorně. Efekt se ještě zvýší, pokud se nakombinuje několik čistých příbuzných barev z rodiny těch chladnějších, například modrá a zelená. Chladné barvy mají obecně tendenci prostor zvětšovat.

Kombinace barev kontrastních (komplementární barvy) - jde o kombinaci protikladů, odstínů, které leží na opačné straně barevného kruhu. Je často až zarážející, jak výborně k sobě ladí.

78

5.3. Komplexní lázeňská léčebna

Komplexní lázeňská léčba je realizována v lázeňských ústavech, které poskytují svým pacientům ubytování, stravování, vyšetření, léčbu a současně zajišťují nabídku aktivit pro volný čas pacientů.

Pokud je možné tyto služby pacientům poskytovat v jednom stavebně propojeném celku, používáme termín „komplexní lázeňská léčebna“. Jednotlivé léčebny se liší především ve vybavení léčebné a vyšetřovací části, rozdílné jsou balneotechnické požadavky na manipulaci s přírodními léčivými zdroji.

Profil a zaměření léčebny musí být v souladu s dostupným přírodním léčivým zdrojem.

Je třeba cíleně eliminovat všechny negativní vlivy na psychiku pacienta - zejména hluk, narušování klidu a nedostatky v estetice okolí.

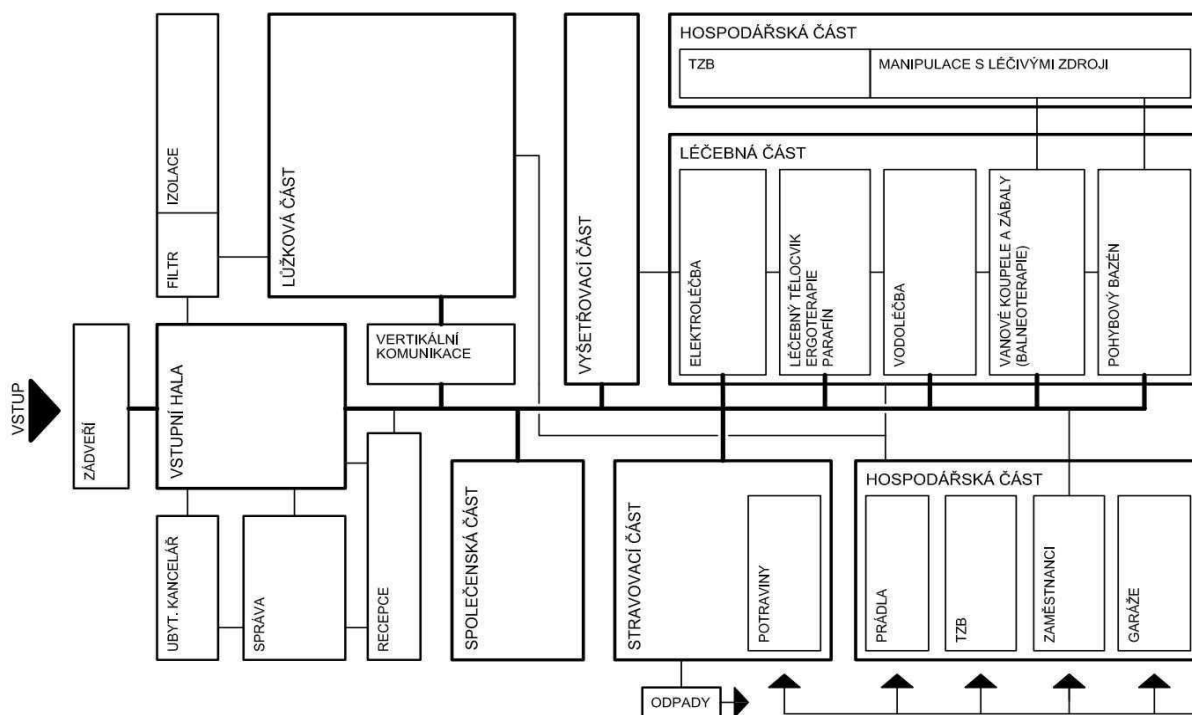
Základním požadavkem je celoroční provoz léčebny.

Z architektonického hlediska je léčebna buď monoblok nebo soubor budov - pavilónový systém propojený temperovanými chodbami nebo multiblok s několika sousedícími vzájemně propojenými budovami. Objekt musí vyhovovat všem plánovaným léčebným výkonům, zaručovat plynulý a bezkolizní provoz.

Velikost léčebny pro dospělé se pohybuje v rozsahu od 150 - 200 lůžek až do maxima 400 lůžek, u dětské léčebny je optimum 100 lůžek.

Provozně se léčebna skládá z těchto částí:

- vstupní a přijímací část
- vyšetřovací část
- léčebná část
- stravovací část
- společenská část
- ubytovací část
- hospodářská část

Vstupní a přijímací část

Nástupní prostor před léčebnou by měl umožnit příjezd automobilů (příjezd/odjezd pacientů, taxíků), ne však parkování. Důležitá je také úprava vstupního prostoru před léčebnou a jejího okolí (ať už parková či jen úprava parteru). Pro pacienta je to první kontakt s léčebnou, upoutá pacienta při příjezdu a navozuje prvotní dojem o léčebně.

80

81

Přes zádveří se vstupuje do vstupní haly. Vstupní hala musí být náležitě prostorná, dimenzuje se velikostně cca 0,5m² na pacienta. V hale by měl být dostatek prostoru pro pohyb pacientů a návštěv, klidový prostor se sezením a hygienické zázemí.

K hale přiléhá recepce (sloužící zároveň jako vrátnice) včetně zázemí s 1- 2 provozními kancelářemi. Pro umístění recepce je důležitý přehled o dění v hale.

82

83

80 foto úprava parteru, Rehab Basel, www.hercogdemeuron.com81 foto vstup, Lázně Termalía, www.enota.si

82 foto vstupní hala, Lázeňský ústav Sanssouci

83 foto vstupní hala s recepcí, Lázně Termalía, www.enota.si

Na halu navazuje přijímací kancelář. Musí mít orientačně jasné napojení na vstupní halu, protože se v ní vyřizují prvotní formality ještě před vlastním ubytováním.

Na vlastní vstup by měl navazovat izolační prostor složený, podle kapacity léčebny, z jednoho až dvou pokojů s vlastním příslušenstvím a se samostatnou čajovou kuchyňkou. Z budovy léčebny je izolace přístupná přes filtr.

Vyšetřovací část

Vyšetřovací část navazuje na vstupní část, důležité je dobré propojení s léčebnou částí.

Vyšetřovací oddělení mají rozdílnou velikost podle indikačního zaměření a věku pacientů. Vyšetřovny a přípravný se navrhují většinou o velikosti 18 - 20 m². Pro celou léčebnu se navrhuje jedno pracoviště pro vedoucího lékaře a vrchní sestru. Lékařská vyšetřovna má velikost cca 20 m² a přípravná 18 m². Administrativní pracovna vedoucího lékaře, může sloužit zároveň jako knihovna a zasedací místnost pro ostatní lékaře, má velikost 24 m². Dále sekretariát 18 m² a pracovna vrchní sestry 18 m².

Vyšetřovací část je dále doplněna podle indikací vyšetřovnami odborných lékařů a diagnostickými zařízeními.

Na zaměření léčebny závisí velikost a vybavení laboratorní části. Laboratoř má velikost 20-35 m², má box pro odběry, umývárnu skla a sterilizaci. Pro laboratorní vyšetření je možno využívat i centrální laboratoř, společnou pro celé lázně.

Léčebná část

Má vlastní vstupní prostory, které mohou navazovat na vstupní prostory léčebny. Pro funkci komplexní léčebny je důležitá návaznost na lůžkovou část tak, aby pacient mohl přecházet „suchou nohou“. Pokud to tak není, je třeba je propojit krytou temperovanou cestou.

Hala slouží také k vychladnutí a odpočinku pacientů, kteří odcházejí mimo léčebnu. Je tedy potřeba počítat s umístěním odpočinkového sedacího nábytku. Může být koncipována jako zimní zahrada, při odpočinku je důležitá pohoda a kontakt s přírodou. Dimenze vstupní haly je cca 1,5 - 2 m² na jednoho pacienta.

84

85

Ke vstupní hale přiléhá šatna a časování procedur, které má funkci dispečinku. Dále tu může být občerstvení, případně další služby (kadeřník, kosmetický salon).

Vlastní léčebná část se dále člení na relativně samostatné celky:

- balneoterapie (vanové koupele, peloidní zábaly, vodoléčba, sauna, masáže a rehabilitační bazén)
- suché provozy (kinezioterapie, fyzikální terapie)
- pitná kúra

Jednotlivé celky se sdružují podle provozů (suchý / mokrý) a podle potřeby odkládání oděvů.

Úplné odložení oděvů je u vodoléčby, masáží, pohybového bazénu a vanových koupelí. Využívá se společná šatna a umývárna, přičemž vanové koupele a masáže jsou nyní zřizovány jako kabinové tzn. bez společné šatny.

Úplné převlečení je u tělesné výchovy. Využívá se společná šatna a umývárna, vzhledem k úspoře prostoru bývá někdy společná s vodoléčbou.

Částečné odložení je u elektroléčby, inhalací, obkladů a zábalů. Není zřizována centrální šatna a umývárna.

Podrobněji popsáno v kapitole Léčebné procedury, na straně 82.

Stravovací část

Stravovací část navazuje na vstupní halu a je dobře komunikačně propojena s lůžkovou částí.

Nástup do jídelen pacientů je z haly o velikosti cca 0,3 m² na pacienta. Přiléhají k ní umývárna, WC a šatna na svrchní oděv (1/3 kapacity jídelny). Jídelny se člení na menší celky pro 40 - 100 míst. Plocha jídelny se uvažuje 1,8 - 2 m² na jedno místo u stolu. Je potřeba počítat s tím, že může být vydáváno několik druhů diet. Jídelny jsou s obsluhou, v ideálním případě na jednu směnu. Případně u pacientů, kteří nejsou v lázeňské léčbě mohou být formou bufetu.

86

87

Na hranici výdejní a jídelní části se umísťuje kancelář dietní sestry, která by měla být přístupná i pro pacienty.

Varna bývá umístěna v návaznosti na jídelnu. Je v ní nutné přirozené denní osvětlení a dostatečná vzduchotechnika.

Společenská část

Lázeňský režim počítá i s využitím volného času pacientů.

Hlavním prostorem je společenský sál, který se navrhuje jako univerzální s rovnou podlahou, zhruba na 2/3 kapacity léčebny s plochou 1,5 m² na jedno místo.

Dále zde může být knihovna s čítárnou o velikosti 35-70 m², klubovny pro tiché a hlučné hry o velikosti 35 m² a místnost s internetovým připojením (pokud není pokryta lůžková část).

Ubytovací část

Přístup do lůžkové části je přes vstupní halu s recepcí. Důležitá je dobrá návaznost na léčebnou a stravovací část, a to propojení buď přímé nebo alespoň temperovanými chodbami v případě pavilónového systému.

Lůžkové pokoje jsou navrhovány s kompletním hygienickým zařízením jako jedno a dvoulůžkové. U jednolůžkových pokojů má být plocha min. 12 m², u dvoulůžkových 16 m². U jednolůžkových pokojů může být WC společné s koupelnou, u dvoulůžkových pokojů by mělo být samostatné WC a v lázni dvě umyvadla. Součástí zařízení pokojů je šatní skříň.

Z hlediska oslunění ubytovací části se požadují zhruba 2/3 doby z celkového místního denního osvětlení.

Pokoj slouží pro pobyt pacienta i při odpočinku během dne a měl by se zde cítit co nejlépe. Důležité je tedy i psychologické působení barev. V mnoha případech při volbě sytých tónů z oblasti barev s velkou vlnovou délkou (červená - žlutá) dochází ke zvýšenému zatížení pacienta. Na toto zvýšené zatížení barevnosti prostředí jsou citliví pacienti s nemocemi oběhového ústrojí. Naopak volba barevnosti z oblasti barev krátkovlnných (zelená - modrá) působí tlumícím způsobem, v tomto případě je možno použít k oživení komplementární barvy.

Také možnost pobytu na lodžii či balkónu nebo výhled přes prosklené stěny do parku působí pozitivně na psychiku.

V ubytovací části jsou dále pomocné místnosti (v každém oddělení) - společenská místnost velikosti 35 m², čajová kuchyňka 6-10 m², místnost pokojské 12 m², úklidová komora a sklady prádla 2 m².

Hospodářská část

Veškeré zásobování a hospodářský dvůr musí být odděleno od hlavního vstupu do léčebny a nesmí docházet ke křížení provozu s pacienty v léčebně ani na jejím pozemku. Vlastní hospodářský provoz musí být řešen tak, aby vizuálně ani jinak nenarušoval provoz léčebny.

Tato část zahrnuje energetická zařízení (výtopny nebo výměňkové stanice), strojovny

vzduchotechniky a klimatizace, sklady, údržbářské dílny, garáže ústavních vozů a technické strojovny. Balneotechnická zařízení vyžadují vždy speciální projekt s ohledem na využívaný přírodní léčivý zdroj.

Poměrně zatíženým provozem jsou sklady a prostory pro manipulaci s prádlem. Navrhují se odděleně pro čisté a špinavé prádlo. Největší obrátovost v lázeňské léčebně je v balneoprovozech a ubytovací části, menší množství prádla se používá v elektroléčbě, vyšetřovací a stravovací části. Ve všech provozech jsou malé sklady pro místní potřebu. Doprava prádla musí být řešena tak, aby se nekřížila s pohybem pacientů. Většinou se prádlo odváží do externí prádelny, velké samostatné léčebny mají prádelny vlastní.

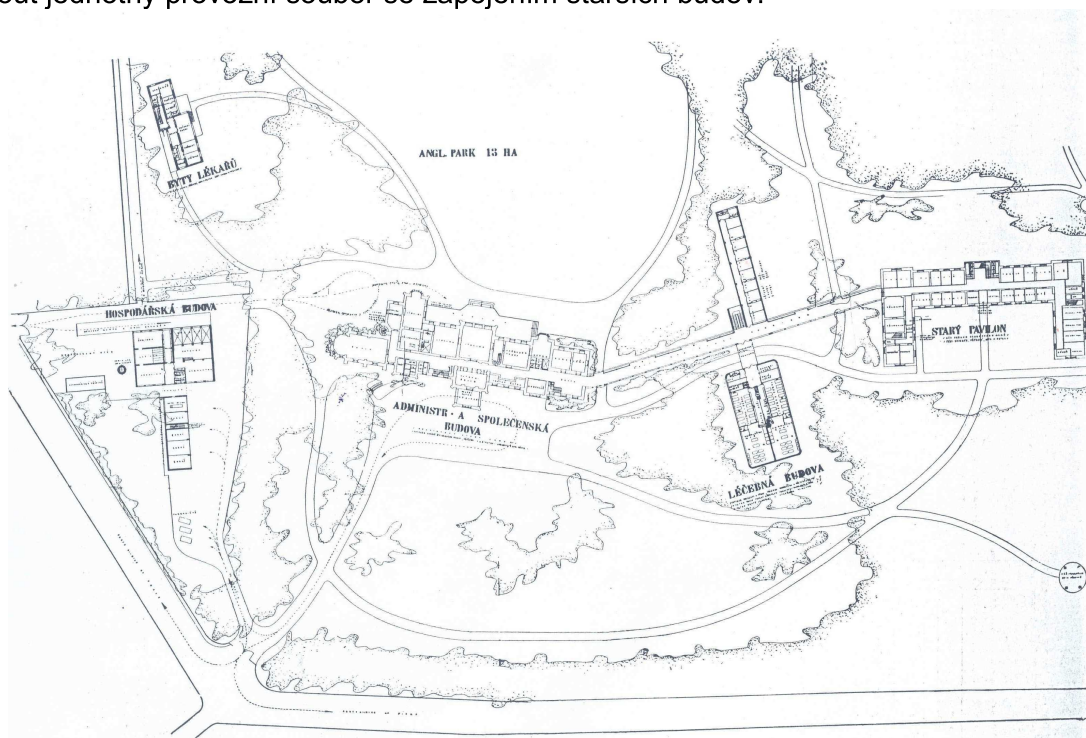
Příklady staveb lázeňských léčeben

Z architektonického hlediska je léčebna buď monoblok nebo soubor budov - pavilónový systém propojený temperovanými chodbami nebo multiblok s několika sousedícími vzájemně propojenými budovami. Objekt musí vyhovovat všem plánovaným léčebným výkonům, zaručovat plynulý a bezkolizní provoz.

Sanatorium pro nervové a vnitřní poruchy ve Vráž

Návrh na sanatorium vznikl v soutěži, kdy bylo vyzváno několik architektonických týmů. Vítězný projekt navrhl F. Čermák, G. Paul a A. Tenzer. Realizace proběhla v letech 1934-35.

Je příkladem pavilónového systému léčebny. Sanatorium vzniklo přestavbou ozdravovny z 19. století, šlo o dvě budovy - zámek a lůžkový pavilón. Jedním z hlavních požadavků bylo navrhnout jednotný provozní soubor se zapojením starších budov.

88

Stávající budovy byly doplněny o nové objekty. Nové budovy byly navrženy tak, aby byly spojeny se starými, ale zároveň nerušily v celkovém pohledu. Jedná se o spojení tří různorodých celků. Mezi jednotlivými budovami je vybudován vytápěný koridor, používaný jako promenáda. Tím byl umožněn přesun pacientů „suchou nohou“. Jde tedy v podstatě o jednu z prvních komplexních lázeňských léčeben.

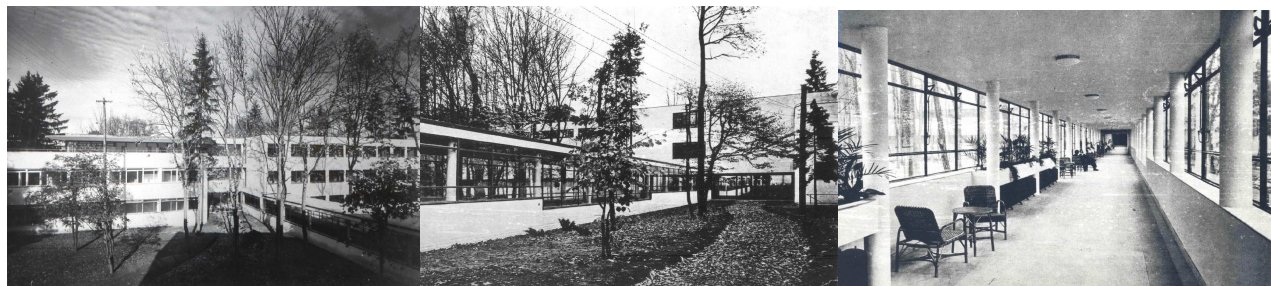
V zámku jsou umístěny společenské prostory. V přízemí je příjem pacientů, správa sanatoria a jídelny. V 1. patře jsou tiché společenské místnosti a oddělení pro klimatickou léčbu. Ve 2. patře jsou pokoje personálu, přístupné zvláštním schodištěm.

Novými objekty jsou lůžkový, léčebný pavilón, hospodářská budova a vila lékařů.

Lůžkový pavilón obsahuje 29 jednolůžkových pokojů orientovaných na jihovýchod. V každém patře je umístěn pokoj pro ošetřovatelku.

Léčebný pavilón má v přízemí vodoléčebná oddělení pro muže a ženy s přílehlými lehárny, oddělení kyslíkových a uhlíčitých koupelí a bahenní obklady. Pod celou vodoléčebnou částí je instalační a manipulační prostor s šatnou personálu, žehlírnou a sušárnou. V 1. patře jsou jednotlivé vyšetřovny - na severu laboratoře, ordinace, rentgen a elektrická lázeň, na jihovýchodě elektroléčba, horské slunce, inhalatoria a terapeutický sál, uprostřed je společná čekárna. Ve 2. patře je lehárna, z části uzavřená.

Hospodářská budova je dvoukřídlá. V jednom křídle je kotelná, strojovna a rozvodna; ve druhém křídle garáže a v patře byty personálu. Byty lékařů jsou umístěny v samostatné budově na severozápadě areálu.

89

90

91

Léčebný ústav akademika Běhounka

Významnou realizovanou stavbou je Léčebný ústav akademika Běhounka v Jáchymově. Projekt byl zpracován na základě soutěže, podle vítězného návrhu autorů A. Tenzera a J. Kulišáka. V provozu je od roku 1970.

Jedná se o komplexní lázeňskou léčebnu, která je typickým příkladem monobloku. Výrazný 9-ti podlažní monoblok je dominantou celého jáchymovského údolí. Budova se dostává do měřítkové kolize s objekty v okolí, které mají mnohem menší měřítko, ale ve vztahu k přírodnímu horskému prostředí není tento kontrast tak patrný.

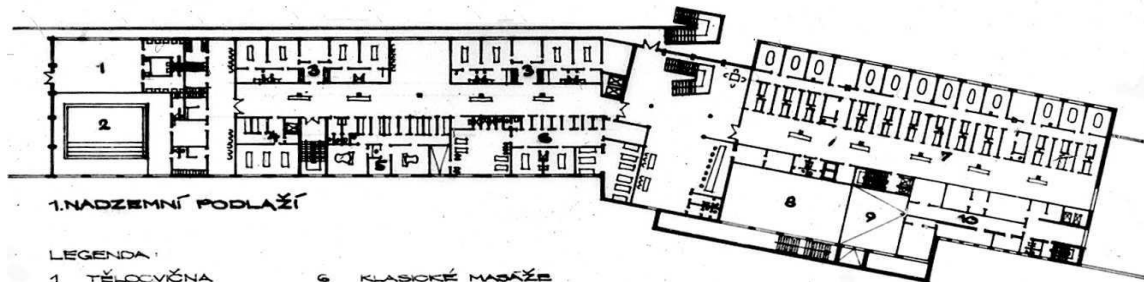
89 foto Sanatorium Vráž, Léčebné lázně, Fořtl Karel

90 foto koridor, Sanatorium Vráž, Léčebné lázně, Fořtl Karel

91 foto interiér koridoru, Sanatorium Vráž, Léčebné lázně, Fořtl Karel

Ve spodních podlažích je umístěna léčebná a vyšetřovací část včetně zázemí personálu, dále pak stravovací a společenská část.

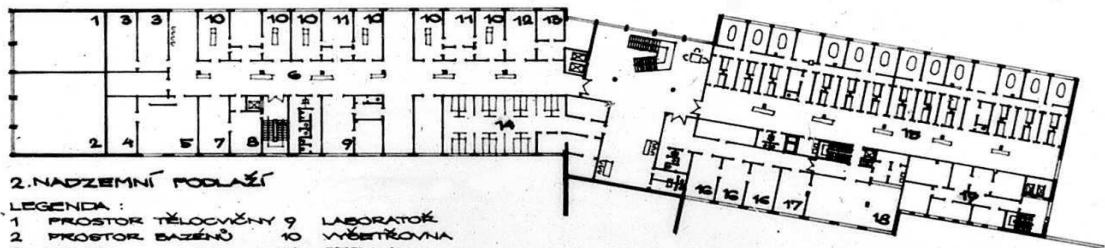
Ubytovací část je umístěna v horních podlažích. Léčebna disponuje 159 pokoji s vlastním hygienickým zázemím o celkové kapacitě 240 lůžek. Pokoje jsou jednolůžkové, dvoulůžkové a 4 apartmá. Všechny pokoje disponují balkóny, ze kterých je jedinečný výhled na panorama Krušných hor.

1. NADZEMNÍ PODLAŽÍ

LEGENDA:

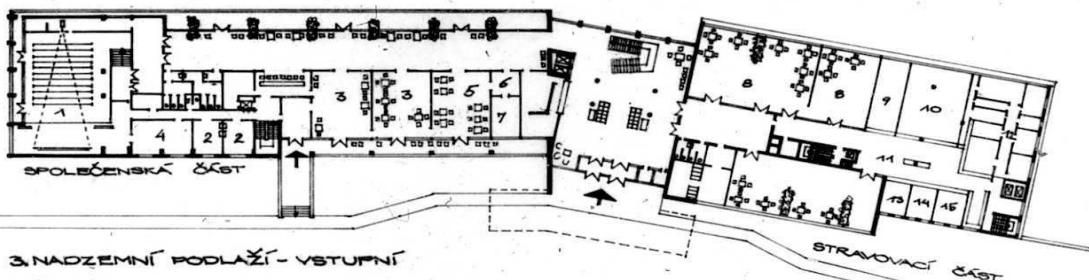
1 TĚLOCVČNA	6 KLASICKÉ MASAŽE
2 BAZEN	7 VANOVÉ KOUPELE
3 INDIVIDUÁLNÍ TĚLOCVIK	8 PROSTOR KOTELNY
4 TRAKCE	9 BRAMBORY
5 POVOODNÍ MASAŽE	10 SKLADY POTRAVIN

2. NADZEMNÍ PODLAŽÍ

LEGENDA:

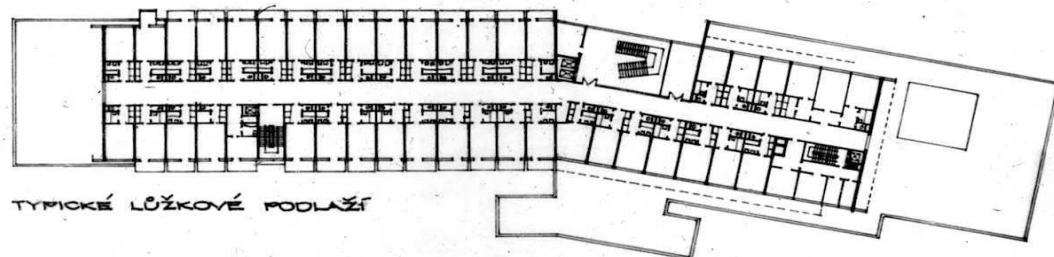
1 PROSTOR TĚLOCVČNÝ	9 LABORATOR	17 BUFFET
2 PROSTOR BAZÉNOVÝ	10 VÝŠETŘOVNA	18 JÍDELNA PERSONÁLU
3 SKLAD	11 ŠESTKA	19 SKLADY POTRAVIN
4 KNIHOVNA LÉKÁŘŮ	12 ŠEFLÉKAR	
5 ZASEDACÍ MÍSTNOST	13 SEKRETÁŘ	
6 ČEKÁRNA	14 ELEKTROLÉŽBA	
7 POHOTOVOST LÉKÁŘŮ	15 VANOVÉ KOUPELE	
8 POKOJ	16 KANCELÁŘ	

3. NADZEMNÍ PODLAŽÍ - VSTUPNÍ

LEGENDA:

1 SÁL	6 KNIHY	11 OFFICE
2 ŠATNY HERCŮ	7 KULTURNÍ REFERENT	12 SKLADY, PŘÍPRAVNY, UMÝVÁRNY
3 KLUBOVNY	8 JÍDELNA	13 VÝŠEP
4 SKLAD	9 MOUČNÍKY	14 KAV. KLUBY
5 ČITARNA	10 VARNA	15 STUDENÁ KUCHY

TYPICKÉ LŮŽKOVÉ PODLAŽÍ

93

94

Léčebna Aurora

Další větší realizací ve 2. polovině 20. století je revmatologická léčebna Aurora v Třeboni.

Realizace je poznamenána dlouhou dobou výstavby. Soutěžní projekt byl zrealizován až v roce 1975.

Na rozdíl od Ústavu akademika Běhounka je léčebna umístěna na rovinatém pozemku a je obklopena rozlehlým parkem, což umožňuje prostorové rozvinutí budovy léčebny v podobě multibloku.

Kompozice je založená na dvou na sebe kolmých hmotách ubytovacích částí a na nízké podlouhlé podnoží. Výhodou je multiblokový systém, kde ubytovací části jsou propojeny komplementem, což umožňuje pohyb pacientů mezi jednotlivými procedurami tzv. suchou nohou.

Nízká dvoupodlažní podnož obsahuje komplementy komplexní léčebny – léčebnou, vyšetřovací, stravovací a společenskou část. Je řešena přehledně a je zde plně využito možnosti atrií, jimiž je dostatečně prosvětlována jinak hluboká hmota podnože.

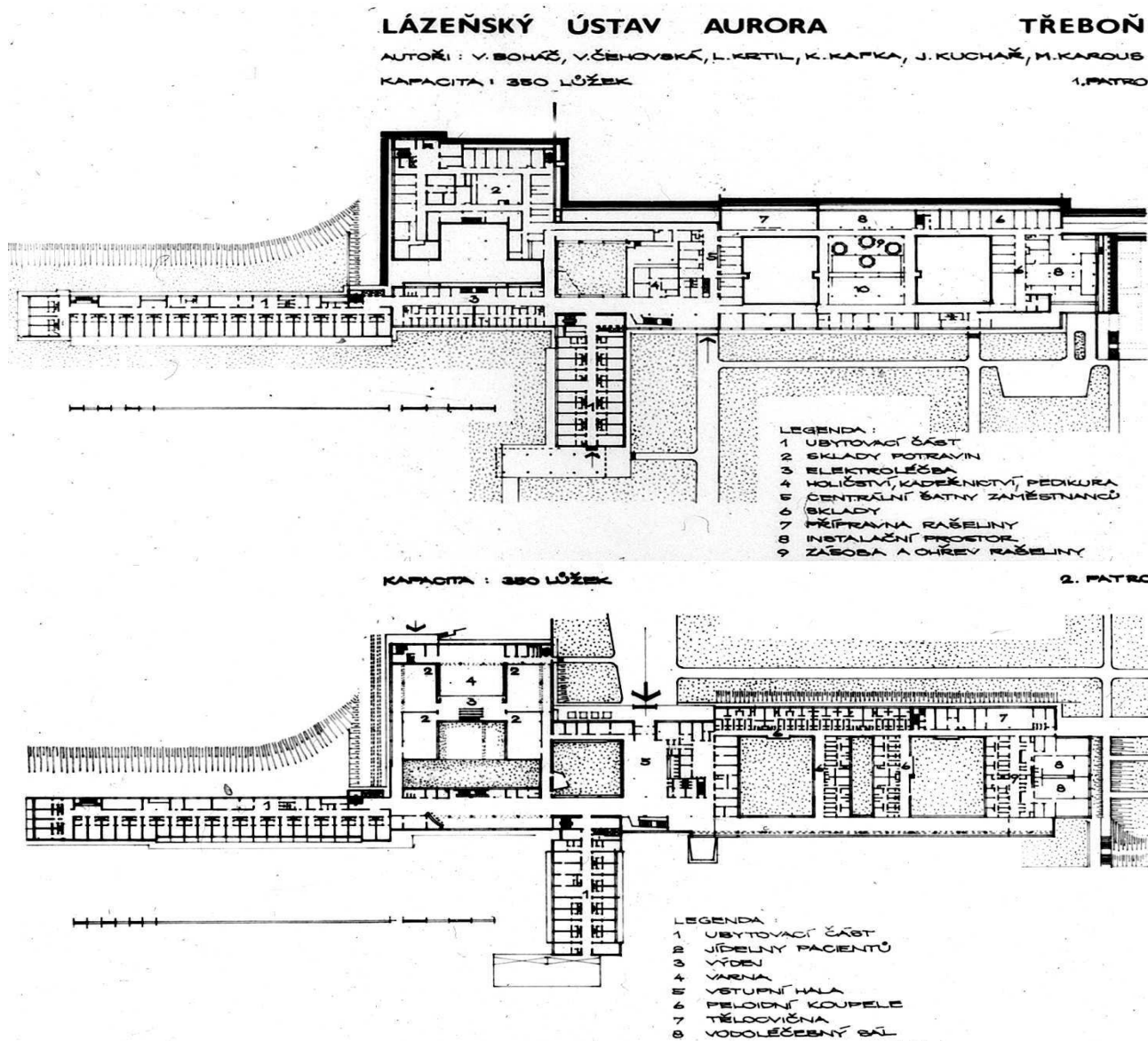
95

93, 94 foto Léčebný ústav akademika Běhounka, www.czecot.cz

95 letecké foto Léčebna Aurora, www.lazne-aurora.cz

Ubytovací část je čtyřpodlažní a osmipodlažní, s celkovou kapacitou 350 lůžek.

V současnosti patří léčebna městu Třeboň, které se postupně snaží areál revitalizovat. V poslední době byla rekonstruována balneologická část a byly doplněny wellness procedury.

96

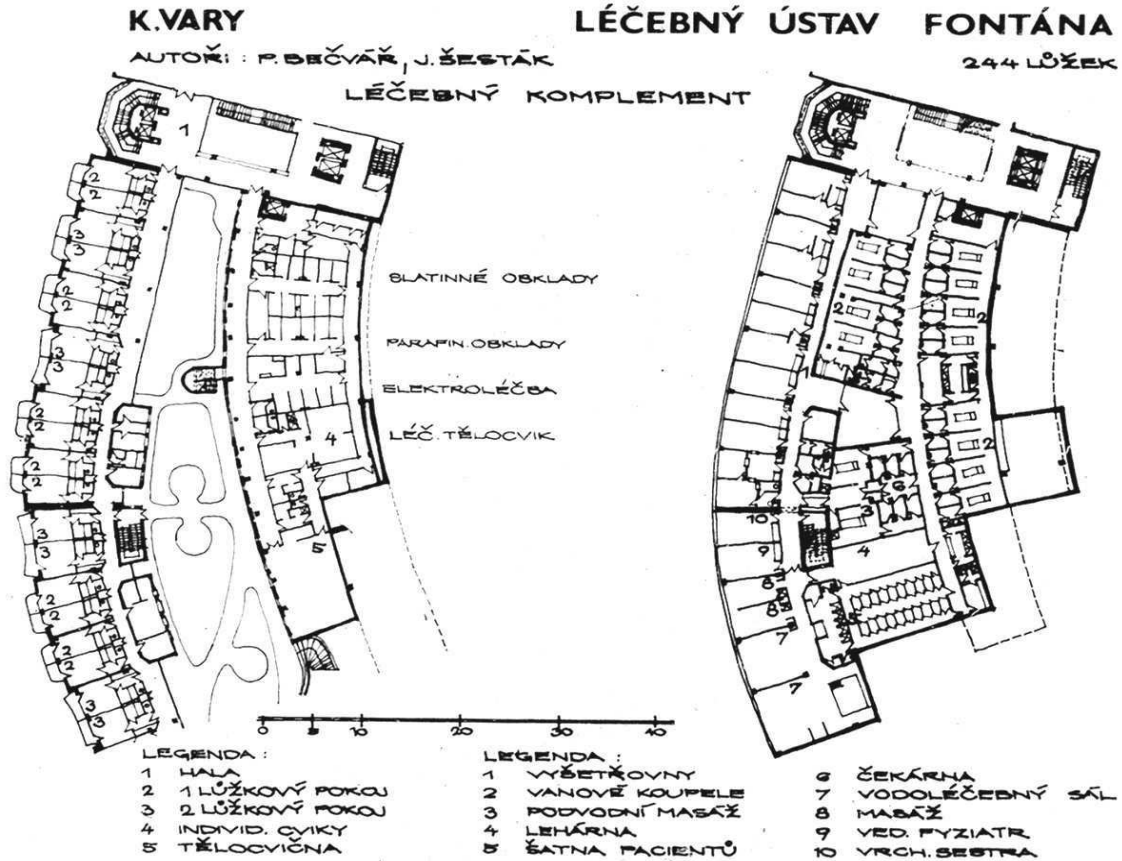
Léčebna Fontána

Zajímavou prací v oboru lázeňských léčeben je projekt léčebny Fontána v Karlových Varech. Autory jsou P. Bečvář a J. Šesták. Projekt zvítězil ve veřejné architektonické soutěži v roce 1971, ale nebyl nikdy realizován.

Komplex respektuje dané okolí, členění fasád a jejich kompozice vychází ze stávajícího prostředí. Měl být vybudován v prudkém svahu v sevřeném údolí, proto byl kladen velký důraz na řešení páté fasády (střech), protože si autoři byli vědomi nadhledů z okolních zvýšených poloh v údolí.

V poměrně složitém terénu se jim podařilo příkladně vyřešit i provoz komplexní léčebny rozšířený i o prvky celolázeňské vybavenosti. V centrální podnoži v přízemí je umístěna občanská vybavenost (pošta, obchody a technologické zabezpečení). V 1. a 2. patře je vyšetřovací a léčebná část spolu se zbytkem vybavenosti. V dalších patrech jsou umístěny lůžkové pokoje. Zde autoři využili sklonu terénu a hmotu rozčlenili do dvou objektů, plynule kopírujících vrstevnice terénu.

97

98

99

97 půdorysy Léčebna Fontána, Léčebné lázně, Fořtl Karel

98, 99 foto Léčebna Fontána, Léčebné lázně, Fořtl Karel

Sanatorium Dr. Petáka

Významnou realizací současné novostavby léčebny v ČR je Sanatorium Dr. Petáka ve Františkových Lázních z roku 2001, s přístavbou lůžkové části z roku 2006. Sanatorium navrhli architekti z ateliéru A69 (B. Redčenkov, P. Tomášek a J. Wertig). V roce 2003 obdrželi za tuto stavbu Cenu Evropské unie za architekturu - Mies van der Rohe Award.

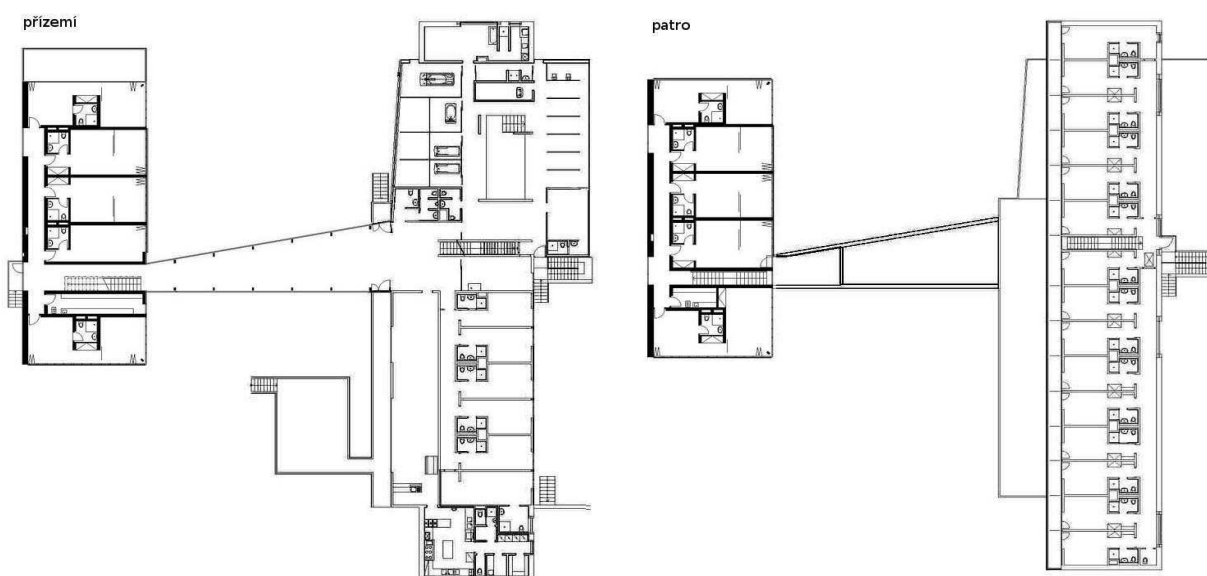
Sanatorium v sobě koncentruje všechny podstatné funkční komponenty typologie komplexní lázeňské léčebny - ubytování, stravování a balneoterapii. Kladem budovy je maximální vazba na prostředí zahrady a parku. Díky výrazným proskleným stěnám, zahrada jako by prostupovala skrz budovu.

Pozemek je situován na jižním okraji parku, který obklopuje klasicistní jádro města.

Volba konstrukce, dispoziční řešení i výběr materiálů jsou podřízeny maximální úspoře prostoru (sendvičové zateplené panely, bezrámové zasklení) respektive úspoře nákladů ve složitých podmínkách. Formální střídmost a racionální koncept není jen dobovým způsobem vyjadřování, ale je i způsobem, jakým stavba sanatoria komunikuje se silnou klasicistní tradicí Františkových Lázní.

Původní budova je dvoupodlažní částečně podsklepená stavba s kapacitou 42 lůžek. Je řešena jako ocelový vyzdívaný skelet. Půdorys 47 x 9 m vymezuje hlavní objem, z něj jsou vykonzolována křídla v 1.NP. Celková kompozice budovy je silně horizontální.

Přístavba byla realizovaná jako nekonkurující původnímu objektu. Pro přístavbu byla zvolena forma samostatného pavilónu umístěného v zahradě. Představuje jakýsi skleník nebo zimní zahradu posazenou na jednu z teras, které vznikly v zahradě. Autonomie pavilónu se odráží v jeho konstrukčním řešení i ve výběru materiálů. Oproti původnímu objektu je přístavba téměř kompletně definována vertikálním rastrovým skládacím okenním prvky. Konstrukčně se jedná o zděný systém.

Provozní propojení mezi původní budovou a přístavbou je pouze lehkým spojovacím krčkem. Spojovací můstek je odvozen z ocelového skeletu původní stavby, je jejím oddenkem lehce se dotýkajícím hmoty přístavby. Postupným rozšiřováním směrem k restauraci se z komunikačního prvku stává společenský prostor, jakási rozšířená lobby. Pozvolna se zdvihající strop pak jemně propojuje rozdílné konstrukční výšky přístavby a přízemí sanatoria.

101

102

103

104

Těžištěm sanatoria je léčebná část. Kolem jejího středu, rehabilitačního bazénu s mořskou vodou, jsou soustředěny suché a mokré terapie vybíhající na prosklených konzolách do zahrady. Specifické procedury, jako rašelinné zábaly, skotské stříky a ordinace lékaře, jsou uzavřeny do pevných vyzděných bloků. Kabiny s lůžky jsou odděleny zástěnami z tónovaného skla a posuvnými paravány pastelových barev, skrze které proudí světlo z parku a zahrady.

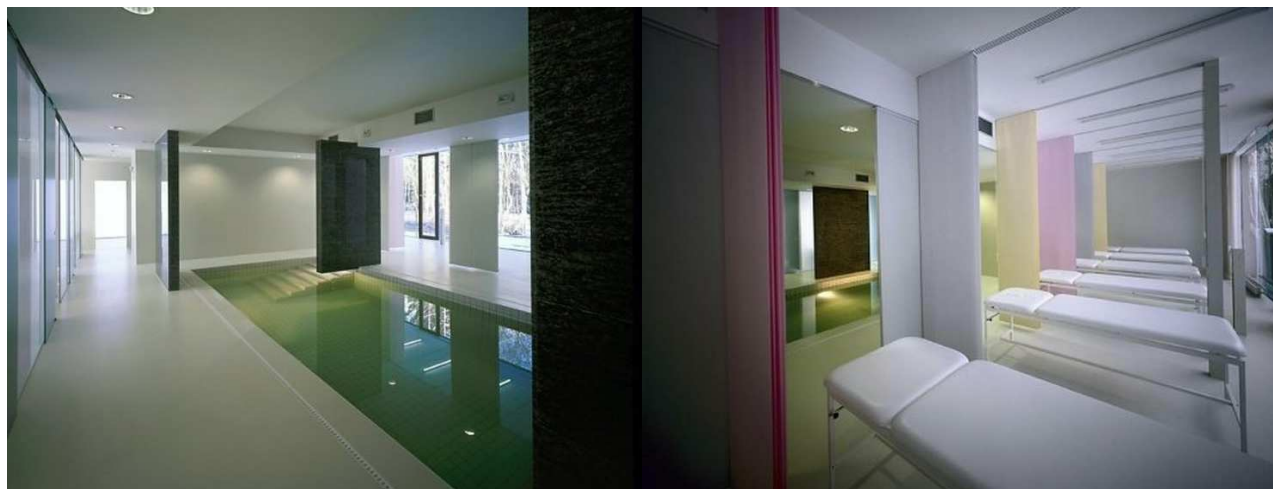
101 foto původní budova, Sanatorium Dr. Petáka, www.atelier69.cz

102 foto přístavba, Sanatorium Dr. Petáka, www.atelier69.cz

103 foto původní budova, Sanatorium Dr. Petáka, www.atelier69.cz

104 foto přístavba, Sanatorium Dr. Petáka, www.atelier69.cz

Lůžkové pokoje jsou umístěny v hlavní dvoupodlažní budově a přístavbě. V hlavní budově mají vlastní hygienická zařízení a původně lodžie, které byly postupně zaskleny tak, aby mohly být využívány celosezónně. Proto se při koncipování přístavby od počátku pracovalo se snadným propojením exteriéru a interiéru. Pokoje jsou řešeny tak, že jsou dělitelné do samostatných částí. Vstupní část a hygienické zázemí jsou ve stejném standardu jako v původní stavbě. Lůžková část pokojů je oddělitelná od pobytové části posuvnými skleněnými stěnami. Pobytová část se stává lodžii v momentě, kdy se prosklený plášť budovy odsune a poskládá k ostění. Celou budovu tak lze proměnit v jakousi verandu¹⁰⁵.

106

107

Rehabilitační centrum Rehab, Basilej

Patří k nejvýznamnějším realizacím z poslední doby. Autory jsou J. Herzog a P. de Meuron. Realizace byla dokončena v roce 2002.

V rehabilitačním centru jsou hospitalizováni lidé, kteří jsou ochrnuti obvykle po nějaké nehodě či mozkově postiženi, a to až po dobu 18-ti měsíců. Je to místo, kde se lidé učí vypořádat se se změnou ve svém životě a stát se soběstačnými. Během dne s nimi pracují jak lékaři, tak i terapeuti. Bydlí tam, tráví tam svůj volný čas, setkávají se se svými rodinami a přáteli.

Od počátku si klient přál, aby nové Rehab (soukromé rehabilitační centrum pro tělesně ochrnuté a mozkově postižené pacienty) nevypadalo jako nemocnice. Ale co vlastně je nemocnice? Výtahy, vnitřní koridory lemované bezpočtem dveří vedoucích do nemocničních pokojů nebo vyšetřoven, čekárny na konci haly nebo další výtahy. Stejně schéma se opakuje na tolika poschodích, kolik dovolí místní regulace, ekonomické řešení. Toto schéma se opakuje do extrému a nevyžaduje žádná přizpůsobení potřebám uživatelů.

Autoři se snažili o nabourání tohoto stereotypu, usilovali o spojení pacienta s krajinou a to jak vizuálně, tak i fyzicky. Pryč je typické bludiště chodeb a dveří do anonymních místností. Kolečková křesla totiž paralyzují pocit pro samostatnost.

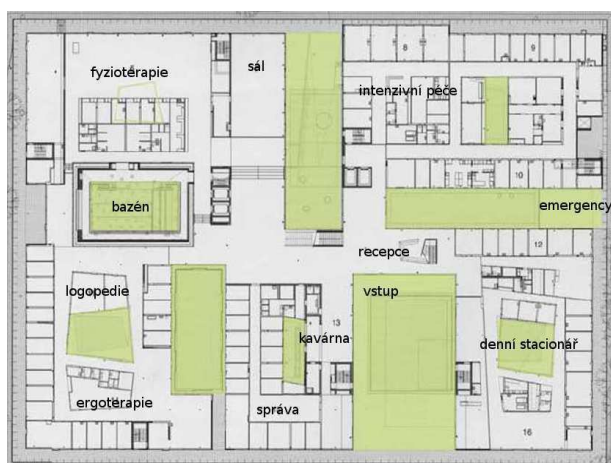
105 volná citace z autorské zprávy, Sanatorium Dr. Petáka, B. Redčenkov, P. Tomášek a J. Wertig

106, 107 foto interiéru přístavby, Sanatorium Dr. Petáka, www.atelier69.cz

Jedná se o multifunkční a rozmanitou budovu. Je to v podstatě městečko s ulicemi, náměstími, zahradami (francouzská, anglická, vodní) a izolovanými obytnými částmi i veřejným vybavením (bazén). Lidé se mohou pohybovat z jednoho místa do druhého několika různými cestami. Autoři se snažili vytvořit prostředí, které by umožnilo pacientům co nejvíce nezávislosti.

Objevují se zde obytné a přírodní prvky, které vyvracejí mínění o typické klinice. Struktura centra je založena na terapeutických metodách, které jsou propojeny s přírodou, na dostatku slunečního světla a na přírodních stavebních materiálech. Vysázené duby, borovice a modřiny, jakož i stínící vnější stěny a rozmístění budov propojují areál s přírodou a umožňují do něj průnik dostatku denního světla přes nádvoří, zelené střechy, prosklené stěny, horní podlaží a světlíky. Dvoulůžkové a jednolůžkové pokoje mají denní světlo zeshora, vnitřní bazén nabízí výhled na oblohu skrz klenbu ve tvaru pyramidy. Tento design, který je svým způsobem jednoduchý a přímočarý, pomáhá lidem snáze si uvědomit svoji polohu a okolní prostor. Podlaží jsou prostorná a dávají vozíčkářům pocit samostatnosti.

Centrum je horizontální stavba o třech podlažích, kde se vozíčkáři a chodci mohou pohybovat z jednoho místa na druhé. Terapie a zdravotnická zařízení jsou umístěny v přízemí, jde o místnosti pro klinickou, fyzickou a neurologickou terapii, lékařské vybavení, konferenční a cvičební místnosti, plavecký bazén. V patře jsou pokoje pacientů, ubytování návštěv přes noc a polosoukromé prostory pro setkání rodinných příslušníků. Na střeše jsou malířské dílny a knihovny.

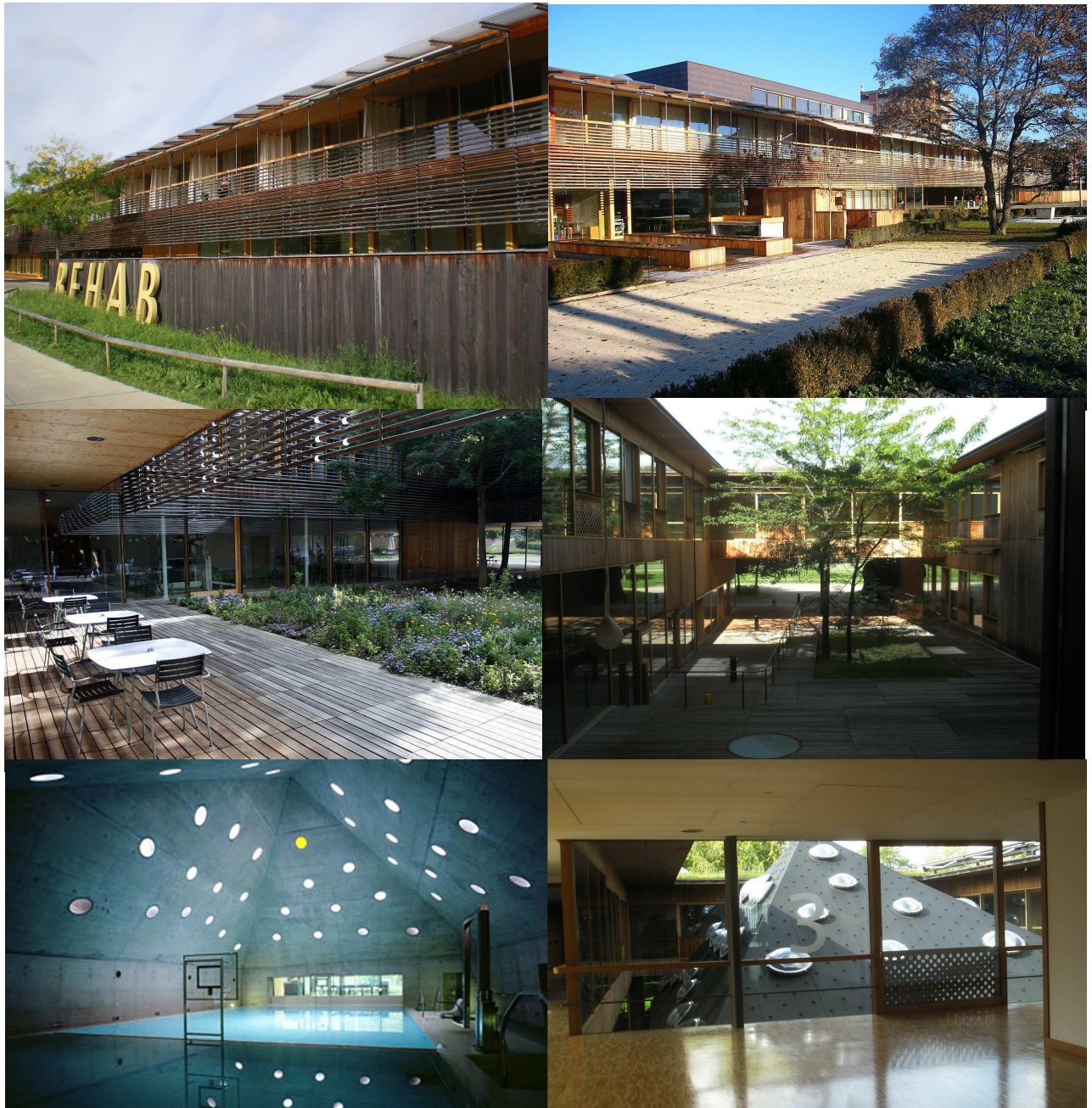

108

Prvořadým architektonickým záměrem bylo propojení vnitřních a venkovních prostorů. Budova je koncipována směrem zevnitř ven místo běžného uspořádání, kdy nádvoří jsou ve tvaru velkého obdélníku. Slouží jako orientační bod a umožňuje průnik světla do celého interiéru. Teprve potom architekti pokračovali v řešení jednotlivých místností. V souladu s analogií plánu města navrhovali ulice a náměstí. Do hlavní haly ústí rozmanitá vnitřní nádvoří: jedno doplněno vodními prvky, jiné zahaleno ve dřevě, v dalším je umístěn bazén. Tato nádvoří slouží jako orientační body, podle nich snadno dojdete ke svému cíli¹⁰⁹.

109 volná citace z autorské zprávy, Rehab Basel, J. Herzog a P. de Meuron

Jednotlivé „domy“ jsou značně odlišné. Cvičebny, dílny, jakož i pokoje pacientů mají velká okna s výhledem do krajiny a snadný přechod mezi interiérem a exteriérem. Jiné „domy“ zase slouží k orientaci. Nejznámějším příkladem je lázeňský dům (bazén), umístěný v jednom z centrálních nádvoří vyhlížející jako nepravidelný kvádr zabalený v černé pryži. Četné malé kulaté otvory v nížce položené střeše vypadají okázale zvenčí, ale jsou velmi intimní uvnitř.

110

111

112

113

114

115

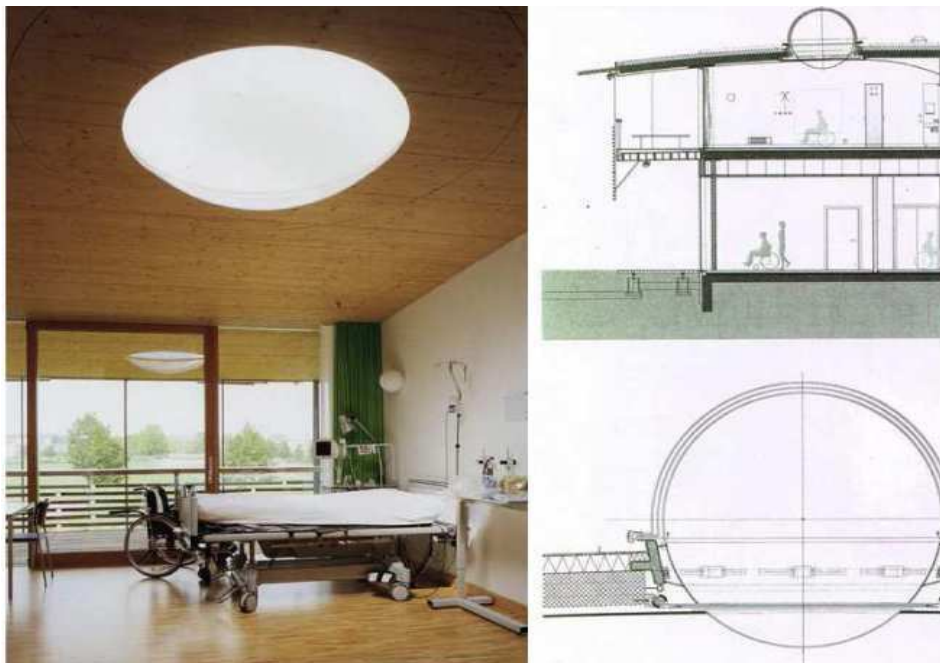
110, 111 foto vstupu a parteru, Rehab Basel, www.hercogdemeuron.com

112, 113 foto atria, Rehab Basel, www.hercogdemeuron.com

114 foto interiéru bazénu, Rehab Basel, www.hercogdemeuron.com

115 foto atria s bazénem, Rehab Basel, www.hercogdemeuron.com

V místnostech pro pacienty jsou uprostřed zakřiveného vydutého stropu průhledné plastové koule o rozměru 2 m. Vypadají jako oko místnosti, které nabízí pacientům na lůžku pohled na oblohu. Podél pokojů v prvním patře jsou souvislé terasy dosti široké, aby pacienti za dobrého počasí na ně mohli vyjet i na lůžku.

116

Převládajícím materiálem na fasádách a v interiéru jsou různé druhy dřeva. Dalo by se hovořit o jakémsi typu pavilónu nebo zahradní architektuře. Jemné struktury dřevěných tyčí horizontálně propojených a látkové markýzy zaručují soukromí.

Různorodý plán nabízí pacientům a jejich příbuzným budovu zcela odpovídající jejich potřebám. Jsou tu místa, kde mohou být v ústraní, ale i místa, kde si mohou užívat společnosti druhých. Menší prostory slouží k čekání mezi procedurami, k rozhovoru s příbuznými nebo personálu během přestávek.

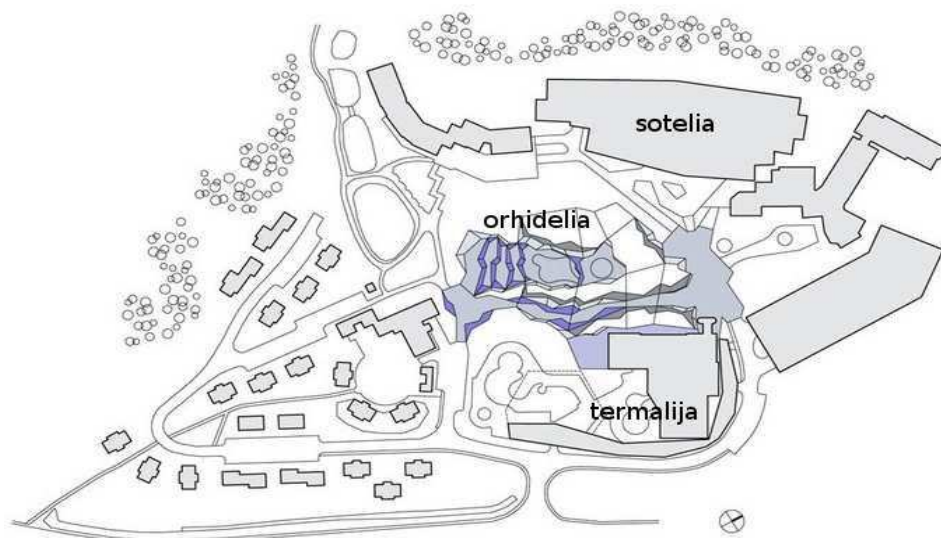
Je to otevřená, prostupná a dýchající stavba.

Termální lázně Termalija, Podčetrtek

Areál termálních lázní v městečku Podčetrtek je z velké části dílem architektonického studia Enota (D. Lah a M. Tomac). Auroři navrhovali soubor několika budov. Za jednu z nich (Hotel Sotelia) dostali v roce 2006 Plečnikovu cenu za architekturu, což je ve Slovinsku nejvyšší architektonické ocenění.

Areál je na pomezí mezi léčebnými lázněmi a wellness centrem. Jde o areál se třemi hotely, které vytvářejí kolem lázní přirozený amfiteátr. Jsou propojeny podzemními tunely s lázněmi Termalija a wellness centrem Orhidelia.

116 foto a schéma kulovitého světlíku, Rehab Basel, www.hercogdemeuron.com

117

V roce 2006 byl dostavěn Hotel Sotelija. Hotel je situován na okraji lesa a svojí formou se pokouší splynout s okolní krajinou. Architekti se pokusili rozdělit stavební program do několika částí a vytvořit tak dojem menšího měřítka stavby. Hotel přirozeně využívá umístění stavby ve svahu. Přizpůsobení se krajině mělo za následek rozbití dlouhé hmoty budovy a tím zdrobnění měřítka fasády. Střechy vynořující se z okolních luk jsou pokryté trávami, čímž matou, kde ve skutečnosti leží první podlaží. Hotel je rozdělen do dvou paralelních pokojových traktů. První trakt je orientován pouze na jednu stranu a jsou v něm větší apartmány, zatímco ve druhém traktu jsou klasické pokoje s výhledem do údolí a do lesa. Mezi oběma trakty vzniklo atrium využívané pro masáže, které vyžadují větší intimitu. Pokoje jsou také vyznačeny na fasádě - tam, kde jsou soukromé pokoje je fasáda vytvořena ze dřeva, zatímco veřejné prostory mají prosklenou fasádu. Fasádu rozdělují svislé dřevěné sloupky, které souzní s kmeny stromů v lese za hotelem. Velký přístřešek vyznačující vstup do hotelu je jediným prvkem, který vystupuje ze zbytku fasády.

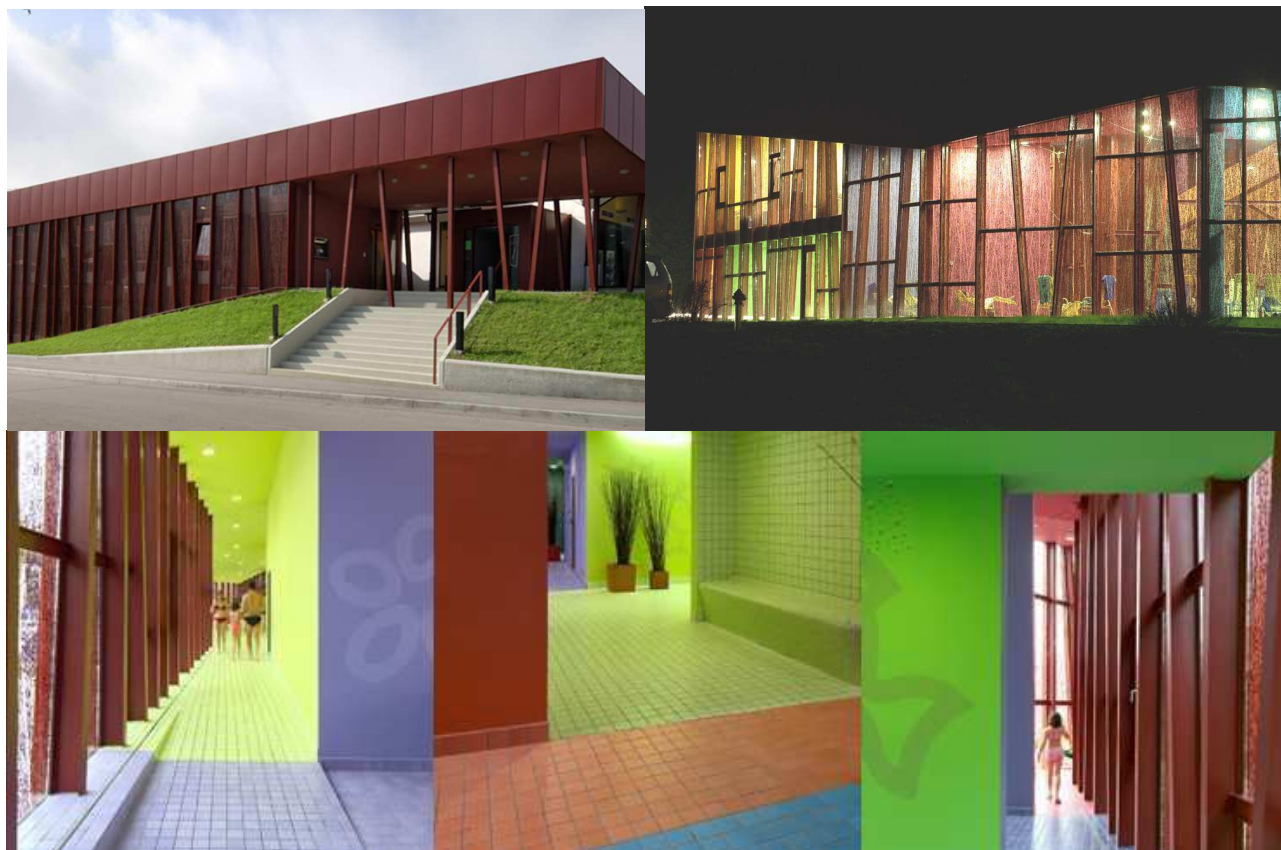

118

117 situace areálu lázně Termalija, www.enota.si118 foto Hotel Sotelija, www.enota.si

V roce 2005 byly uvedeny do provozu Lázně Termalija. Jde o stávající budovu, která byla rozšířena přístavbou. Rozšíření je koncipováno jako sled prostorů navozujících u návštěvníků zážitky, které jsou jim povědomé z přírody. Hlavním cílem bylo stimulovat co nejvíce smyslů. Jednotlivé místnosti jsou obloženy živými barvami (zrak), prostory jsou doplněny atmosférickými zvuky (sluch) a výrazným aroma (čich). Stavba se ovíjí po okraji pozemku a sleduje přilehlou cestu. Během dne budova splývá se svým okolím, snaží se nebýt výbojná a tvářit se pouze jako plot. Večer a přes celou noc, kdy okolní stavby zmizí ve tmě, jsme svědky náhlé proměny - lázně ožijí, začnou zářit jako billboard v přírodních barvách „vnitřního světa“. V budově je několik druhů saun (finská sauna, solná sauna, ...), parní lázeň a solária.

119

120

121

V roce 2009 byl areál dokončen a doplněn o wellness centrum Orhidelia. Požadovaný stavební program wellness centra byl velmi rozsáhlý a v některých částech požadoval místnosti s velkým rozponem i výškou. Klasické umístění stavby na trávník doprostřed pozemku by zcela zaplnilo poslední volné místo v lázeňském komplexu a degradovalo by jeho územní kvality.

119 foto Lázně Termalija, www.enota.si120 noční foto Lázně Termalija, www.enota.si121 foto interiér Lázně Termalija, www.enota.si

Autoři se s tímto problémem vypořádali originálně - stavba je navržena spíše jako krajinné uspořádání než jako budova. Zprohýbaná fasáda vypadá spíš jako opěrné zdi oddělující různé úrovně povrchu krajiny. Hlavní cesta pro pěší probíhá i po střeše a poskytuje návštěvníkům zcela nový zážitek. V budově jsou umístěny bazény s termální a sladkou vodou, několik druhů saun, solária, parní lázeň, vířivky, gejzíry, fitness, relax zóny¹²².

123

124

---

122 volná citace z článku, www.archiweb.cz

123 foto wellness Orhidelia, www.enota.si

124 foto interiér wellness Orhidelia, www.enota.si

6. Léčebné procedury

Jde o soubor léčebných a režimových opatření v životním stylu nemocného.

Léčebné procedury se dělí na specifické a nespecifické. Specifická procedura je ta, která s léčebným záměrem působí na onemocnění, na nemocný orgán a využívá k tomu přírodního léčivého zdroje lázeňského místa. Nespecifická procedura je ta, která působí podpůrně na celý organismus, posiluje jej a zvyšuje jeho obranyschopnost. Jedině ovlivňováním nemocného orgánu i celého organismu lze dosáhnout léčebného efektu.

Na základě provedených lékařských vyšetření a s přihlédnutím k individuální indikaci pacienta, provede lékař předpis vhodných léčebných procedur.

Velikost a skladba jednotlivých složek komplementu je závislá na zaměření léčby a přírodních léčebných zdrojích.

Velice důležitý je dostatek slunečního světla - je podstatný, ať už jde o průnik denního světla přes nádvoří, prosklené stěny, horní podlaží nebo světlíky. Vytváří světelnou pohodu, která příznivě působí na psychiku člověka. Je vždy lepší navrhnout přebytek denního osvětlení než naopak, protože k omezení přístupu světla existuje velké množství mobilních prostředků.

Architektura by měla být propojena s přírodou, vhodné jsou výhledy do parku či na zeleň v átriích. V neposlední řadě by se při tvorbě interiéru nemělo zapomínat i na působení rostlin, které významně a přirozeně zvlhčují vzduch, spotřebovávají kyslíčnick uhlíčitý a produkují kyslík a mohou příjemně oživit a rozčlenit prostor.

Pomocné místnosti jako šatny a hygienické zázemí nemusí být přirozeně osvětleny. Pro místnosti procedur jsou tyto požadavky vhodné (v závislosti na konkrétní proceduře), zato zcela zásadní je však přirozené osvětlení u odpočíváren.

Provozní celky se sdružují podle provozů (suchý / mokrý) a podle toho, zda je potřeba úplné odložení oděvu nebo jen částečné. Z toho plyne potřeba šatny a čistý / nečistý provoz.

Úplné odložení oděvů je u vodoléčby, masáží, pohybového bazénu a vanových koupelí. Využívá se společná šatna a umývárna, přičemž vanové koupele a masáže jsou nyní zřizovány jako kabinové tzn. bez společné šatny.

Úplné převlečení je u tělesné výchovy. Využívá se společná šatna a umývárna, vzhledem k úspoře prostoru bývá někdy společná s vodoléčbou.

Částečné odložení je u elektroléčby, inhalací, obkladů a zábalů. Není zde zřizována centrální šatna a umývárna.

6.1. Pitná léčba

Je nejstarším druhem léčebného použití minerálních vod. Jde o, na základě lékařského předpisu, pravidelně se opakující pití určitého množství léčivých vod, a to zpravidla u zdroje, v určených časových odstupech. Je to jednoduchý, snadno dávkovatelný a pro pacienta příjemný způsob léčení, který získal velkou oblibu. Pitím léčivé minerální vody se do organismu přivádí určité množství iontů minerálních solí a plynů ve vodě o určitém objemu a teplotě.

Vypitá voda působí několika cestami, hlavně cestou chemickou, fyzikální a nervovou. Vstřebává se v trávicím traktu, ovlivňuje vyměšovací, hybnou i vstřebávací funkci trávicí trubice. V minerální vodě přítomné ionty prvků sodíku, draslíku, vápníku, hořčíku, železa, ionty chlóru, síry, kyseliny uhličitě, se stávají součástí lidského těla a působí zde tím, že urychlují nebo zpomalují činnost střev, zvyšují tvorbu moči a žluči. Zvyšují nebo snižují obsah kyseliny solné v žaludku a působí tím směrem, který si lékař na základě poruchy funkce u pacienta vytkl.

Pitná kúra

Pitná kúra se provádí zásadně nalačno, při prázdném žaludku a horní části tenkého střeva se může plně uplatnit působení léčivé vody na sliznici. Kromě toho také oxid uhličitý svým dráždivým a mírně překrvujícím účinkem na sliznici podporuje sekreční činnost žaludku před jídlem a funkci ledvin. Po vstřebání organismem působí na výměnu vody a solí v organismu, ovlivňuje činnost orgánů, enzymů a funkci buněčných membrán.

Pro pitnou kúru je nejvhodnější odebírání vody přímo v místě pramene, protože jejím transportem a vedením se mohou ztrácet léčebné účinky. Proto jsou přímo u pramenů zřizovány objekty kolonád a pitné pavilóny, do kterých jsou svedeny vývěry pramenů. S ohledem na vazbu na léčivý zdroj jsou tato zařízení většinou v centrální části lázní a pacienti sem z léčeben docházejí. U lázeňských léčeben s vlastním zdrojem minerální vody mohou být vývěry pramenů umístěny přímo ve vstupní hale, pacientovi tak odpadne přecházení mezi budovami.

Pacienti se při pití převážně procházejí. Důležité jsou také odpočinkové plochy s dostatkem sedacího nábytku. Prostory pro pitné kúry také musejí být vybaveny dostatečným počtem veřejných WC.

Výplach minerální vodou

Při této metodě se účinným způsobem jemně rozpustí a vymyje obsah střeva. Ze střeva se postupně odplaví jeho obsah a voda začne působit na ztvrdlé usazeniny nalepené na střevní stěně. Postupně tak v délce celého tlustého střeva (100 až 150 cm) projde 10 až 15 litrů vody. Jeden výplach trvá přibližně 40 až 45 minut.

Střevní výplach minerální vodou se aplikuje při léčbě střevních dyspeptických syndromů, poruchy metabolismu tuků, choroby jater, žlučníku a urogenitálního traktu. Využívá léčebného účinku minerální vody aplikované do tlustého střeva, k léčebnému účinku dochází při přímém vstřebávání sliznicemi.

Pacient při něm leží na lůžku, v poloze na boku a do konečníku je mu zavedena koncová trubička, která je pomocí hadice spojena se skříňkou vedle lůžka. Pod velmi mírným tlakem je do střeva trubicí vháněna minerální voda.

Při proceduře je důležitá vysoká intimita, proto bývá zásadně řešen kabinovým způsobem. Samostatná kabina s lůžkem a přístrojem pro výplach je přístupná přes 2 boxy, které umožňují rychlejší střídání pacientů. Box pacient používá před procedurou jako šatnu, kde si částečně odloží oděv a po proceduře i zároveň jako odpočívárnu. Z kabiny musí být přístupné hygienické zařízení s WC mísou a bidetem. Celková velikost je cca 30 m².

126

6.2. Inhalace

Primitivní formy inhalace byly využívány před více než 4000 lety, kdy bylo doporučováno vdechování par mořské vody nebo inhalace dýmů z bylin. K vlastnímu rozvoji inhalační léčby došlo až po sestrojení prvních inhalačních přístrojů Schneiderem a Walzem v roce 1829 a prvního přenosného inhalátoru Sales-Gironem v roce 1860.

Základním předpokladem inhalační léčby je získání vhodného aerosolu. Aerosolové částice suspendované v plynu nebo vzduchu jsou optimální k průniku do periférie v rozměru 4 až 6 μm , neboť tyto jsou schopny proniknout až k 12. dělení bronchiálního stromu. Používají se ke specifické léčbě nemocí horních i dolních cest dýchacích.

Podle potřeby je minerální voda obohacena o bronchodilatační látky, mukolytika, eventuálně antibiotika nebo další medikamenty.

Při lázeňských inhalacích se vpravuje do dýchacích cest minerální voda ve formě rozptýlené mlžiny, vytvořené různými inhalačními přístroji za pomoci stlačeného vzduchu nebo ultrazvuku. Každý inhalátor vytváří mlžinu s různou velikostí kapek a tím je dáno jeho léčebné využití. Nejhrubší kapky se zadrží v hltanu a na sliznici nosní, zatímco menší mohou pronikat do nižších částí dýchadel. Nejmenší se dostávají až do plicních sklípků. Pronikání do dýchacích cest lze zvýšit, jestliže se kapičkám udělí elektrický, zpravidla negativní náboj.

Inhalace navazuje na předchozí očištění sliznic horních dýchacích cest kloktáním, případně proléváním nosu. V blízkosti místnosti pro inhalace proto musí být umístěna umývárna.

Prostorová inhalace

Inhalační aparát vyrábí mlžinu pro celý prostor. V něm je více pacientů, kteří inhalují v místnosti rozptýlenou mlhu. Plocha na 1 pacienta je cca 5 m².

Vzhledem k pohybu v „mlze“ je nutné odložení oděvu, zřizuje se proto společná šatna.

Individuální inhalace

Individuální inhalace vyžadují samostatný inhalační aparát pro každého pacienta, případně inhalační kabinu, pokud se jedná o inhalaci antibiotika.

Při proceduře je nutné pouze částečné odložení oděvu. Není proto nutno zřizovat šatnu, pro odložení svrchního oděvu postačí odkládací věšáky. Na jednoho pacienta počítáme 2 - 3 m².

127

Pneumatiká inhalace

Je určena pro dušné pacienty s obtížným odkašláváním hlenů, kteří proto trpí nespavostí.

Provádí se v pancéřových komorách, které se plní filtrovaným vzduchem o přetlaku 10 a 30 kilopascalů. Při proceduře je nutné pouze částečné odložení oděvu.

6.3. Balneoterapie

Působení zevních faktorů na lidský organismus je tradiční léčebná metoda, stejně stará jako civilizace. Balneologická léčba jako součást komplexní léčby pojednává o léčebném a preventivním působení přírodních léčebných zdrojů na organismus člověka, o způsobu použití těchto zdrojů, o onemocněních, pro která se hodí a pro která ne. Vedoucím léčebným činitelem balneoterapie je přírodní léčivý zdroj - minerální voda nebo peloid jako je slatina či rašelina.

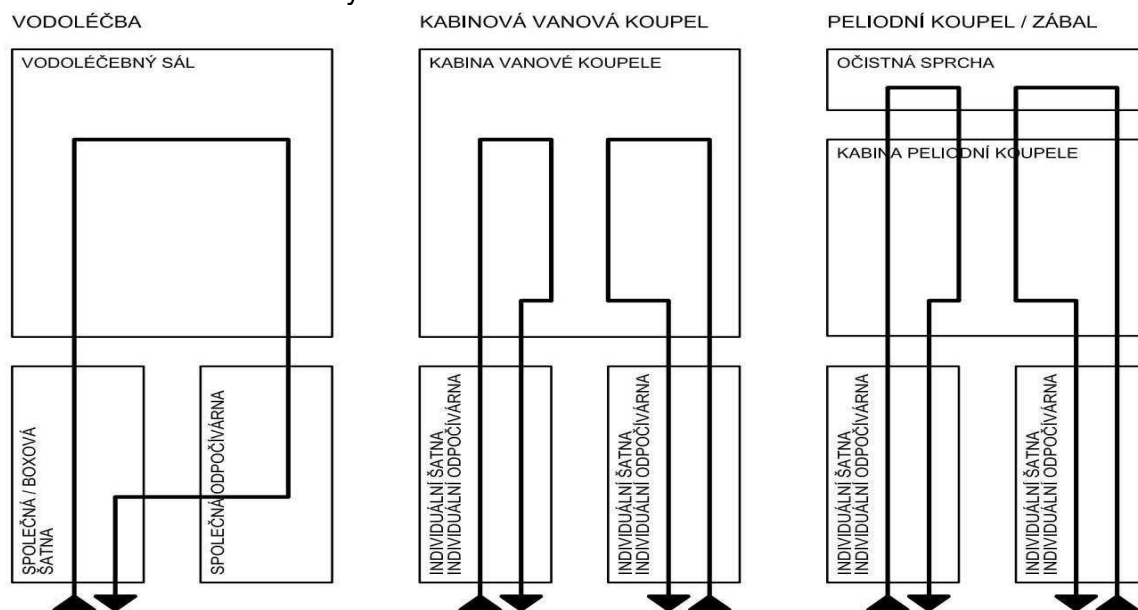
Na zevní dráždění, vyvolané balneologickou léčbou, reaguje organismus několika způsoby. Mobilizuje obranné reakce a tím posiluje svou odolnost, zlepšuje svou schopnost přizpůsobovat se zevnímu prostředí, upravuje souhru nervového systému s ostatními systémy. V souhrnu dochází k jeho přeladění a k přeladění jednotlivých reakcí.

Při volbě balneologických metod hraje významnou roli výchozí stav choroby a charakter léčebného působku. Proto je zapotřebí přísně individualizovat a určovat, co se pro kterého jednotlivého nemocného hodí.

Procedury balneoprovozu se sdružují do jednoho provozního celku.

Mají vlastní vstupní prostory, hala slouží také k vychladnutí a odpočinku pacientů, kteří odcházejí mimo léčebnu – je tedy potřeba počítat s umístěním odpočivného sedacího nábytku.

Ke vstupní hale přiléhá šatna, podle toho zda je potřeba úplné odložení oděvu nebo jen částečné. Úplné odložení oděvů je u vodoléčby, pohybového bazénu, sauny, páry, zábalů a vanových koupelí. Využívá se společná šatna a umývárna, přičemž vanové koupele a masáže jsou nyní zřizovány jako kabinové tzn. bez společné šatny. Částečné odložení je u obkladů, není zřizována centrální šatna a umývárna.

Koupele jsou aplikovány v bazénu nebo vanách, způsob se volí podle účelu – pokud se využívá pouze teplota a chemický obsah koupele, dává se přednost vanám (lze individuálně upravovat), pokud se uplatňuje i pohybová složka léčby, dává se přednost bazénům. Další možností jsou oviny, zábaly, obklady, polevy a sprchy, stříky, sauny a pára.

6.3.1. Uhličitá léčba

Uhličitá léčba působí ve všech svých formách dvěma hlavními směry - jednak rozšiřuje cévy, zlepšuje prokrvení, uvolňuje křeče cév především na končetinách a v kůži, a tím vede k poklesu krevního tlaku; jednak působí na nervový systém, hlavně vegetativní, a vede k celkovému zklidnění organismu. Jde o proceduru zklidňující, a proto je nutno dodržovat určité zásady chování během aplikace a po ní. Doménou léčení uhličitou léčbou jsou choroby srdeční a cévní.

Aplikuje se ve třech formách jako uhličitě koupele, plynové koupele přírodního oxidu uhličitého a plynové injekce.

Uhličitě koupele

Minerální uhličitá voda, ze které se připravují koupele, se shromažďuje v rezervoárech jednotlivých lázní. Z nich se minerální voda napouští do jednotlivých van a ohřívá na teplotu 33-34°C. Jedná se o hypotermní koupel. Pocit chladu vymizí po několika sekundách, během kterých bublinky CO₂ vytvoří na povrchu kůže souvislý film.

Oxid uhličitý, který se vstřebává kůží, je nejvýznamnější složkou této léčebné procedury. Vstřebává se rozpuštěný ve vodě, nikoli z bublinek usazených na povrchu těla. Oxid uhličitý působí na nervový systém, především na jeho část vegetativní, a nastává jeho zklidnění. Způsobuje v organismu chemickou reakci, působí na nervová zakončení a rozšiřuje nejprve povrchové, později i hluboké cévy. Proto v uhličitě koupeli kůže rudne a pociťuje se příjemné teplo, i když je koupel jen vlahá.

Minerálních koupelí se využívá mimo jiné při onemocnění pohybového aparátu, gynekologických a urologických obtížích. Využívá se přírodních zdrojů uhličitě vody nebo se voda připravuje mechanicky.

Síla koupele je určována i délkou trvání. Pohybuje se mezi 15 až 25 minutami. Je důležité, aby se účinek a síla koupele stupňovala a ke konci léčení zase klesala.

Vzhledem k tomu, že uhličitá koupel uvolní stažené cévy a celkově uklidňuje, je po ní zapotřebí odpočinek – nejlépe v klidu na lůžku.

Koupele se dříve prováděly v sálech s několika vanami, v tomto případě je provoz mužů a žen režimově oddělen. Intimita byla omezená, zajištěna pouze mobilními paravány a plentami.

Nyní jsou preferovány kabinové koupele. Pro jednu vanovou kabinu jsou určena dvě odpočinková místa ve vstupních svlékacích boxech, sloužících po proceduře zároveň i jako odpočívárny. Plocha jedné kabiny je cca 20 m.

Pacient musí vstupovat do vany pomalu, aby vodu zbytečně nezvířil. Ve vodě má ležet klidně, s hlavou opřenou a zdviženou tak, aby přesahovala okraj vany – plyn vytlačuje vzduch, takže teoreticky hrozí udušení. Při úniku plynu z minerálních vod je nutno také zajistit dostatečné větrání, zejména u CO₂, který se usazuje ve spodní části prostor.

Vzhledem ke značné korozi materiálu se koupele provádí ve speciálních nerezových vanách. Také instalace vody a kanalizace musí být přizpůsobeny agresivnímu prostředí.

Prostory pro čekání pacientů se umisťují v rozšířených částech komunikace u jednotlivých jednotek. S ohledem na to, že procedury jsou časovány, nepřesáhne nikdy počet čekajících pacientů počet vanových jednotek. K čekacím prostorám se přiřazuje WC pro pacienty, podle počtu vanových jednotek a hygienických předpisů.

129

130

Plynové koupele (suché uhličitě koupele)

Význam celkových plynových koupelí, které mají přibližně stejný účinek jako vodní uhličitě koupele, spočívá v tom, že u některých onemocnění odpadá nevhodné ovlivnění pacienta hydrostatickým tlakem vany naplněné vodou.

Mnozí lidé se chybně domnívají, že základ procedury je v dýchání plynu. Není tomu tak, ba naopak, ponoření hlavy do oxidu uhličitěho by vedlo k rychlému udušení. Délka plynové koupele se pohybuje kolem 20 minut.

Jako se vstřebává kůží oxid uhličitý z vodní koupele, tak se vstřebává i v koupeli plynové.

Zařízení pro plynové koupele je různé. Od společných a individuálních kabin pro celkové plynové koupele, kde je tělo ponořeno do oxidu uhličitěho, až po zařízení na jednotlivé končetiny.

Při proceduře je nutné pouze částečné odložení oděvu. Není proto nutno zřizovat šatnu.

---

129 foto nerezová vana, Rehabilitační ústav Slapy

130 foto nerezová vana, www.kovos-dvorak.cz

U společných koupelí z přirozeného vývěru prýští plyn. Protože je těžší než vzduch, hromadí se nad podlahou kabiny pro společné koupele až do výšky 60 cm, kde je umístěn přepadový otvor. Tato výška je určena pro sedícího člověka.

Analogicky je tomu u individuálních kabin. Individuální plynové koupele mají použití pouze u nemocí ženských. Zařízení je podobné bidetu.

Variantně je možno pacienta zasunut do speciálního igelitového pytle do pasu, pod paže nebo až ke krku. Poté je pytel napuštěn plyným CO₂.

131

Plynové injekce

Jsou silnou a účinnou uhličitou procedurou, při které se čistý oxid uhličitý, získaný z pramenů, vstříkne pod kůži. Okamžitý vjem může být nepříjemný až bolestivý, ale po několika minutách přechází do příjemného pocitu tepla. Kůže je v oblasti vpichu krátkodobě zarudlá.

Na jeden vpich se vpraví 50 až 100 ml plynu a jejich počet záleží na ordinaci lékaře. Plyn se hromadí v podkoží, vytváří typický podkožní emfyzém a odtud se po několik hodin vstřebává.

Během tohoto vstřebávání dochází opět k roztažení cév a to nejen v místě vpichu, ale i v poměrně značné vzdálenosti. Injekce se aplikují co nejbližší chorobného místa a do těch oblastí páteře, které toto místo nervově zásobují. Zlepšením prokrvení a působením na nervová zakončení zlepšuje funkci a snižuje bolest. Rovněž po plynové injekci by neměla následovat jiná procedura typu masáže nebo elektroléčby.

Procedura nemá žádné specifické požadavky na místnost, důležité je jen zajištění intimity při aplikaci. Dříve se aplikovaly plynové injekce normální injekční stříkačkou, do které se plyn nasával. Dnes se provádějí zvláštním přístrojem.

Při proceduře je nutné pouze částečné odložení oděvu. Není proto nutno zřizovat šatnu.

6.3.2. Léčba peloidy

Patří mezi klasické přírodní léčivé zdroje. Jsou to slatiny, rašeliny a upravená bahna. Jedná se o léčení látkami, které vznikly v přírodě geologickými pochody a které se v rozmělněném stavu, smíchané s obyčejnou nebo minerální vodou používají na koupele, zábaly a obklady. Slatina obsahuje 50-95 %, rašelina 95-99 % organických látek.

Ve vlastním balneoterapeutickém zařízení je směs skladována ve speciálních místnostech, pokud možno bez přístupu přímého světla. Skladuje se tak, aby nedošlo k jejímu vysychání. Vysychání se zabráňuje buď skrápěním nebo jednodušeji, ale méně vhodně, překrýváním nepropustnými fóliemi. Dnes však těžební organizace dodávají peloid v 50 a 100 l PE obalech, takže až do momentu dalších úprav nebezpečí vysychání směsi nehrozí.

Ze skladů je homogenizovaná směs vedena do přípravny, kde dochází k promísení v optimálním případě s minerální vodou nebo s vodou prostou, po cca 2 hodinovém bobtnání a ohřevu směsi na požadovanou teplotu se směs vede nebo převáží k vlastnímu terapeutickému využití v podobě celkových vanových koupelí, zábalů nebo obkladů.

Použitý peloid se shromažďuje v nádržích se sedimentační funkcí a pokud je to možné, odváží se zpět na ložisko k regeneraci. Příkladem nakládání s peloidy byl provoz Císařských lázní v Karlových Varech, v němž je využíván speciální výtah na vany s rašelinou

Význam léčby spočívá v hlavní charakteristické vlastnosti peloidů, kterou je jejich teplodržnost. Koupel nebo zábal předává tělu teplo daleko pomaleji než prostá vodní koupel. Tím je možno vysvětlit, že nemocný bez obtíží snese koupel 42° až 45 °C teplou. Takovou teplotu vody by málokdo snesl. Zvýšení teploty jednotlivých tkání zlepšuje jejich výměnu látkovou, zlepšuje prokrvení, což vede jednak ke zvýšenému přivádění živin, jednak ke zvýšenému odplavování zplodin látkové výměny. Teplo působí také protikřečově, uvolňuje jak křeče vnitřních orgánů, tak křeče svalů, a tím dochází k uvolnění páteře a kloubů.

Tyto procedury jsou na rozdíl od uhličité terapie zátěžovými procedurami. Působí především zvýšením teploty těla a nástupem silných termoregulačních mechanismů, které jsou podmíněny reaktivností krevního oběhu. Proto je zapotřebí, aby krevní oběh nebyl hruběji poškozen. Cílem procedur je zlepšením výměny látkové a zvýšením prokrvení dosáhnout vstřebání zánětů a zbytků tkáňových změn po operacích.

Koupele

V koupeli nemocný sedí nebo leží klidně, pokud možno bez pohnutí, aby nerušil převodovou vrstvu tepla z koupele do těla. Během krátké doby dochází ke zvýšení teploty celého organismu a k nástupu složitých termoregulačních procesů, které mají svůj základ v krevním oběhu. Teplota koupele se pohybuje okolo 40 °C, délka trvání je 15 až 20 minut. Užívá se koupelí celkových, polovičních a tříčtvrtečních. Tříčtvrteční a poloviční koupele přijímají ti nemocní, kteří hůře snášejí teplo a jsou na ně citliví, popřípadě mohou požádat ošetřujícího lékaře o ordinaci chladiče na hlavu nebo na srdce.

Příprava zdroje byla vždycky obtížná. Surovina se míchá s teplou vodou a rozmělnuje se na kaši. Pak proudí do nádrží, kde se temperuje na teplotu 40 °C a rozvádí potrubím do jednotlivých van. Po koupeli se opět systémem potrubí odvádí do míst, kde byla vytěžena.

Je třeba úplného odložení oděvu. Jsou preferovány kabinové koupele s boxy na svlečení a následný odpočinek pacienta, které taktéž zajišťují vyšší intimitu i využití vany. Na rozdíl od klasických vanových koupelí, musí zde být umístěna srcha pro očistu po proceduře. Velikost kabiny cca 21 m².

132

Zábaly a obklady

K zábalům se používá stejné suroviny jako ke koupelím, pouze vody je méně a proto má konzistenci husté kaše. Smyslem zábalu je prohřátí hlubokých vrstev jednotlivých částí těla. Ordinuje se jednak tam, kde nejde o dosažení tak velkého celkového účinku, ale spíše místního, dále tam, kde pro jiné onemocnění není možno použít koupel.

Zábal je daleko šetrnější procedurou a není tak náročný na krevní oběh. Přiložen na tu část těla, kterou chceme léčebně ovlivnit, působí stejným mechanismem jako koupel. Použití zábalu je spíše místní, je možno jej aplikovat za použití vyšších teplot, a proto se nejčastěji používá při onemocnění páteře a kloubů.

Slatinný nebo rašelinový zábal

Aplikuje se peloid v rozemleté formě rozmíchaný s vodou a ohřátý na 42-43 °C. Teplota zvyšuje prokrvení v dané oblasti a lokální látkovou výměnu, která urychluje vstřebávání zánětlivých infiltrátů, uvolňuje se nejen příčně pruhovaná svalovina, ale i hladká svalovina cév.

Používá se v případě, že zatížení koupelí by bylo příliš velké. Peloid se nanáší v tenké vrstvě na tělo, po zabalení do fólie, prostěradla a přikrývky zůstane pacient v zábalu 15 -20 min.

Je nutné úplné odložení oděvu. Procedura probíhá v kabinách cca 5 m², ve kterých pacienti leží na lůžkách. Kabina je vybavena sprchou pro očištění po zábalu a odpočívárnou.

Po prohřátí by měla navazovat masáž, ta může probíhat přímo v boxu nebo musí pacient přejít do prostoru masáží (pak je vhodná dobrá návaznost obou provozů).

Rašelinový obklad

Sáček s prohřátou rašelinou se přiloží na příslušnou část těla. Dochází k pomalému předávání tepla do organismu. Obklad se používá při onemocnění pohybového aparátu, trávicího traktu a má protibolestivý účinek.

Je nutné částečné odložení oděvu. Obklady se podávají v boxech cca 5 m², ve kterých pacienti leží na lůžkách. Provoz má dále prostor pro přípravu obkladů, místnost pro personál a WC pacientů. Funguje buď jako střídavý provoz nebo dělený na muže a ženy.

133

134

6.3.3. Vodoléčba/Hydroterapie

Nepoužívá minerální vodu, pouze fyzikální vlastnosti prosté vody s různou teplotou a přísadami.

Jedná se o soubor aplikací tepla, chladu, mechanického dráždění pokožky a odpočinku. Dochází k posílení obranných mechanismů organismu, zlepšení prokrvení, uvolnění spazmů, zmírnění bolesti.

Cílem vodoléčby je změnit reaktivitu nemocného, zvýšit jeho celkovou odolnost a postupně ho otužovat šetrným přivykáním na méně teplou až chladnou vodu, k níž má zejména pacient instinktivní odpor, protože se bojí nachlazení. Vodoléčebné procedury mohou mít uklidňující nebo dráždivý charakter. Je jich mnoho a některé lázně si na nich založily svůj věhlas.

---

133 foto rašelinový obklad, www.lecebne-lazne.cz

134 foto rašelinový obklad, www.blahulenka.cz

Kombinace mechanického účinku a teploty je u jednotlivých vodoléčebných procedur velmi dobře propracovaná. Vodoléčba je velmi silnou procedurou a dokáže stejně jako slatina nebo bahno účinně ovlivnit onemocnělý orgán. Z obou složek je důležitější složka tepelná. Teplo vyvolává řadu reakcí, a to nejen kožních, ale i reakcí vnitřních orgánů.

Vodoléčebných procedur je mnoho.

Podle rozsahu procedury, se dělí na:

celkové (velká vodoléčba)

- bazény, vanové koupele, sprchy, stříky, polevy, sauna, pára

částečné (malá vodoléčba)

- vířivé, perličkové, přísadové, Hauffovy a šlapací koupele, sedací vany, omývání, oviny, zábaly, obklady, otírání

Podle podmětů procedury, se dělí na:

tepelné

- koupel v teplé vodě

mechanické

- perličkové koupele, vířivá koupel, podvodní masáže

chemické

- přísadové koupele

Velká vodoléčba

Využívá fyzikálních vlastností vody. Zahrnuje více procedur a vyžaduje většinou speciální stavební úpravy a technické zařízení.

Skládá se z následujících prostor:

- šatna

- vodoléčebný sál

- odpočívárna

- provozní místnosti.

Cyklus pro jednoho pacienta trvá zhruba 1 hodinu.

Šatna obsahuje skříňky pro odložení svršků pacientů. Dle režimu zařízení jsou šatny oddělené pro muže a ženy (v případě více vodoléčebných sálů nebo pokud lze v sálu oddělit muže a ženy) nebo je provoz střídavý, provoz je rozdělen režimově např. podle dní či hodin tzn. pak stačí pouze 1 šatna. K šatně pacientů přiléhá místnost obsluhy, kde se vydává a odevzdává prádlo. Průchod ze šatny do vodoléčebného sálu je veden přes umývárnu se dvěma až čtyřmi očistnými sprchami. K umývárně přiléhá WC pacientů.

Vodoléčebný sál obsahuje v různých obměnách, podle indikačního zaměření, většinou tato zařízení – rehabilitační bazén, vany pro pololázně, vany pro celkovou lázeň před klasickou masáží,

vířivé lázně, vany pro lázně se stoupající teplotou, skotské stříky, případně podvodní masáže, někdy i parní nebo elektrickou potní skříň. Podle indikací mohou být ještě další vodoléčebná zařízení. Velikost sálu se pohybuje od 40 do 100 m², navrhuje se buď pro střídavý provoz nebo samostatně pro každé pohlaví zvlášť. Podlahy v hlavních místnostech vodoléčby musí mít protiskluzný povrch a spádování do odtoků s ohledem na mokrý úklid.

Pokud jsou v rámci vodoléčby klasické masáže, přiléhají boxy pro klasickou masáž k vodoléčebnému sálu. Před klasickou masáží je nutné prohřátí organismu buď ve vanové koupeli nebo v sauně, výjimečně pod sprchou. Vlastní masážní box (cca 6m²) je vybaven masážním stolem přístupným ze čtyř stran, sprchou a umyvadlem.

Odpočívárna se navrhuje na jeden a půl až dvakrát větší počet pacientů než je současná kapacita vodoléčby. Pacienti odpočívají nejméně 20 - 35 min v zábalu na lehátkách. Má mít přirozené tlumené osvětlení a přirozené větrání, ideálně s výhledem do parku.

Dalším vybavením vodoléčby je denní místnost a hygienické zařízení personálu, sklady čistého a špinavého prádla a úklidová komora. U větších provozů může být požadována i místnost pro první pomoc.

Přirozené osvětlení a větrání musí mít vodoléčebný sál, odpočívárna, prostory masáží a denní místnost personálu. Ve vlhkých provozech je nutné umělé větrání, případně i klimatizace a stálá kontrola vlhkosti.

Terapeutický bazén

Terapeutický bazén je součástí každé moderní léčebny. Bazény se vzájemně liší teplotou vody, případně podílem léčebného zdroje.

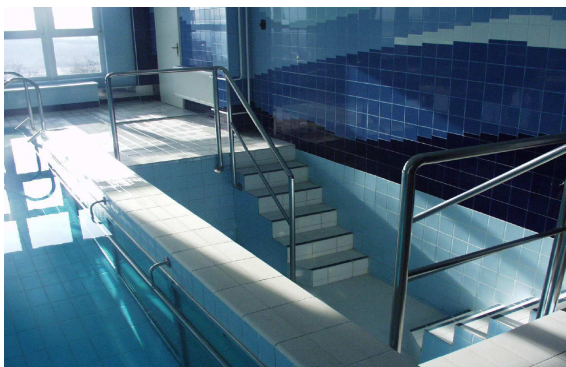
V zásadě můžeme rozdělit pohybové bazény na:

- bazén pro hydrokinezioterapii případně i trakce
- bazén pro skupinové cvičení a plavání
- bazén peloidní tzv. bahnisko

V terapeutických bazénech se rozvíjí rovnováha, motorika, citlivost, vnímání prostoru a polohy. Je využíván na klidovou léčbu v délce 15 - 20 minut a skupinové cvičení a plavání. Hloubka bazénu se pohybuje mezi 120 - 140 cm.

Léčebné cvičení v bazénu se nazývá hydrokinetická terapie. Jedná se o odborně vedenou pohybovou aktivitu ve vodě. Většinou se cvičí ve skupině, kterou tvoří pacienti s podobným onemocněním. Výhodou této procedury je optimální teplota vody, hydrostatický tlak, odpor vody a vztlak. Při cvičení ve vodě jsou pacienti nadlehčováni. Nepracují tedy s plnou vahou těla, což je výhodné zejména v pooperačních stavech, pohyby pak méně bolí. Odpor, proti kterému cvičíme a výrazně jím posilujeme pohybový aparát a svalový korzet, může být zvyšován speciálním protiproudovým zařízením. Optimální teplota vody je 30 stupňů a délka cvičení 20 minut.

Oproti klasickým bazénům je vedle bazénu prohlubeň se schůdky s prosklenou stěnou do bazénu tak, aby terapeut mohl sledovat motoriku pacientů pod hladinou vody.

135

136

Dalšími speciálními doplňky jsou vstupy pro tělesně postižené, držadla / madla na okraji bazénu, zábradlí a speciální zdviže pro invalidní osoby.

137

138

Užívá se u revmatických onemocnění, neurologických problémů, onemocnění dolních končetin (většinou po úrazech) a onemocnění páteře (nesprávné držení těla, degenerativní onemocnění, porucha statiky).

Rehabilitační bazén

Při návrhu rehabilitačního bazénu je třeba znát cílovou skupinu pacientů.

Terapeut je většinou mimo bazén. Bazén není zapuštěn, ale je na úrovni podlahy – tím je umožněno, aby mohl terapeut s pacientem pracovat.

Tomu se přizpůsobuje vybavení a velikost bazénu, většinou 3x3m. Hloubka je malá, tak aby pacient měl oporu ve dně. Vzhledem k přítomnosti paraplegiků je také nutná častější výměna vody.

---

135 foto terapeutický bazén, Rehabilitační klinika Malvazinky

136 foto terapeutický bazén, Rehabilitační klinika Malvazinky

137 foto zdviž pro invalidy, Rehabilitační klinika Malvazinky

138 foto přístup do terapeutického bazénu, www.lecebne-lazne.cz

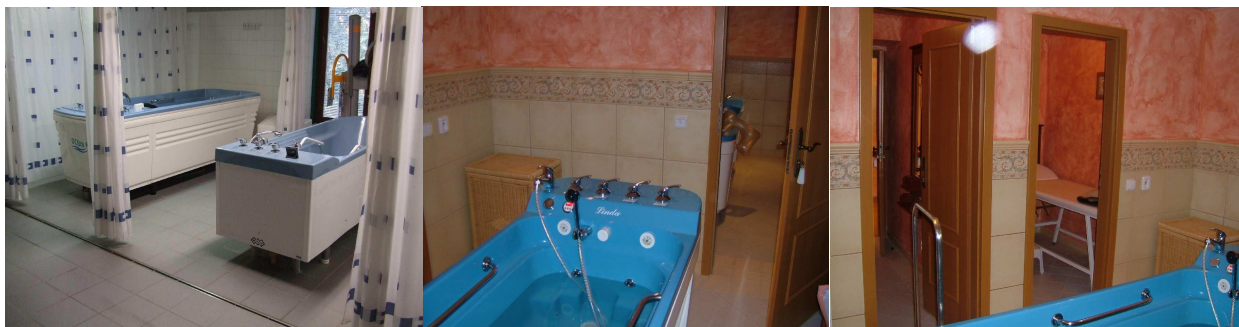

Vanové koupele

Vanové koupele jsou hlavní složkou balneoterapií. Pro správnou účinnost léčebné lázně je nutná doba pobytu včetně odpočinku 40 - 60 minut. Na jednu vanu případně během jedné směny 12 - 15 koupelí.

Koupele se dříve prováděly v sálech s několika vanami, v tomto případě je provoz mužů a žen režimově oddělen. Intimita byla omezená - zajištěna pouze mobilními paravány a plentami.

V současné době se celosvětově ustálilo uspořádání vanových koupelí kabinovým způsobem. Pro jednu vanovou kabinu jsou tedy určena dvě odpočinková místa ve vstupních svlékacích boxech zároveň sloužících po provedení procedury jako odpočívárny. Provozně tak umožňují plynulý cyklus využití vany. Z provozně organizačních důvodů se řadí kabiny do skupin po pěti vanách u minerálních koupelí a po čtyřech vanách u peloidních koupelí a zábalů (lázeňská musí pacienta po proceduře osprchovat). Takové skupiny dokáže obsloužit jedna lázeňská. Ke skupině kabin je přiřazena místnost lázeňské, WC pacientů na mokré straně (pacienti se při proceduře pohybují nazí) a sklady čistého a špinavého prádla - toto vybavení se zpravidla vejde na plochu jedné koupele se dvěma odpočívárnami. Vana koupele má být v kabině umístěna tak, aby k ní byl přístup ze tří stran (většinou osově umístění).

139

140

141

Prostory pro čekání pacientů se umísťují v rozšířených částech komunikace u jednotlivých jednotek. S ohledem na to, že procedury jsou časovány, nepřesáhne nikdy počet čekajících pacientů počet vanových jednotek. K čekacím prostorám se přiřazuje WC pro pacienty podle počtu vanových jednotek a hygienických předpisů.

Prostory pro vanové lázně mají mít přirozené osvětlení a větrání a současně i vzduchotechniku. U proplyněných minerálních vod a peloidů jsou na výměnu vzduchu zvýšené nároky. Pouze u výjimečných případů u rekonstrukcí je přípustné umělé osvětlení a větrání.

---

139 foto vanové koupele sál, Rehabilitační klinika Malvazinky

140 foto vanové koupele buňky

141 foto vanové koupele buňky

Sprchy

Sprcha využívá mechanické účinky proudu vody, tvoří přechod mezi polevy a stříky. Využívá se především při domácí autoterapii a jako doplněk u velké vodoléčby.

Stříky

Stříky využívají mechanický účinek dopadajícího proudu vody a také kontrastních teplot a tlaku, mají pozitivní účinek na odolnost organismu, psychiku a úpravu vegetativních funkčních poruch.

Podstatou je střídavá aplikace tepla a chladu. Aplikuje se pomocí vodního proudu, který vychází z hadic opatřených koncovkou nebo z trysek umístěných na speciálních katedrách. Ukazovákem přikládaným k trysce lze měnit vlastnosti vodního paprsku (zploštění, mrholení). Pohyby zápěstí je možno provádět šlehání. Vynecháváme oblast srdce, ňader a genitálií.

Užívá se u onemocnění pohybového aparátu, bolesti svalů, poruchy prokrvení, má výrazný vliv na posílení naší obranyschopnosti.

Vzdálenost pacienta od trysky je cca 3 - 4 metry.

142

143

Polevy

Polevy jsou prováděny už od starověku. Používá se souvislý vodní proud s konstantní teplotou aplikovaný bez tlaku, tak aby se na povrchu těla vytvořil vodní plášť. Voda vytéká s minimálním tlakem.

Polévání se provádí ze vzdálenosti 5 – 10 cm, ústí hadice je skloněno dolů pod úhlem 45°, při polévání hrudníku či zad držíme hadici směrem vzhůru.

---

142 foto stříky, Teplice

143 foto stříky, Rehabilitační ústav Slapy

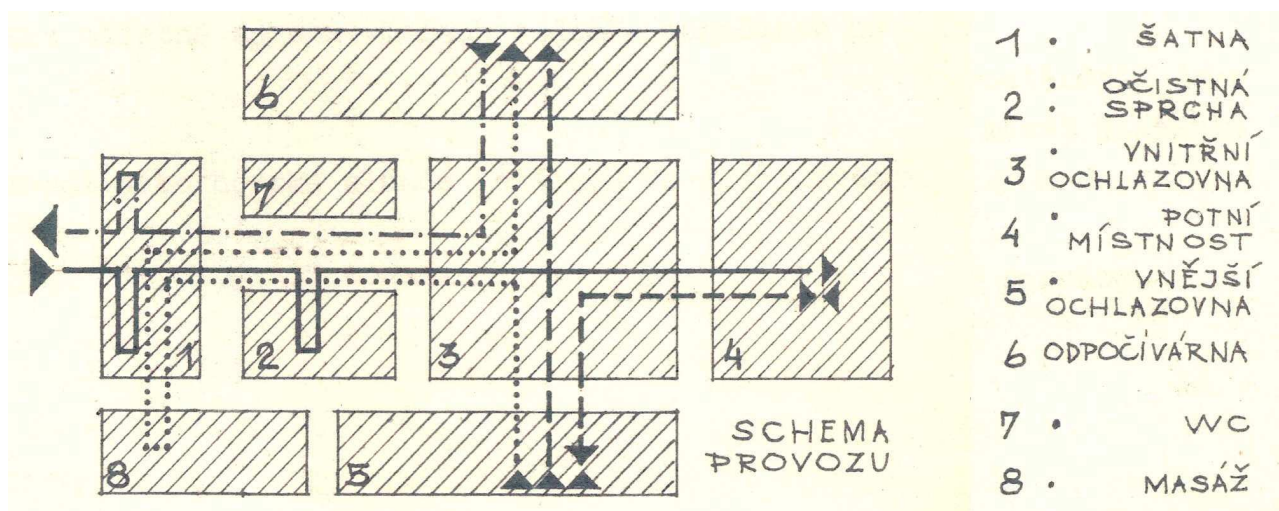
Sauna

Princip sauny spočívá v důkladném prohřátí celého organismu a následném prudkém ochlazení. Pravidelné saunování přispívá ke zvýšení nespecifické obranyschopnosti, k otužování, k celkové regeneraci a relaxaci. Využívá se působení suchého, horkého vzduchu o teplotě 60 – 120 °C, existují i sauny mající až 140 °C.

Ohřáté svaly se uvolňují, jsou z nich odplaveny škodlivé látky, ustupuje svalová bolest. Výrazně posiluje obranyschopnost a zlepšuje otužilost. Je vhodná jako prevence chorob z nachlazení, onemocnění dýchacích cest, lehká revmatická onemocnění, funkční poruchy prokrvení, migrény, klimakterických potíží.

Doba pobytu v sauně je 10-15 minut. Je však nutné všimnout si, zda nedochází k pálení nosu, kůže na obličeji a zda necítíme přílišnou horkost. Toto jsou známky, že máme saunu opustit. Po ohřátí následuje přesun do ochlazovny a prudké snížení teploty pomocí sprchy či skokem do bazénu a odpočinek. Při prvních pocitech chladu se cyklus opakuje návratem do sauny. Celá procedura se opakuje 2x - 3x.

Sauna se navrhuje buď v rámci balneoprovozu nebo jako samostatný úsek. V tom případě má vlastní šatnu či převlékací boxy (cca 1,5m²), umývárnu (může být současně vnitřní ochlazovnou), WC pro pacienty, potní místnost a velkou venkovní ochlazovnu s bazénem s průtočnou vodou. K šatně přiléhá prostor personálu, kde se vydává a odevzdává prádlo. Samostatná odpočívárna u sauny by měla mít i možnost nabídky nápojů.

144

Velikost šatny musí odpovídat dvojnásobku míst v potírně. Požadavkem je hladká snadno čistitelná podlaha s protiskluznou úpravou a spádem k podlahovým vpustím.

Potírna musí mít na jednu osobu 2m^3 , na jednoho sedícího pacienta se počítá 1 m^2 a na ležícího 2m^2 . Stěny musí být dobře izolované s parotěsnou zábranou a vlastnosti použitého materiálu se nesmějí vlivem tepla a vlhkosti měnit. Lavice v potní místnosti jsou stupňovité, výšky 45 - 50 cm a šířky 70 - 85 cm. Dveře potírny se otvírají ven, mají průhledné okénko. Topidlo musí být zajištěno proti náhodnému dotyku.

Vnitřní chlazenou tvoří sprchy, případně v kombinaci s ochlazovacím bazénkem hlubokým min. 0,5 m. Velikost bazénku je $0,5\text{ m}^2$ na jedno místo v potírně. Během provozu musí voda trvale protékat.

Vnější ochlazovnu tvoří venkovní prostor pro ochlazení těla vodou nebo vzduchem. Velikost je min. 2 m^2 na jedno místo v potírně. Je vybavena lavicemi, případný bazének je obdobný jako u vnitřní ochlazovny.

Odpočívárna má být vybavena lehátky nebo křesly v počtu odpovídajícím kapacitě potírny. Zázemí tvoří úklidová místnost, sklady čistého a špinavého prádla a místnost personálu.

Pára

Parní lázeň je unikátní kombinací tepla ($47 - 53\text{ }^\circ\text{C}$) a vlhkosti (100% vlhkost vzduchu).

Působením páry je dosaženo prohřátí organismu, čímž se zvyšuje elasticita svalů. To má za následek zvýšení kloubní pohyblivosti. Zároveň je zlepšeno prokrvení a tím je odplaveno velké množství škodlivých látek. Dojde k napnutí vrchní kůže, otevření pórů a čištění kůže.

Používá se u onemocnění dýchacích cest, bolesti svalů a omezené kloubní pohyblivosti.

Kabina parní lázně musí být odolná teplotním rozdílům. Podlaha je protiskluzná, snadno omyvatelná, ve spádu ke kanalizační vpusti. Dveře do kabiny min. šířky 0,8 m a v celoproskleném provedení. Odvětrání je potřeba nucené.

Po parní lázni následuje studená sprcha nebo ponoření do bazénu s ledovou vodou.

145

Malá vodoléčba

Zahrnuje procedury které nevyžadují zvláštní stavební úpravy prostorů ani technické vybavení. V principu pro ni v omezené míře platí požadavky jako u vanových koupelí velké vodoléčby. V zásadě lze některé procedury provádět i v domácích podmínkách jako autoterapii.

Vířivé koupele

Celková nebo částečná vířivá koupel pro horní nebo dolní končetiny. Masáž je prováděna pod vodou jemnými vodními paprsky a vířením vody. Díky cirkulaci proudů vody a vzduchu dochází k masáži, při níž se zlepšuje prokrvení končetin, zlepšuje se látková výměna a jsou stimulovány kožní buňky.

Doba trvání procedury je 15 minut. Pacient leží ve vaně, která je naplněná do poloviny až tři čtvrtin. Teplota vody se pohybuje mezi 36 – 38 °C.

Vířivá koupel pomáhá při lymfatických otocích, revmatologických onemocněních, po operacích nebo úrazech pohybového aparátu, u svalových atrofií.

146

147

148

Perličkové koupele

Mikromasáží kůže dochází k lepšímu prokrvení a celkové relaxaci organismu. Do vody je pod tlakem 0,15 MPa vháněn vzduch, vznikají tak bublinky. Vzhledem k malému množství vzduchu chybí mechanické účinky ve smyslu vibrací, bublinky pouze lehce masírují kůži. Při perličkové koupeli se teplota vody pohybuje mezi 34-36 °C. U perličkové koupele se kombinuje tlumivý účinek vlhde vody s jemnou, dráždivou masáží drobných bublinek vzduchu, která působí na nervová zakončení.

Perličková koupel trvá 15 minut, potom následuje 15 minut odpočinku v zábalu. Propracovává drobné svaly a jejich jednotlivé snopce. Teplota vody uvolní křeče drobných svalů a proud vody pod poměrně vysokým tlakem je dále mechanicky ovlivňuje.

---

146 foto vířivá koupel

147 foto vířivá koupel částečná (ruce a nohy), Rehabilitační ústav Slapy

148 foto vířivá koupel částečná (ruce), Rehabilitační ústav Slapy

Koupele je prováděna ve speciální vaně s provzdušňovacími tryskami nebo perličkovým roštem na dně vany. Vzduch probublávající do vody vytváří malé bublinky, podobné perličkám. Vzduchové bublinky jemně masírují pokožku, čímž dochází k jejímu prokrvení a celkovému uvolnění. Účinek perličkové koupele umocní bylinné přísady nebo minerální soli z Mrtvého moře.

148

149

Přísadové koupele

Koupele užívají kromě tepelných a mechanických účinků vodního proudu i účinku přísadových látek. Koupele mohou být solné, siričné, jódové, bylinné, peloidní apod.

Jedná se o celotělovou perličkovou koupel o teplotě 36 - 38 °C s příslušnou přísadou.

Příznivě ovlivňují pohybový aparát, uvolňují svalové napětí, mají protibolestivý účinek.

Hauffeho koupele

Dochází k pozvolnému prohřívání horních končetin. Účinek je typem konsenzuální reakce, při které dochází k dilataci cév a zlepšení prokrvení na jiných místech organismu. Procedura je indikována při onemocnění horních cest dýchacích, zánětů čelních a čelistních dutin, sinobronchiálním syndromu.

Šlapací koupele

Šlapací lázeň jako střídavá nožní koupel je také součástí vodoléčby.

Jde o aktivní pohyb (šlapání) ve vaničkách s teplou a studenou vodou s výškou hladiny 20 až 25 cm. Pohyb začíná šlapáním v teplé vodě po dobu asi 1 – 2 minut a pak se překročí do vaničky se studenou vodou na půl minuty. Celý proces se několikrát opakuje. Procedura končí ve studené vodě.

Vhodná při bolestech hlavy, neurovegetativní dystonii, syndromu chladných nohou, u počínajících varixů, uvolnění kotníků a kloubů nohou

---

148 foto perličková koupel vana, www.kovos-dvorak.cz

149 foto perličková koupel přístroje, www.zdravotnickaprodejna.cz

Oviny

Jsou aplikovány jako vlhké a studené (během aplikace ovšem dochází k zahřátí těla), výjimečně teplé či horké.

Je tvořen 3 – 4 vrstvami látky, která cirkulárně ovíjí část těla, ale méně než 2/3 povrchu těla, nad touto hranicí už jde o zábal. Vnitřní vrstva přiléhající přímo na povrch těla je tvořena vlhkou látkou (len nebo bavlna). Střední vrstva je tvořena suchou látkou přesahující vnitřní vrstvu o 2 – 3 cm a jejím účelem je zabránění zvlhnutí vrchní vrstvy. Zevní vrstva je tvořena vlněnou nebo flanelovou dekou.

Zábaly

Mají stejnou skladbu jako ovin, vnitřní vrstva však pokrývá více než 2/3 těla.

Tříčtvrteční zábal sahá od podpaží po prsty u nohou, celkový zábal kryje celé tělo mimo hlavu.

Otírání

Využívá i mechanického účinku, část nebo celé tělo je zabaleno do vlhkého prostěradla přes které terapeut přejíždí plochou dlaní silnými dlouhými tahy. Tím se dosahuje prokrvení kůže, které pacient vnímá jako teplo.

Podvodní masáže

Vodoléčebná procedura, při které se ve speciální vaně provádí podvodní masáž proudem vody, který je pod určitým tlakem. Tato procedura spojuje účinky teplé lázně a masáže. Vyvolává svalovou reakci, prokrvení kůže a zlepšuje pohyblivost kloubů. Po masáži jsou svaly uvolněné a dostavuje se příjemná únava.

Hydromasáž je prováděna paprsky vody v lázni o teplotě 35 – 38°C. Masáž trvá 15 minut, potom následuje 15 minut odpočinku v zábalu. Může být umístěna ve vodoléčebném sále, pokud je řešena kabinově, měla by mít tři odpočinkové boxy. Celková plocha je pak 36 m².

Ruční masáž se provádí ve speciální vaně proudem vody pomocí trysky, která je ovládána zdravotníkem. Měla by být asi v 15centimetrové vzdálenosti od těla pacienta a voda stříká tlakem od 200 do 400 kPa. Postupně jsou masírovány dolní končetiny (od chodidel ke stehnům a zpět), horní končetiny (od rukou k ramenům a zpět), břicho a hrudník. Vynechává se oblast srdce, ňader a genitálií. Vana musí mít velikost, která umožní částečné roztažení končetin, nebo se používá tvar „piškotu“ tzv. Hubbartův tank.

150

Přístrojová masáž je prováděna v hydromasážní vaně opatřené množstvím trysek umístěných po celém jejím obvodu, směřovaných na části těla nejvíce postižené napětím, špatným krevním oběhem a ztuhlými svaly.

Užívá se po úrazech a operacích pohybového aparátu, revmatických onemocněních, u obrn, u otoků, choroby nervové, svalové bolesti a artrózy.

6.4. Fyzikální terapie

Je léčba používající fyzikálních prostředků (tepla, světla, vzduchu, vody, záření, elektrického proudu, magnetického vlnění) ke zlepšení obranných schopností organismu a ke zlepšování schopnosti vyrovnávat se s porušenou funkcí některých orgánů.

Fyzikální terapie přesahuje do ostatních oborů, zejména do balneologie (použití tepla a vody), o které bylo pojednáno v předchozích kapitolách.

Fyzikální terapie se dělí na mechanoterapii, ultrasonoterapii, termoterapii, fototerapii a elektroterapii.

Většinou, až na výjimky, stačí při procedurách pouze částečné odložení oděvu. Není tedy potřeba zřizovat centrální šatnu a umývárnu. Prostory, kde se provádí procedury musí být přirozeně osvětlené, pokud procedura nevyžaduje zatemnění (fototerapie).

Prostory pro čekání pacientů se umísťují v rozšířených částech komunikace u jednotlivých jednotek. K čekacím prostorám se přiřazuje WC pro pacienty a zázemí personálu.

6.4.1. Mechanoterapie

Mechanoterapie je aplikace mechanických sil / energie na organismus prostřednictvím přístrojů nebo terapeuta. Mechanoterapie využívá působení statických a dynamických sil na lidský organismus a je vhodným doplňkem ostatních fyzioterapeutických postupů při posilování svalů a zvyšování pohyblivosti kloubů. Zlepšuje uvolnění svalů, velikost kloubních rozsahů, vzájemnou koordinaci pohybů a správnost trajektorií pohybů.

Procedura se provádí přímo terapeutem nebo pomocí přístrojů. Trvání většiny mechanoterapeutických procedur je 20 minut a mohou se užívat pouze po indikaci odborným lékařem.

Masáže přístrojové

K masážím se používají přístroje ovládané terapeutem.

Rozlišujeme masáže:

- vibrační – mechanická energie je aplikovaná pomocí vibrujících pásů nebo ručními strojky s vibrujícími nástavci
- přetlakové – působí prostřednictvím nafukování končetinové dlahy, jsou se stálým nebo proměnným tlakem
- podtlakové – lokální aplikace pomocí vakuových modulů, ale také přikládání baněk

Podtlakově-přetlaková terapie

Využívá střídání účinku podtlaku a přetlaku v pracovním válci. Postižená končetina je vložena do průhledného pracovního válce a je upevněna pomocí nafukovací manžety. Ve válci se v přednastavených intervalech střídá přetlak a podtlak (tím je z řečiště vytlačována a nasávána krev).

Aplikace trvá cca 25 min, terapie je dlouhodobá v délce 4 - 6 týdnů.

151

6.4.2. Ultrasonoterapie

Ultrasonoterapie (ultrazvuk) využívá kmitočtu vln, které lidské ucho neslyší. Lidské ucho vnímá jen ohraničenou zvukovou frekvenci a ultrazvuk je zvuk o frekvenci vyšší než 20000 Hz.

Je to mechanické vlnění. Při aplikaci neprochází tkáněmi žádný elektrický proud, léčebný účinek spočívá ve velmi jemné mikromasáži poměrně hluboko uložených tkání v nichž dojde k prohřátí. Vede k prokrvení tkání s následným zvýšením okysličení, přívodem živin a odplavením škodlivých metabolitů. To vede ke zvýšení látkové výměny, ale pouze na úrovni buňky¹⁵².

Délka aplikace je individuální dle typu onemocnění, 3 - 10 minut.

Užívá se u bolestivých ztuhlin ve svalech a při degenerativních kloubních onemocněních.

6.4.3. Termoterapie

Je to jedna z nejstarších procedur, působí na organismus tepelnými podmínkami a procedurami.

Použití tepla slouží k tlumení akutní či chronické bolesti, k posílení celkového zdravotního stavu organismu. Zvláště je tento druh léčby efektivní při tlumení bolesti související se svalovým napětím či křečím, ale může také potlačit jiné její druhy.

Dělí se na pozitivní termoterapii (hydroterapie, peloidy, parafín) a negativní termoterapii (kryoterapie).

Pozitivní termoterapie

Je procedura, při které je teplo do organismu přiváděno. Kromě hydroterapie a peloidů řazených častěji do balneoterapie, jde o parafínovou lázeň a obklady.

Parafín je speciální vosk získaný z ropy a obohacený o vitamín E. Vyniká svou schopností zadržovat teplo. Tuhle při teplotě 52 - 62 °C.

Aplikuje se buď v sále s boxy nebo v průchozích boxech. Podle toho zda jde o celkovou nebo částečnou proceduru, je nutné celkové či částečné odložení. Součástí boxu je sprcha pro očistu po proceduře.

K aplikačním prostorům přiléhá tzv. parafínová kuchyně, kde se parafín ve vaničkách vozíku rozehřívá, případně se ohřívají roušky nasycené parafínem. S vozíkem personál objíždí místa aplikace.

---

152 volná citace průběhu ultrasonoterapie, Fyzikální terapie, Poděbradský Jiří

Parafínová lázeň

K parafínovým lázním používáme směs parafínového vosku a parafínového oleje, teplota směsi se pohybuje mezi 54 - 56 °C. Směs se zdá být horká, ale teplo přechází do tkání rovnoměrně, proto je vyšší teplota snášena bez problémů.

Lázeň spočívá v ponoření končetiny (nejčastěji ruky) do parafínové lázně. Při lázni rukou se ruce nejdříve vydezinfikují, aplikuje se peeling a teprve poté se ruce ponoří do lázně s teplým parafínem a to opakovaně. Vosk okamžitě přilne na pokožku. Ruce se zabalí do plastických a speciálních froté rukaviček a nechá se 20 - 30 min působit. Pak se parafín z pokožky lehce stáhne a nanese se výživný krém.

Prohřátí snižuje bolest kloubů, uvolňuje svalové napětí a zlepšuje výživu tkání.

153

Parafínový obklad

Rozpuštěný parafín se nanese v několika vrstvách na léčenou část těla nebo se přikládá zahřátá dečka s napuštěným parafínem na tělo pacienta. Na dečku se přiloží igelit a froté ručník. Parafín v dečce tuhne, uvolňuje velké skupenské teplo, a tím prohřívá organismus. Doba aplikace je 15 - 20 minut.

Prohřívání zlepšuje pohyblivost drobných kloubů a prokrvení tkání.

Negativní termoterapie Kryoterapie

Jsou procedury při kterých je organismus krátkodobě vystaven teplotám pod 0 °C. Musí se dodržovat zásady aplikace - vysoká výchozí teplota pacienta a dostatečná teplota v místnosti.

K aplikaci kryoterapie je používán:

- led (ledová norná koupel, ledová masáž, ledové sáčky)
- těkavé látky (etylchlorid, metylchlorid), nejčastěji aplikace z tlakových nádob jako paprsek nebo sprej
- chladné plyny - je přiváděn velmi studený suchý vzduch teploty -130 °C, trvá procedura 1 - 5 min, aplikace lokální hadicí nebo celková ve speciální skříni

6.4.4. Fototerapie

Fototerapie, jinak světloléčba, je léčba elektromagnetickým zářením v rozsahu viditelné části spektra - světelné paprsky. Jeho blahodárné účinky byly prokázány již v dávné minulosti, ale jako mnoho objevů lidstva i tento byl po nějakou dobu opomenout. Za otce moderní fototerapie je považován dánský lékař N. R. Finsen, který za svou práci v této oblasti získal v roce 1903 Nobelovu cenu za medicínu.

Světelná terapie (fototerapie) spočívá v každodenním působení velmi silného celospektrálního světelného zdroje (slovo celospektrální znamená, že obsahuje všechny barvy světelného spektra a tím se velmi blíží přirozenému slunečnímu záření). Používá světla a jeho různých spekter, od infračerveného po ultrafialové.

Dělí se na:

nepolarizované záření

- ultrafialové (do 400nm)
- viditelné světlo (400-760 nm)
- infračervené (nad760 nm)

polarizované záření

- laser
- biolampa

Nepolarizované záření

Ultrafialivé záření

Záření ultrafialového spektra, je světlem studeným a vyvolává ve tkáních řadu chemických reakcí, jež jsou dále následovány reakcemi nervovými a látkovými.

Ultrafialové světlo produkuje horské slunce. Ozařování probíhá podle ozařovacích časů stanovených lékařem. Během kúry je nutno dodržovat stejnou vzdálenost, aby byla zachována stejná intenzita a dávka byla zvyšována prodlužováním doby ozáření.

Celkové ozáření probíhá ve vzdálenosti 1 metr, provádí se 2x – 3x týdně, celkově 10x. Místní ozařování probíhá ve vzdálenosti 50 cm.

Viditelné světlo

Přirozeným zdrojem je sluneční záření tzv. helioterapie popisovaná v části klimatické léčby.

Umělými zdroji viditelného záření jsou speciální zářivky a zářiče, ale v dnešní době není jejich používání běžné.

Infračervené záření

Záření infračerveného spektra vede k poměrně hlubokému prohřátí tkání. Způsobuje zlepšené prokrvení tkáně, ústup bolesti, podporu resorpce a svalovou relaxaci.

Infračervené světlo produkuje přístroj zvaný Solux. Solux produkuje záření, které dobře proniká vodou, dobře se absorbuje a proniká tkáněmi. Vyvolává v tkáních jen tepelný účinek.

Výkon zářiče je nastaven výrobcem, dávky můžeme ovlivnit jak vzdáleností od zdroje tak dobou ozařování.

154

Polarizované záření

Vzniká průnikem světla polarizační folií. Polarizované světlo je plně bezpečné pro lidský organismus, jelikož nevyzařuje škodlivé ultrafialové záření.

Laser

Je zařízení uvolňující energii jako paprsek elektromagnetického záření.

Paprsek má vysokou energii, výkon do 500 mW. Mezi povrchem těla a laserem by měla být co nejmenší vzdálenost (cca 1 cm) a paprsek by měl dopadat kolmo s ohledem na omezení odrazu.

Aplikací dochází k místnímu zvýšení teploty tkání a ovlivnění biochemických reakcí v buňkách.

Biolampa

Využívá světlo polarizované odrazy zrcadel.

Ruční aplikace se provádí ze vzdálenosti 3 – 5 cm po dobu 5-ti minut. Provádí se několikrát denně po dobu týdnů až měsíců.

Stojanová lampa umožňuje aplikaci z větší vzdálenosti, cca 1metr a tím zvětšení ozařované oblasti.

155

156

157

6.4.5. Elektroterapie

Je založena na působení fyzikálního podnětu - elektrického proudu. Dochází zde k přesunu iontů, nejmenších chemických částicek uložených v buňkách a v mimobuněčné tekutině. Reakce je umožněna proto, že tyto částičky jsou kladně a záporně nabitě. Elektroléčba má za následek změnu chemického složení v buňce a mimobuněčné tekutině a tím změnu v reaktivitě tkání.

Podpora přesunu iontů, odborně zvaného elektrolytický přesun nábojů, je i vpravování různých léků do kůže, většinou nad choré místo, odkud se pak dále vstřebávají a posilují účinek vlastního proudu.

K elektroléčbě se využívá nejčastěji stejnosměrného proudu (a to klidového nebo různě přerušovaného), dále proudů střídavých usměrněných a proudů nízké i vysokofrekvenčních. Každý z těchto proudů má své specifické účinky, které jsou zcela rozdílné.

Elektroléčebná zařízení jsou většinou sdružována do elektroléčebného sálu, který má boxové uspořádání, dělení je prováděno pouze přepážkami. Na 1 box s lehátkem připadá cca 6 m². Personál obsluhuje vždy několik zařízení, která jsou časována, takže je možné z hlediska obsluhy je navazovat.

Dále je nutno počítat s pracovištěm obsluhy, které slouží zároveň i jako příjem pacientů, velikost 6 -12 m².

---

155 foto biolampa, www.biolampa.biz

156 foto biolampa, www.lecebne-lazne.cz

157 foto biolampa, www.juvenalia.szm.com

Elektroléčbu dělíme na:

kontaktní elektroterapii

- galvanoterapie
- nízkofrekvenční proudy
- středofrekvenční proudy
- elektrostimulace

bezkontaktní elektroterapii

- vysokofrekvenční proudy (diatermie)
- magnetoterapie

Kontaktní elektroterapie

Galvanoterapie

Využívá stejnosměrný proud, při jehož aplikaci je neměnná polarita elektrod. Aplikace galvanického proudu se provádí ve vodním prostředí. Elektrický proud vstupuje rovnoměrně celým ponořeným povrchem. Spojuje účinky stejnosměrného proudu s účinkem teplé vody, hydrostatického tlaku a hydrostatického vztlaku.

Využívá se dvou / čtyřkomorová galvanizace, kdy jsou končetiny ponořené každá v samostatné vaničce, zapojené ke katodě anebo anodě. Dále elektroléčebná vana, která umožňuje aplikaci proudu na celé tělo pacienta.

Doba aplikace je obvykle 20 - 30 minut, léčba probíhá obden 6-10x. Pacient má při aplikaci pocit mravenčení, brnění a mírného tepla.

Stejný proud vyvolává v tkáních sekundární biologické změny, dochází k transportu iontů, elektroforéze a elektroosmóze. Nejvýrazněji se účinky stejnosměrného proudu projeví na periférních nervech v kůži i ve svalech¹⁵⁸.

159

158 volná citace průběhu galvanoterapie, Fyzikální terapie, Poděbradský Jiří

159 foto galvanoterapie, www.lecebne-lazne.cz

Nízkofrekvenční proudy

Nízkofrekvenční pulsní proudy vznikají přerušováním galvanického proudu.

Mají výrazný analgetický účinek, používají se po úrazech, při bolestech páteře, k mírnění nervových a svalových bolestí.

Středofrekvenční proudy

Středofrekvenční proudy se při průchodu tkání mění na nízkofrekvenční. Výhodou této aplikace je dosažení větší intenzity a hloubky účinku než u nízkofrekvenčních proudů.

Proudy se aplikují ze 2 nebo 4 plošných elektrod. Intenzita proudu se nastavuje dle subjektivního pocitu klienta, který má cítit slabé brnění až mravenčení.

Jsou indikovány u posttraumatických stavů, funkčních i organických poruch pohybového systému.

Elektrostimulace

Elektrostimulace využívá jemné elektrické impulzy k vyvolání svalové reakce.

Pohyb je vyvolán na základě kontrakce svalu. Kontrakci, a tedy pohyb, vyvolá elektrický impuls vyslaný mozkem do svalu na základě našeho rozhodnutí učinit pohyb. Po skončení impulsu kontrakce svalu přestává, sval se uvolní a navrátí se do výchozího stavu.

Doba procedury je individuální, je nutné zabránit vyčerpání svalu. Slouží tak k procvičení, regeneraci, relaxaci i rehabilitaci svalů po celém těle.

Elektrostimulace typu TENS nezpůsobuje kontrakce svalů, ale slouží při akutní nebo chronické bolesti k jejímu odbourání. Dochází ke stimulaci nervových zakončení v ohnisku bolesti případně ke zvýšené produkci endorfinů. Neřeší příčinu bolesti, ale pomůže se bolesti zbavit.

Bezkontaktní elektroterapie Vysokofrekvenční proudy

Vysokofrekvenční proudy jsou využívány diatermií, využívá se tepelného působení proudu. Při průchodu těchto proudů tkáněmi dochází v hloubce tkání a orgánů k jejich prohřátí.

160

Doba aplikace je 5 - 15 minut.

Při diatermii dochází k rozšíření cév se zvýšeným prokrvením a výměnou látkovou, zlepšuje se výživa tkání, zvyšuje se místní metabolismus. Indikací jsou chronická onemocnění kloubů, vazů a šlach, chronické záněty gynekologické, urgentní inkontinence i poúrazové stavy.

Magnetoterapie

Patří mezi jednu z nejstarších forem fyzikálních léčebných metod. Využívá pulsního elektromagnetického pole. Principem působení statického magnetického pole na organismus je to, že buňky jsou slabými magnety s oběma polarizacemi, což je dáno účinkou magnetického pole Země. Dochází k elektromagnetickým a biochemickým změnám v buňkách.

Aplikace se provádí pomocí válcových nebo plochých aplikátorů.

Má protizánětlivý a protibolestivý účinek, způsobuje roztažení cév, uvolňuje svalové napětí a spasmy. Urychluje hojení kostí i měkkých tkání.

161

6.5. Kinezioterapie

Je nepostradatelnou součástí lázeňské léčby. Tento fakt vychází zcela logicky z reakce na celkový způsob civilizačního života. Je nepopiratelné, že dnešní člověk se pohybuje daleko méně a nezdravěji. Nedostatek pohybu má svůj důsledek v nadměrné váze a snížení funkční zdatnosti organismu, především v oblasti srdečně cévní, ale i ve snížení zdatnosti pohybového aparátu. Proto právě u civilizačních chorob, kam patří jednak nemoci srdečně cévní, ale i onemocnění pohybového aparátu, je léčení pohybem nezbytně nutné.

Jejím smyslem je pacienta otužit a posílit jeho fyzickou zdatnost.

Dělí se na aktivní (léčebný tělocvik, terénní léčba, ergoterapie a hipoterapie) a pasivní (masáže, trakce, extenze, polohování).

Aktivní kinezioterapie

Léčebný tělocvik

Je nedílnou součástí lázeňské léčby. Léčebný tělocvik probíhá pod vedením kvalifikovaných fyzioterapeutů, při kterém se pacient postupně naučí cviky zaměřené na jeho problematickou oblast. Intenzita cvičení a jeho skladba je individuálně korigována a upravována dle aktuálního zdravotního stavu pacienta. Opakované procvičování jednotlivých cviků pak vede k jejich zapamatování a při následném domácím cvičení k prodloužení trvání příznivých účinků a zlepšení či vymizení obtíží klienta.

U léčebného tělocviku je nutné úplné převlečení. Využívá se společná šatna a umývárna, vzhledem k úspoře prostoru bývá někdy společná s vodoléčbou.

Může být aplikován jako skupinové cvičení (tělocvična se navrhuje pro max. 10 až 15 osob - 4 m² na pacienta) nebo jako individuální cvičení, které se aplikuje v samostatných cvičeních s terapeutickým stolem přístupným ze čtyř stran, soluxem a případně dalšími pomůckami (velikost 12 až 18 m²). Součástí provozu bude také pracovna rehabilitačního pracovníka cca 12m² a sklad pomůcek cca 12m².

Terénní léčba

Na procvičení svalstva dolních končetin a na postupně se zvyšující zátěž dýchadel se doplňuje léčebný tělocvik terénní léčbou.

Terénní kúry

Jsou vedeny po vytyčených trasách lázeňským parkem a jsou doplněny jednoduchými zařízeními pro cvičení a přesným vyznačením vzdáleností. Trasování by mělo být zajímavé, členité a různorodé. Tato léčba může sloužit i k ověření tělesné zdatnosti a její změny v průběhu léčení. Sem lze přiřadit i odměřené procházky a pohybové hry.

Nácvik chůze

Součástí terénní léčby je i nácvik chůze. Probíhá na speciálně upravených drahách, které simulují situace se kterými se pacienti mohou setkat (různé typy povrchů od hladkého po nerovný, měkkého po tvrdý, překonávání výškových rozdílů schodišti a rampami). V rámci rehabilitace jsou vytvořeny okruhy různé obtížnosti pro zvyšování zátěže.

Ergoterapie

Ergoterapie se dříve nazývala léčba prací, tento termín ale nevystihuje její podstatu. Správný je spíše doslovný překlad anglického termínu Occupational Therapy tj. léčba zaměstnáváním.

Představovat si ergoterapii pouze jako nějaký druh rukodělné činnosti (drhání, pletení, vytváření keramiky apod.) je velký omyl. Pojmem „zaměstnávání“ se myslí veškeré činnosti, které člověk vykonává během života a vnímá je jako součást své identity.

Ergoterapie ve svých širokých možnostech umožňuje člověku prostřednictvím smysluplného zaměstnávání zachovat si a využívat schopnosti potřebné pro zvládnutí běžných denních, pracovních, zájmových a rekreačních činností. Je vhodná pro všechny věkové kategorie, pro lidi se zdravotním postižením i zdravou populaci. Mnohdy je důležitá při „návratu“ do života po různých onemocněních, úrazech nebo stresových a zátěžových obdobích.

Ergoterapie zahrnuje tělesnou nebo duševní aktivitu, která napomáhá zlepšení stavu pacienta. Patří sem nácvik každodenních činností (oblékání, vaření, nakupování, domácí práce), nácvik úchopů různých předmětů, výtvarné kurzy, práce s keramikou, s textem a podobné tvůrčí práce rozvíjející motorické funkce, smyslové vnímání, fantazii, schopnost sebevyjádření, zmírňující stres a působící pozitivně na psychiku.

Prostory pro ergoterapii se zřizují u léčených pohybového aparátu. Obsahují cvičný byt pro pacienty na vozících, cvičnou kuchyň a rukodělné dílny pro různé práce, sklady pomůcek a kabinet terapeuta. Pracuje se jednotlivě nebo ve skupinkách.

162

163

164

Hipoterapie

Jízda na koni nebo jen kontakt s ním má nezanedbatelný vliv na lidskou psychiku. Jezdec se učí zvíře ovládat a spolupracovat s ním, ale také je zavázán k zodpovědnosti a péči o ně. Hipoterapie je v mnoha směrech nenahraditelná. Například tím, že je to venkovní rehabilitační aktivita mimo nemocniční prostředí, kde klient může navázat kontakt se živým zvířetem. Hipoterapie je celostní terapií ovlivňující duši a fyzické tělo klienta.

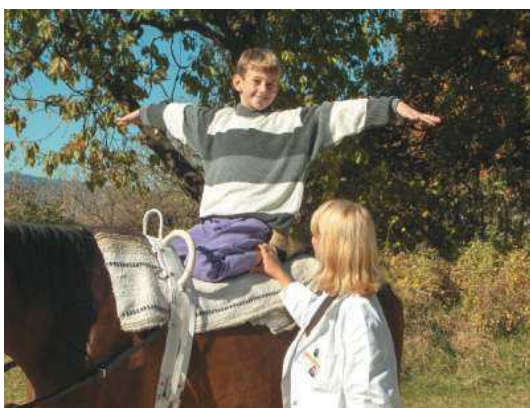
162 foto ergoterapienácvik úchopu hrnku, www.dobromysl.cz

163 foto ergoterapienácvik úchopu lžičce, www.dobromysl.cz

164 foto ergoterapienácvik úchopu pera, www.dobromysl.cz

V průběhu provádění hipoterapie dochází především k nácvičku pohybu vpřed jako následku třídimenzionálních pohybových impulsů hřbetu koně. Speciálně vyškolený terapeut využívá trojrozměrný pohyb koňského hřbetu k ovlivnění neuromuskulární funkce klienta. Hřbet koně v kroku se pohybuje nahoru a dolů, doprava a doleva, dopředu a dozadu. Tyto pohyby plus rotace se přenášejí přes pánev sedícího klienta na jeho trup a vyvolávají tak pohybový vzor pánve a trupu jako při lidské chůzi. Tento prvek hipoterapie je jedinečný a nenahraditelný jinou rehabilitační metodou.

Během jednotky hipoterapie, kůň je veden vodičem převážně v kroku (výjimečně se používá klus) a pacient je polohován a jistěn z obou stran terapeutem a asistentem - pacient je tedy z hlediska ovládání koně pasivní. Terapie trvá v průměru 15 - 20 minut na koni a 10 minut je věnováno nasedání, sesedání, hlazení a odměně koně. Aby terapie byla účinná, je doporučeno ji absolvovat minimálně 3 měsíce nepřerušeně ve frekvenci 1x - 3x týdně. Terapeut se vždy řídí aktuálním zdravotním stavem pacienta a rehabilitačním cílem.

165

166

Kontakt s koněm pomáhá nejen lidem s tělesným postižením, ale také pacientům s poruchami chování nebo u neurologických onemocnění (dětská mozková obrna, roztroušená skleróza, degenerativní nervová onemocnění) a u ortopedických onemocnění.

Pasivní kinezioterapie

Příkladem pasivního léčebného tělocviku jsou masáže, kde se chorobné změny ve vazivu a svalstvu odstraňují prací maséra. Masáž zlepšuje prokrvení kůže a podkožních orgánů, usnadňuje žilní a mízní oběh. U reflexní masáže se uplatňují reflexní nervové děje, které drážděním kůže ovlivňují nervovou cestou děje v nemocném orgánu. Při perfektní znalosti způsobu masáže je to neobyčejně účinná procedura.

Dokonalá práce maséra je umění. Tření a hnětení propracovává velké i drobné svalové skupiny, uvolňuje je, prokrvuje, přináší živiny a odplavuje zplodiny látkové výměny. Pro dosažení skluzu je možné používat řady prostředků, jako mýdla, různé masti a dráždivé a prokrvující emulze.

---

165 foto hipoterapie, www..sdruzeniambra.cz

166 foto hipoterapie, www..portalmikulov.cz

U masáží je třeba úplné odložení oděvů. Při využívání větších místností o 1 - 3 stolech se využívá společná šatna a umývárna nebo jsou zřizovány kabinové boxy tzn. bez společné šatny.

Masážní stoly jsou u menších provozů v boxech přímo u vodoléčebného sálu (na jeden stůl se předpokládá 6,5m²), u větších jsou jako samostatný provoz.

Je nutno počítat s tím, že před masáží je třeba pacienta předeřhřát ve vaně nebo alespoň pod sprchou. Po masáží je třeba spláchnout pod sprchou mýdlo či emulzi.

Klasická masáž

Je řadou mechanických podnětů, jejímž cílem je uvolnit ztuhlé svaly a bolestivé kontraktury. K dalším účinkům patří stimulace látkové výměny, výživy tkání a krevního oběhu. Masáž splňuje také relaxační funkci, je výborným prostředkem k odbourání stresu a psychické relaxaci. K dosažení lepšího efektu se před masáží doporučuje prohřátí těla.

Reflexní masáž

Reflexní masáží ošetřujeme hyperalergické kožní zóny, které mají spojitost s onemocněním vnitřních orgánů či s dysfunkcí hlubokých svalů. K léčebnému efektu dochází přes nervová spojení. Používají se specifické hmaty, které fyzioterapeut přizpůsobí aktuálnímu zdravotnímu stavu pacienta. Rozlišují se tři masážní sestavy – šijová, hrudní a pánevní. Reflexní masáž se používá při chronických onemocněních vnitřních orgánů, při funkčních, degenerativních a chronických onemocněních páteře a kloubů.

Trakce a extenze

Jde o pasivní procedury. U trakcí působí mechanická síla centrifugální tlak v ose končetin, u extenze působí mechanická síla centrifugální tlak v distální části kořenového kloubu.

Je prováděna na polohovatelných trakčních stolech, zdrojem síly je gravitace a hmotnost pacienta. Jde nastavit sílu, frekvenci působení a délku aplikace. Po trakci musí pacient zůstat v klidu po stejnou dobu jako probíhala trakce.

Polohování

Je uložení nemocného do optimální polohy za účelem úlevy od bolesti. Pasivním tlakem či tahem se protahují měkké struktury, které omezují rozsah pohybu kloubu.

Poloha pacienta na lůžku, v křesle nebo na vozíku se mění v pravidelných intervalech. Délka aplikace je 10 - 20 min.

6.6. Léčba prostředím

Jde o léčbu nemocných využívající příhodného specifického klimatu, zejména se využívá pro léčbu onemocnění dýchacích cest (například astmatu, tuberkulóza).

Klimatoterapie

Léčivé klima je soubor fyzikálních, chemických a biologických složek atmosféry, které příznivě ovlivňují funkce organismu.

Léčebné účinky klimatu jsou postaveny na vyloučení škodlivých klimatických faktorů a na přítomnosti zvláštních klimatických faktorů působících příznivě na chorobný proces. Klimatické místo vyžaduje zdravou slunnou polohu, chráněnou proti severním větrům a především čistým vzduchem bez prostého prachu a škodlivin.

Základem je co nejdelší pobyt v přírodě, na čerstvém vzduchu. Je indikován jako řízená terénní chůze - jsou to výlety, vycházky, jízda na kolech, hry a soutěže pod širým nebem.

Klimatické lázně dělíme na:

- nížinné – do 400 m.n.m. (Luhačovice)
- podhorské – od 400 do 800 m.n.m. (Jeseník, Mariánské Lázně)
- horské – od 820 do 1000 m.n.m. (Karlova Studánka)
- vysokohorské – nad 1200 m.n.m. (Vyšné Hágy)

Helioterapie

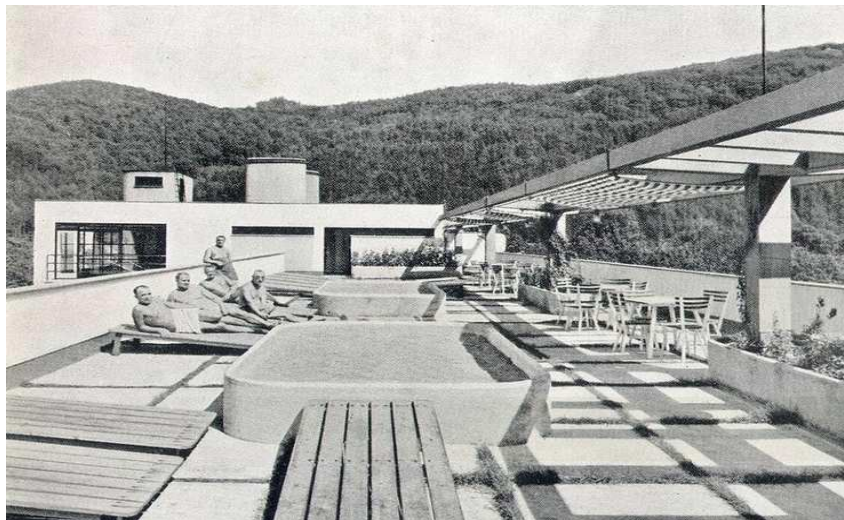
Využívá slunečního záření, které působí na tělo.

Sluneční záření povzbuzuje metabolismus a posiluje imunitní systém - až po několika dnech po vystavení slunci se zvyšuje aktivita bílých krvinek. Z paprsků čerpáme vitamin D, který je nezbytný pro růst a zdraví našich kostí. Další z pozitivních účinků je stabilizace hladiny krevního cukru a snižování hladiny cholesterolu, díky kterému červené krvinky lépe přenášejí kyslík. To prospívá pacientům s dušností, astmatem či chronickou únavou. Kromě toho slunce snižuje stres a tlumí bolest.

Při helioterapii se pacient musí řídit určitými pravidly. Chránit se před úpalem a úžehem (vzhledem k ozónové díře není vhodná pro pacienty s velmi citlivou pokožkou).

Před sluněním je vhodné se osprchovat. Pro začátek stačí dodržovat intervaly 10 - 20 minut na slunci a pak zase zpátky do stínu. V letních měsících pokud možno na slunce nevycházet vůbec mezi 10 - 15 hodinou.

Pro helioterapii se v léčebnách a sanatoriích zřizovali tzv. sluneční terasy, které byly určeny k pobytu pacientů. Na terasách byly lehátka, jejich součástí byly sprchy a hygienické zázemí. Příkladem je např. Lázeňský dům Machnáč v Trenčianských Teplicích a Sanatorium Paimio.

167

Speleoterapie

Speleoterapie je soubor léčebných metod, jejichž základem je využívání mikroklimatu podzemního prostředí. Tím zpravidla bývají krasové jeskyně, případně jiné podzemní prostory splňující přísné podmínky, většinou bývalé doly. Je vhodná pro pacienty trpící chorobami dýchacích cest a oběhového systému. Úspěšnost vlivu speleoterapie je vysoká. U 90% pacientů dochází ke snížení nemocnosti a užívání léků.

Jeskyně a uměle vytvořené štoly jsou prakticky bez alergenů. Koncentrace oxidu uhličitého ve vzduchu je o něco vyšší než na povrchu a to ulehčuje dýchání. Ve spojení s příznivým tlakem, konstantní teplotou 7-10 °C a relativní vlhkostí vzduchu dochází k výraznému zlepšení obtíží pacientů.

168

169

167 foto lázeňský dům Machnáč, [www..asb.sk](http://www.asb.sk)

168 foto speleoterapie, www.speleoterapie.cz

169 foto speleoterapie, www.speleoterapie.cz

Nejčastěji zůstávají pacienti v jeskyni kolem 4 hodin, existuje také noční léčebná kúra s dobou pobytu 12 hodin a tzv. kombinovaná s dobou pobytu až 14 hodin.

Ve štolách pacienti odpočívají na lehátkách zabaleni do přikrývek a délka pobytu závisí na hloubce štoly, tlaku vzduchu, vlhkosti, teplotě a obsahu soli ve vzduchu. V návaznosti na odpočívárnu je třeba vybudovat příslušná hygienická zařízení.

6.7. Dietoterapie

V současné době stojí před celým lidstvem nebezpečí civilizačních chorob, jež vyplývají z nesprávného způsobu života. Léčebná výživa a správná výživa vůbec je jeden z momentů, jak jim předcházet.

Dietoterapie je léčba speciálně upravenou stravou – dietou. Určení diety je výhradně v kompetenci lékaře. Úprava se týká složení stravy, podílu jednotlivých živin, technologie zpracovávání, kalorické hodnoty, konzistence hotového pokrmu, celkového množství a rozvržení jednotlivých porcí v průběhu dne. Přijetí jen určitého počtu kalorií, pestrá skladba jídla, správné vyvážení všech tří základních složek - bílkovin, cukrů i tuků, přítomnost optimálního množství vitamínů a minerálních látek je základem pro navození správných návyků, které si má nemocný z lázní odnést do dalšího života.

Je nedílnou součástí komplexní lázeňské léčby. Zásada, že bez dietního stravování není lázeňská léčba úplná, platí především při léčení nemoci zažívacích orgánů a cukrovky. Pro pacienta má dietní strava také velký preventivní význam. Může si prakticky ověřit, jaké potraviny má jeho dieta obsahovat, jaká jídla je z nich možno uvařit a jakou mají mít pokrmy úpravu.

Lázeňský dietní systém zná tyto diety:

- diety šetřící trávicí ústrojí
- diety chuťové
- diety ovlivňující látkovou přeměnu (s omezením tuků, bílkovinové)
- speciální diety (s odlehčujícími zeleninovými dny, redukční, diabetická, neslaná, výkrmná)
- diety s normální kuchyňskou stravou

Kalorický obsah respektuje stav a zatížení pacienta, kterému odpovídá při balneologických procedurách 3000 – 3800 kalorií. U redukčních diet by neměl kalorický obsah klesnout pod 1000 kalorií. Biologickým složením preferuje bílkoviny oproti tukům.

I racionální dieta, v podstatě zcela normální jídlo, může dát pacientovi představu o správné výživě. Jestliže nemocný jedl před příchodem do lázní více (a tak tomu ve většině případů je) má možnost si vyzkoušet, že přes větší pohyb a námahu, a tedy přes vyšší kalorický výdej při pobytu v lázních trpí hladem leda zpočátku, ale pak vystačí i s nižšími dávkami jídla. Pokud si to pacient uvědomí, je to jeho první krok k tomu, aby se po návratu z lázní přestal přejídat.

6.8. Psychoterapie

Vlastní psychoterapie jako léčebná metoda se uplatňuje v oblasti neuróz a duševních poruch. Má také své místo v neurologii, kardiologii. Pacient se musí psychicky vyrovnat se svou nemocí, aby ji mohl účelně léčit.

Psychoterapii je věnována pozornost v průběhu celé lázeňské léčby, v souladu s jejími potřebami je upraven celý provoz lázní.

Lázeňská léčba se uskutečňuje v prostředí, které na nemocného působí. Tomu je třeba rozumět tak, že neléčí jen nemocný orgán, ale celého člověka. Mezi nemocným a prostředím, které ho obklopuje, existuje stálé spojení, které se uskutečňuje prostřednictvím kladných a záporných vzruchů. Jde o posílení podnětů, které kladně ovlivňují náladu pacienta, jeho tělesnou a duševní pohodu a následně i úspěch léčení. Podrobněji v kapitole 5.2. Působení na psychiku pacienta na str. 58.

Snahou je vyloučit všechny negativní vlivy, které působí na průběh choroby nepříznivě, a naopak zaměřit léčebný proces zcela plánovitě na kladné vlivy, podporující hojivé procesy. Tyto snahy se netýkají jen vlastní léčebné péče, ale celého prostředí, které pacienta v lázních obklopuje. Léčení bude úspěšné jen tehdy, vyrovná-li organismus ztracenou rovnováhu způsobenou nemocí, mezi sebou samým a prostředím. Tato snaha není nová. Již starořecký lékař Hippokrates říká: "Nejen lékař musí učinit čeho je třeba, ale i nemocný, pomocníci a celé okolí."

Součástí léčby může být i skupinová či individuální terapie s psychologem.

7. Současné trendy

Období přelomu 20. a 21. století je v českých lázních charakteristické spíše rekonstrukcemi stávajících provozů, z nichž mnohé byly po desítkách let zanedbávání v žalostném stavu.

Je zvyšován standard zařízení (zejména ubytovacích částí) tak, aby vyhovoval náročnější klientele. Při rekonstrukci probíhá regenerace stávajících staveb a zároveň s ní, pokud to situace dovolí, bývají odstraňovány provozní nedostatky - doplňovány nové léčebné provozy nebo propojovány stávající provozy tak, aby pacient či klient prošel všechny procedury tzv. suchou nohou (např. propojení Léčebny Sanssouci, Hotelu Švýcarský dům a vily Mercedes pomocí podzemního propojovacího koridoru, spojení několika budov do léčebny Kolonáda).

Novostavby jsou výjimečné - u nás jde o Sanatorium Dr. Petáka ve Františkových Lázních. V zahraničí je stěžejní realizací Rehabilitační klinika Rehab v Basileji.

V současné době probíhá také hledání dalšího využití lázeňských míst kromě péče o pacienty „na pojišťovnu“. Lázně se kromě vlastní léčby začínají zaměřovat i na programy, které neslouží k bezprostřední léčbě konkrétní nemoci.

7.1. Týdenní regenerační pobyty

Významnou roli hraje uspěchaný život a s ním související civilizační choroby jako jsou např. obezita a nemoci zad. Lidé jsou celý den v práci a hlavně ti co pracují v kancelářích, nemají potřebný pohyb. Lázeňské provozy se začínají na tuto skupinu orientovat.

Pobyt probíhá v lázeňském zařízení, klient absolvuje vybrané dílčí procedury jejichž smyslem není léčba konkrétní nemoci, ale regenerace organismu a navození správného denního režimu. Jde o tzv. preventivní lázně, lázně pro oddech.

Takový pobyt trvá zpravidla týden nebo pouze víkend.

7.2. Wellness

Jde o složeninu slov wellbeing a fitness a představuje všechny aktivity, které přinášejí odpočinek, zotavení a uvolnění celého organismu i duševní osvěžení.

Wellness centra jsou doplňkovou součástí lázeňských provozů, hotelů, aquacenter nebo fungují jako samostatný provoz s množstvím různorodých procedur. Občas to vypadá, že cílem je shromáždění co nejvíce nejrůznějších bazének, saun a lázní.

Zatím jsou hlavními konzumenty wellness programů ženy, ale stále výrazněji přibývá i mužů, a to ze všech věkových skupin. Celkově jde o lidi s vyššími příjmy, kteří, byť jsou zdraví, věnují svému zdravotnímu stavu zvýšenou pozornost. Vesměs se jedná o aktivní lidi, spíše s vyšším vzděláním.

Wellness programy zahrnují:

- masáže - klasické, aromamasaže, masáže léčivým bahnem, masáže lávovými kameny, olejové masáže, tradiční thajské, čínské, japonské masáže
- působení tepla - sauna, pára, infrakabina
- působení chladu - polárium
- působení soli – solá jeskyně, solná sauna, floating
- uvolnění ve vodě - perličkové a vířivé koupele, termální koupele, přísadové koupele

Snahou architektů je vytvořit prostor, který působí na všechny smysly. Hrají si s velikostmi a barevností místností, s přirozeným a umělým světlem v kombinaci s vodou. Snaží se v klientovi zanechat nezapomenutelný zážitek

Provozní celky se sdružují podle provozů (suchý / mokrý) a podle toho, zda je potřeba úplné odložení oděvu nebo jen částečné.

Ve vstupní hale je recepce, kde probíhá objednání a časování programů. Hala slouží také k občerstvení a odpočinku klientů po prodělaných programech. Je zde tedy potřeba počítat s umístěním odpočívacího sedacího nábytku.

Může být použita centrální šatna s umývárnou, kde dojde k odložení oděvu a po centru už se klienti pohybují v županu. Nebo, spíše v případě menších center, se po budově pohybují v oděvu a vlastní odložení / převlečení probíhá lokálně u jednotlivých procedur.

Infrakabina

Infrakabiny slouží k zrychlenému prohřátí svalstva a kloubů.

V infrakabině se dýchá relativně chladný vzduch (cca 30 – 50 °C) a přitom se tělo prohřívá větší teplotou. Není cílem zpotit se, rychlé prohřátí může klient absolvovat i v běžném oděvu. Doba prohřívání se doporučuje cca 20 - 40 min při teplotách 50 – 60 °C.

Infrakabina je dřevěná kabina, vybavená speciálními infrazářiči. Produkuje infračervené paprsky, které procházejí vzduchem a až po dopadu na povrch těla se mění na tepelnou energii a tím dochází k rychlému hloubkovému prohřátí.

170

Polárium / Kryokomora

Cílem je vyvolat fyziologickou reakci těla na extrémní chlad. Hluboký mráz klientovi neublíží díky tomu, že uvnitř polária obsahuje pouze upravený suchý vzduch, technicky absolutně zbavený vlhkosti. Nepochází tedy vůbec ke snížení vnitřní teploty těla, prudce a výlučně se však ochladí jeho povrch.

Stimuluje se tvorba hormonů podporujících dobrou náladu i ostatních, aktivuje se imunitní systém a protizánětlivé procesy, snižuje se vnímání bolesti. Pobyt v mrazivém prostředí způsobí až čtyřnásobné prokrvení nejdříve na kůži a potom v celém těle, zrychluje se regenerace po zátěži jak psychické tak i fyzické. Po každém pobytu v poláriu se dostavuje příjemně teplý pocit po celém těle a sníží se vnímání bolesti. Tento stav trvá 6 až 8 hodin a je vyvolán přímým působením chladu na nervové receptory.

Doporučuje se pomalý nádech nosem a výdech ústy. Ihned po opuštění polária začne pacient cvičit na přístrojích alespoň po dobu 10 - 20 minut. Po ukončení cvičení je vhodné protažení hlavních svalových skupin.

Klient se v šatně převleče do lehkého sportovního oděvu a s ochrannou rouškou přes ústa, rukavicemi, ponožkami, ochrannou uší (čelenka) a speciálními dřeváky je uveden do předkomory s teplotou zhruba $-60\text{ }^{\circ}\text{C}$, kde se po dobu několika minut aklimatizuje. Poté je vpuštěn do hlavní komory s teplotou $-110\text{ }^{\circ}\text{C}$ až $-150\text{ }^{\circ}\text{C}$, kde tráví obvykle 2 - 3 minuty.

171

172

Solná jeskyně

Základní myšlenkou vzniku solných jeskyní je „přenést“ a využít prostředí, které je lidskému organismu prospěšné. Toto prostředí, napodobující přímořské mikroklima, je zvláště bohaté na minerály a stopové prvky potřebné pro posílení zdraví organismu.

Vzduch uvnitř jeskyně je záporně ionizován a bohatě nasycen cennými bioprvky posilujícími zdraví organismu. Příjemné prostředí solné jeskyně s tlumeným osvětlením, uklidňující hudbou, bubláním vody a velmi pohodlnými polohovacími lehátky, umocňuje celkové účinky této speciální relaxační metody.

---

171 foto polárium, www.dream-zazitky.cz

172 foto polárium, www.kryoterapie.com

Zdravé prostředí solné jeskyně zmenšuje riziko vzniku srdečních chorob a snižuje krevní tlak, má antivirové a antibakteriální účinky a zpomaluje stárnutí pokožky.

Solná jeskyně je místnost, která je zbudovaná hlavně ze soli a jiných ekologických materiálů, které vytvářejí a udržují potřebné mikroklima, které je podobné klimatu u moře. Mikroklima obsahuje velmi potřebný jód a jiné mikroelementy, které příznivě působí na zdraví člověka. Aktivní dávkování solné mlhy pomocí ionizátoru zvýší obsah soli ve vzduchu..

173

174

Solná sauna

Solná sauna v sobě skrývá benefity klasického saunování společně s pozitivními účinky inhalování soli v prostředí solné jeskyně. Základním rozdílem od klasické solné jeskyně je několik na sebe navazujících procedur včetně mokré zóny, využití tepla prostupujícího solnými bloky a krystaly při saunování.

Ve srovnání s účinky klasické sauny zde dochází ke spojení nejenom principů saunování, ale také příznivého účinku minerálů a stopových prvků obsažených v soli. Do těla se přirozenou cestou dostanou minerály, pročistí se dýchací cesty a navíc příjemná záře solných kamenů působí pozitivně na lidskou psychiku.

V solné sauně je ideální poměr přirozené vlhkosti (30-60%) a teploty (cca 50°-70°C), díky speciální konstrukci zde nedochází k prudkému odpařování používané vody, což řada lidí snáší negativně.

Procedura začíná poléváním kamenů, vířením vzduchu v sauně pomocí ručníku a následném ovívání ručníkem saunující se hosty. Po cca 8 minutách je první část ukončena a bez prudkého ochlazení se vychází na venkovní vzduch. Zde je připravena obsluha s dřevěným džberem plným hrubé soli. Po krátké přestávce vyhrazené na důkladné nasolení se klient vrací do sauny a procedura pokračuje dalšími dvěma až třemi koly polévání.

---

173 foto solná jeskyně, www.solnajeskyne-pv.cz

174 foto solná jeskyně, solnajeskyne-strakonice.cz

Sauna je postavena ze solných kvádrů a dřeva. Stěny tvoří solné cihly, přes které proniká osvětlení místnosti, takže vzniká velmi krásná atmosféra. Dokonce i saunová kamna mohou být skryta v kvádrech soli. Sůl je na zemi i na stropě sauny.

175

Floating

Princip floatingu je založen na dokonalém napodobení beztlížného plavání a simulaci prostředí Mrtvého moře.

Ve vaně je pacient uzavřen a tím oddělen od veškerých vlivů a vnějších vjemů, čímž snadno dochází k absolutnímu uvolnění pohybového aparátu, kloubů, svalů a především k uvolnění vědomí a relaxaci mysli.

Floating probíhá ve speciální uzavíratelné vaně tzv. floatační tank, který je podobný obrovskému odklápěcímu vejci. Teplota vody se pohybuje okolo 36°C, procedura většinou trvá 40 – 50 minut.

176

177

175 foto solná sauna, www.basin.cz

176 foto floating, www.fyziopro.cz

177 foto floating, www.wellnessnoviny.cz

Pivní lázeň

Pivní lázně jsou originální rekondiční lázeňskou procedurou spojující horkou koupel a účinky živé kultury pivních kvasnic se směsí chmele a sušených léčivých bylin.

Složení koupele je z vody a pivních kvasnic, teplota lázně se pohybuje kolem 35 °C. Klient se nejdříve na dvacet minut ponoří do koupele (platí v podstatě stejné podmínky jako pro vanové koupele) a poté následují masáže a odpočinek.

178

179

Příklady staveb pro wellness

Termální lázně Vals

Termální lázně Vals patří mezi nejvýznamnější realizace architekta P. Zumthora, projekt je z roku 1990 a realizace byla dokončena v roce 1996.

Dodnes zachovaný areál termálních lázní byl postaven kolem roku 1960. Lázně byly vystavěny velmi jednoduše a působí příjemným dojmem jednoduchostí staveb z 50. let 20. století. Nové termální lázně nahrazují zastaralé a nedostačující budovy, jsou vystavěny jako samostatná budova na západním cípu hotelového areálu. K novostavbě vede podzemní chodba přímo z vedlejšího hotelu.

Zádáním bylo přitáhnout nové hosty a přitom měla stavba zapadnout do okolní obce. Přestože lázně disponují vlastním léčebným zdrojem, jde spíše o wellness centrum než lázeňskou léčebnu. Tomu je uzpůsobena skladba procedur a celkový vzhled budovy. Lázně nedisponují atrakcemi s nejnovějšími vodními hrami, vodotrysky a klouzačkami. Důraz je kladen na klidnou primární zkušenost při koupání, očištění a kontaktu těla s vodou při různých teplotách a prostorových situacích.

---

178 foto pivní lázeň, www.esennce.cz

179 foto pivní lázeň, www.pivnilazne.net

Záměrem bylo uvést nové lázně do vztahu s geologickým základem horské krajiny a s jejím reliéfem, tak aby vyvolávala dojem vyššího stáří než sousední stavby, dojem, že je součástí této krajiny odpradáвна. Ideou bylo vytesat obrovský monolit, opatřit ho jeskyněmi, prohlubněmi, zářezy a tuto kamennou masu rozčlenit směrem vzhůru, ke světlu. Svou roli hrál i cit pro mystično kamene, kontrast světla a temnoty, odraz světla ve vodě a vzduchu prosyceném vodní párou.

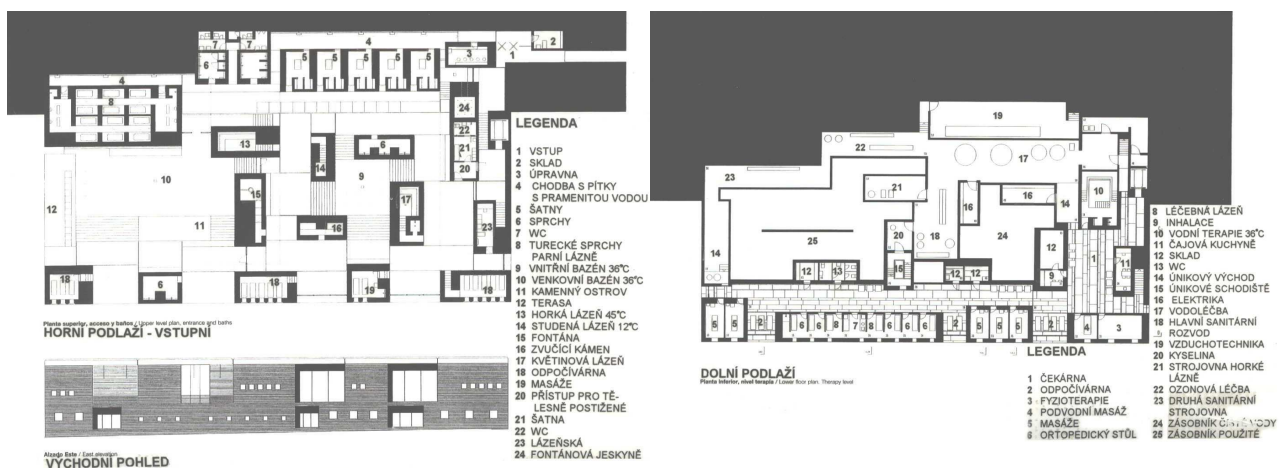
Jedná se o velké, trávou porostlé, hluboko do svahu zapuštěné kamenné těleso navenek působící jako obrovský porézni kámen. Stavbu charakterizuje nosná konstrukce z betonu a tenké desky ruly – z architektonického hlediska vytváří jednodlité vrstvení kamene téměř monolitický dojem, horizontální spoje kamenných desek hrají s horizontálními liniemi vody. Podlahy, dna nádrží, stropy, schody, kamenné lavičky - vše se odvíjí od všudypřítomného principu vrstev, jedna vrstva kamene následuje za druhou.

180

181

182

183

180, 181 foto Lázně Vals, www.archiweb.cz

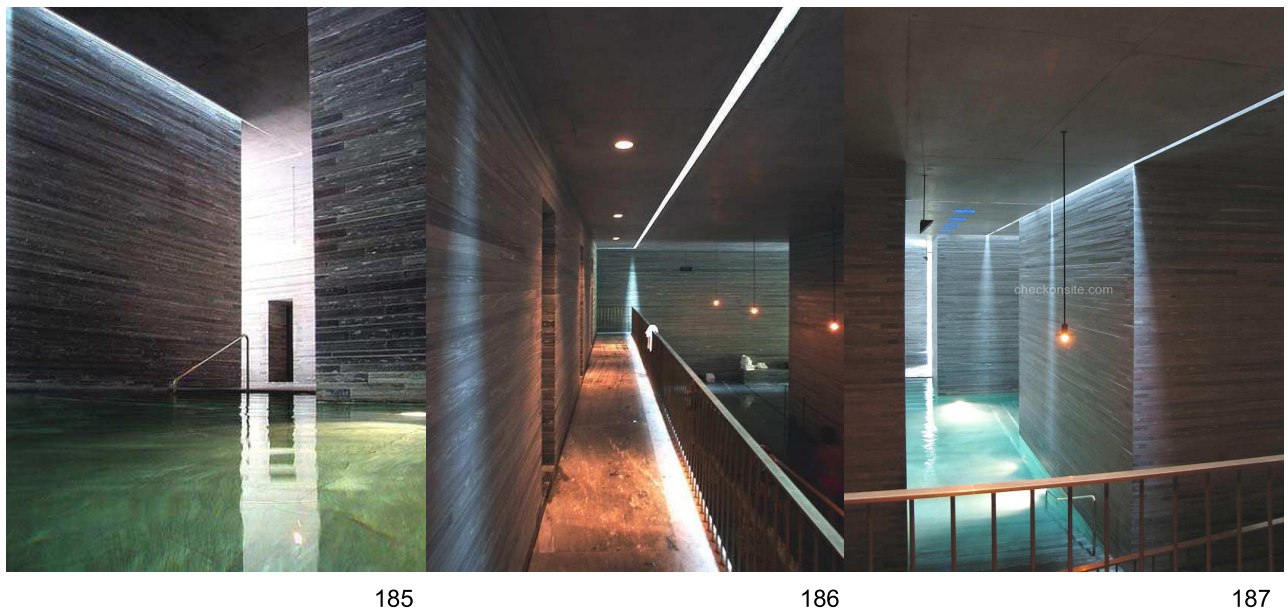
182 foto střechy a venkovního bazénu Lázně Vals, www.asb.sk

183 půdorys Lázně Vals, www.archiweb.cz

Kamennou strukturou lázní se vine prostor interiéru způsobem geometrického systému jeskyň. Vyvíjí se z úzkých jeskyněk na straně bližší středu skály do prostornějších dimenzí, jak se přibližuje k dennímu světlu. Vnější prostor vniká do velkých otvorů a spojuje se se systémem jeskyň. V místech, kde tento "kámen" vybíhá ze svahu, tvoří ostře řezaná síť jeskyň fasádu¹⁸⁴.

Světlíky vložené do štěrbin ve stropě vytvářejí dramatickou linku světla, která zdůrazňuje tekutý prvek vody. Na každý blok půdorysu padá z jedné jeho strany skrz úzké štěrby mezi jednotlivými stropními deskami pruh světla. Přitom vzniká nová prostorová dimenze, umožňuje další způsob interpretace stavby - velké stoly z kamene spojené s geometrickým vzorem tvoří interiér.

Návštěvníci poté, co opustí uměle osvětlený systém jeskyň u vchodu a projdou tmavými převlékárny, stojí na vyvýšeném skalním pásu a poprvé uvidí ležet před sebou prostorové kontinuum lázeňské plochy. Když začnete sestupovat mezi bloky a procházet jednotlivé prostorové úseky, jež přecházejí do sebe navzájem, hned se otevírají, hned zase uzavírají, všimnete si, že dveře vedou vnitřkem a každý blok v sobě skrývá zvláštní prostor. V těchto prostorách se naskytují způsoby využití, při kterých hraje roli atmosféra intimity.

To vše na návštěvníky působí velmi silným skoro mystickým dojmem.

Mineralbad & Spa Samedan

Jde o první „vertikální“ lázně ve Švýcarsku a působivé jsou kromě vertikálního uspořádání koupelí především díky jedinečné architektuře od Q. Millera a P. Maranty. Uvedena do provozu byla v roce 2009.

---

184 volná citace z autorské zprávy, P. Zumthor
185, 186, 187 foto interiér Lázně Vals, www.archiweb.cz

Budova lázní se vyznačuje nejrůznějšími rozhledy, výhledy a průhledy. Architekti si hrají s velikostmi místností, s přirozeným a umělým světlem v kombinaci s vodou a barevností jednotlivých místností. Toto vše ještě podporují působivé výhledy - ať už na kostel s campanilou nebo na Alpy. Architekti zde vytvořili vzrušující hru s prostorem, vzdáleností, barvami, světlem a vodou, což vyvolává v klientovi během koupání jisté drama, které v něm zanechává nezapomenutelný zážitek. Návštěvník má pocit, že prochází jakýmsi horským labyrintem, světem rozličných lázeňských a parních místností.

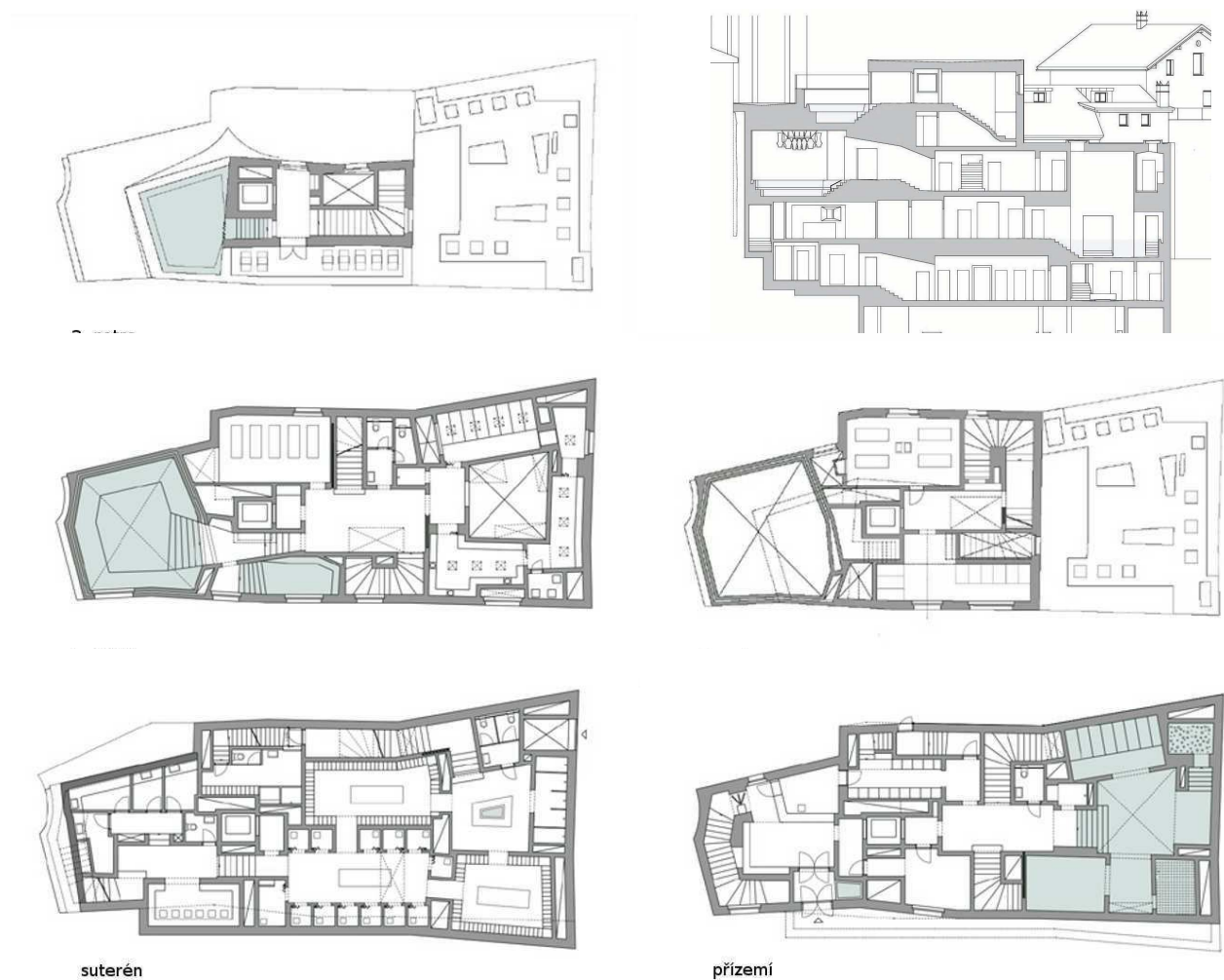
188

189

Architekti se snažili, aby objekt citlivě zapadl do poklidné ulice a zdobností fasády na svou významnost neupozorňoval, ale aby přesto u kolemjdoucího vzbudil takovou zvědavost, aby se zastavil a nahlédl dovnitř. Výšku objektu lázní architekti podřídili výšce sousedního kostela a okolních domů. Fasáda objektu navazuje plynule na stavbu kostela a kopíruje uliční čáru na straně náměstí. Fasáda lázeňského komplexu je přísně čistá a nenásilná. Výrazné prvky představuje pouze barevná pestrost rámců oken.

Lázeňský komplex představuje jakousi záhadu. Návštěvník do poslední chvíle netuší, že cesta lázeňskými koupeli je přes různé komory, záhyby a že končí až na střeše objektu a to venkovním bazénem, s výhledem na kostelní věž a na kouzelnou horskou scenérii Alp.

Vstupuje se přes vstupní dveře do poměrně malé šedé haly, která dává pocit, že jsme se ocitli v jeskyni. Lázeňský komplex se skládá ze 2 podzemních a 4 nadzemních podlažích. Ve 2.PP se nacházejí technické místnosti, v 1.PP šatny, sprchy, kadeřnictví. V 1.NP je vstupní hala s recepcí, masáže a „Alpenbad“- horské koupele, ve 2. NP bazén s minerální vodou, horká lázeň a kolem centrální místnosti horských koupelí se nacházejí odpočívací komory. 3.NP je určeno pro odpočinek a relaxování u čaje, nacházejí se zde odpočinkové místnosti. Ve 4. NP je venkovní bazén. Podlaží jsou vertikálně propojena schodišti. Autoři si hráli i s výškami místností - strop centrální místnosti kolem horských koupelí a místnosti s bazénem je výškově přes 2 patra, což odlehčuje dané místnosti¹⁹⁰.

191

Při návrhu interiéru lázeňského komplexu architekti vycházeli ze 4 základních principů:

Vzestup a pokles – stavba je řešena v různých výškových úrovních, odehrává se vertikální provoz, neustále zde překonáváme schody nahoru a dolů.

190 volná citace z autorské zprávy Mineralbad & Spa Samedan, Q. Millerr a P. Maranta

191 půdorysy Mineralbad & Spa Samedan, www.millermaranta.ch

Komorování - už v prostorách „Alpenbad“ se plně představuje systém komorování. Vysoká centrální místnost je k úrovni podlahy přízemí naplněná vodou, která se rozlévá do dalších místností - komor, které se tak napojují na centrální místnost. V jedné komoře můžeme sedět, v další temné relaxovat, v jiné zase ležet. Nachází se zde velké, malé, široké, úzké, vysoké a nízké, otevřené komory. Těmito komorami návštěvník prochází a tyto neustálé kontrasty v něm vyvolávají pocit určitého dramatu.

Denní světlo - v komorách svítí přímo či nepřímo sluneční světlo. Je zde plně využita hra se světlem, které prochází skrz okenní otvory na stěnách a na střeše. Osvětlení koupelí způsobuje, že se malé vlnky zrcadlí na stěnách, což vyvolává v návštěvníkovi nezapomenutelnou podívanou. V komorách se nacházejí různé intenzity světla. Toto vše má vyvolat v návštěvníkovi pocity klidu a štěstí.

Barevnost - na stěnách, stropěch a podlahách barevné keramické obklady. Každá koupel má svůj „barevný příběh“: např. podzimní žluté odstíny stromů v „Alpenbad“, červené barvy v bazénu a nebo ohnivá červeň v parních koupelích. Tmavě zeleně-modrá barva je v odpočívací místnosti. V horké lázni jsou světlé zeleno-žluté odstíny. Tyto odstíny barev zdobí vodu tak, že barevnost kachlí návštěvníka doslova bije do očí. Návštěvník musí zpomalit v této neobvyklé „keramicky-barevné náladě“, relaxovat a být šťastný.

192

193

194

195

Centrum volného času Nová Brumlovka, Praha

Budova byla navržena týmem Aulík Fišer architekti (J. Aulík a J. Fišer), do provozu byla uvedena v roce 2007. Je příkladem městského wellness centra, stojí uprostřed administrativních budov bez jakékoli návaznosti na přírodní léčivé zdroje – tomu také odpovídá skladba procedur.

Koncept domu byl utvářen tak, aby geometrický tvar vyrovnával menší objem, který oproti okolním administrativním budovám má a nepůsobil vůči nim v jakoby menším měřítku - výrazně jiná architektonická forma je podložena zcela jinou funkcí.

196

197

198

199

Při hledání optimálního vnitřního uspořádání se pracovalo jednak s horizontálním členěním jednotlivých podlaží, ale také s členěním vertikálním – jednotlivé prostory (cvičební sály, bazén, šatny) mají totiž každý jiné nároky na výšku stropu. Cílem bylo získat co možná největší využitelnou podlahovou plochu nad daným pozemkem. Výsledné řešení není jen velmi efektivní, ale zároveň efektní. Vznikla jednoduchá, dynamická stavba, jejíž přední stěna s oblými rohy se šikmo vyklápí ven nad volné prostranství.

Obvodový plášť je kromě prosklených ploch, orientovaných převážně na sever, tvořen trapezovým perforovaným plechem. Celkový dojem ze stavby podtrhuje speciální metalický nátěr, ten má lomenou barvu proměnlivě reagující na různé denní světlo.

196, 197 foto Centrum volného času Nová Brumlovka, www.archiweb.cz

198, 199 foto interiér Centrum volného času Nová Brumlovka, www.archiweb.cz

První nadzemní podlaží vyplňuje vchodová pasáž s obchody, restauracemi a poštou. Z pasáže vybíhají eskalátory do druhého podlaží s dalšími komerčními prostory a recepcí wellness centra. Veškeré technologie jsou umístěny v podzemí objektu, stejně tak 3 patra garáží.

Vlastní wellness centrum je ve 2. a 3. podlaží. Za recepcí se nalézají šatny a menší sály pro fitness aktivity, ze šaten je po schodech přístup do třetího podlaží s 25m bazénem. Umístění bazénu pod střechou bylo dáno snahou dodat mu eleganci, výhled a prostor. Součástí mokrého provozu jsou i sauny, vířivky a odpočívárny. Zbytek plochy nejvyššího podlaží patří třem univerzálním sálům. Od bazénu stoupá točité schodiště na střešní terasu, jež se rozkládá na pultové střeše s velmi mírným sklonem. Výšková disproporce mezi bazénovou halou a cvičebními sály tvoří ve střeše zářez, který terasu částečně ukryvá před pohledy z vyšších pater okolních budov²⁰⁰.

- 1. patro**
- 1 recepce, vstup do klubu
  - 2 šatny ženy
  - 3 šatny muži
  - 4 sprchy a toalety šaten žen
  - 5 sprchy a toalety šaten mužů
  - 6 fitness zóna
  - 7 kardio zóna
  - 8 diagnostika
  - 9 vitamin bar
  - 10 dětský koutek
  - 11 kadeřnictví a kosmetika BOMTON

- 2. patro**
- 1 bazén
  - 2 bar
  - 3 plavčík
  - 4 relax zóna
  - 5 vířivka
  - 6 sauny
  - 7 pára
  - 8 aroma pára
  - 9 Kneippova lázeň
  - 10 sauna a relax "Ladies only"
  - 11 sprchy
  - 12 aerobní sály
  - 13 spinning sál
  - 14 solárium
  - 15 masáže
  - 16 vstup na terasu
  - 17 toalety

201

200 volná citace z autorské zprávy, J. Aulík a J. Fišer

201 půdorysy Centrum volného času Nová Brumlovka, www.archiweb.cz

8. Závěr

Po čtyřiceti letech budování socialismu byla centra lázeňských měst včetně lázeňských budov a kolonád až na výjimky zdevastována, podobně na tom byly zahrady, parky, pavilónky a další lázeňské atrakce. Nejhůře dopadly mnohá menší lázeňská místa, která byla uzavřena, postupně zpustla a nakonec zanikla.

Vzhledem k tomu je třeba ke zbývajícím lázeňským místům přistupovat velmi citlivě tak, aby nedošlo k jejich nenávratnému poškození.

Lázeňská místa měla a mají specifický stavební ráz a genius loci, jehož uchování je třeba věnovat zvýšenou pozornost a péči. Jde zejména o nejznámější lázeňská města Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Františkovy Lázně.

Období přelomu 20. a 21. století je v českých lázních charakteristické spíše rekonstrukcemi stávajících provozů, z nichž mnohé byly po desítkách let zanedbávání v žalostném stavu.

Je zvyšován standard zařízení (zejména ubytovacích částí) tak, aby vyhovoval náročnější klientele. Při rekonstrukci probíhá regenerace stávajících staveb a zároveň s ní, pokud to situace dovolí, bývají odstraňovány provozní nedostatky. Zejména jsou doplňovány nové léčebné provozy nebo propojovány stávající provozy tak, aby pacient či klient prošel všechny procedury tzv. suchou nohou (např. propojení Léčebny Sanssouci, Hotelem Švýcarský dům a vilou Mercedes pomocí podzemního propojovacího koridoru, spojení několika budov do léčebny Kolonáda).

Problémem rekonstrukcí staveb je většinou také jejich památková ochrana. S ní souvisí zvláštní požadavky, které jsou většinou v rozporu se záměrem investora. Příkladem zdařilé rekonstrukce jsou Zámecké lázně v Karlových Varech. Původní, déle chátrající budova, byla rekonstruována a drobně dostavěna, nyní funguje na pomezí lázeňské péče a wellness. Opačným příkladem je Lázeňský dům Machnáč v Trenčianských Teplicích, který je národní kulturní památkou. Byl navržen pouze na sezónní provoz, proto je nyní nevyužívaný a postupně chátrá. Odstranění sezónnosti a zvýšení standardu budovy, by však znamenalo zásahy, které jsou z hlediska památkové péče neakceptovatelné.

Novostavby jsou výjimečné, přesto mají většinou vysokou kvalitu jak po stránce provozní tak architektonické. U nás jde o Sanatorium Dr. Petáka ve Františkových Lázních. V zahraničí je stěžejní realizací Rehabilitační klinika Rehab v Basileji, i když v tomto případě nejde o klasickou lázeňskou léčebnu, ale spíše o rehabilitační kliniku.

Rychlý rozvoj medicíny nahradil část lázeňské léčby.

Metody lázeňské léčby jsou využívány v rehabilitačním lékařství, a to i bez návaznosti na přírodní léčebný zdroj. Rehabilitace začíná v podstatě již na nemocničním lůžku a to po většině závažnějších zákrocích.

U všech nemocnic a poliklinik jsou rehabilitační oddělení, u větších rehabilitační kliniky. Vznikají i samostatné rehabilitační kliniky. U nás je to Vojenský rehabilitační ústav Slapy

a Rehabilitační klinika Malvazinky (ta navazuje přímo na ortopedickou a chirurgickou kliniku, v zahraničí už výše zmíněná Rehabilitační klinika Rehab v Basileji.

I přes snahu o omezení lázeňské péče placené ze zdravotního pojištění za pacienty „na pojišťovnu“, je lázeňská léčba stále nezastupitelná zejména v doléčení pacienta a u léčby chronických chorob.

Platí to hlavně u nejznámějších lázeňských míst, kde je dostatek účinných přírodních léčivých zdrojů. I tato lázeňská místa se snaží o rozšíření léčby na civilizační a degenerativní onemocnění.

U menších lázní, které nebyly vyhraněně specializovány a nemají k dispozici tak účinný přírodní léčivý zdroj, dochází k jejich postupnému zániku.

Kromě omezování počtů pacientů „na pojišťovnu“ klesá i počet samoplátců na lázeňské léčbě. Proto probíhá také hledání dalšího využití lázeňských míst, kromě standardní lázeňské péče.

Jsou pořádány týdenní regenerační pobyty, jde o tzv. preventivní lázně. Smyslem pobytu není léčba, ale regenerace organismu. Tyto aktivity jsou zaměřeny na platící klienty, což přináší zvýšené nároky nejen na standard zařízení, ale i na zřízení prostorů pro doprovodné sportovní a společenské aktivity.

Dále se kromě vlastní lázeňské léčby věnují také wellness procedurám, tak se wellness provozy stávají doplňkovou součástí lázeňských provozů. Oproti standardním wellness centrům, mají lázně výhodu přírodního léčebného zdroje, nejčastěji v podobě minerální či termální vody.

V souvislosti se zvyšováním standardu a zlepšováním prostředí je věnována zvýšená péče kvalitě prostředí a jeho působení na pacienta / klienta. Architekti se snaží zapůsobit na psychiku pacienta / klienta. Hrají si s prostorem, barvami, světlem a vodou.

J. Herzog a P. de Meuron v Rehabilitačním centru Rehab člení velkou budovu na menší prostory, tvoří v podstatě městečko s ulicemi, náměstími, zahradami, usilují o spojení pacienta s krajinou. Q. Miller a P. Maranta si v Lázních Mineralbad & Spa v Samedanu hrají s prostorem a barvami - budova se vyznačuje nejrůznějšími rozhledy, výhledy a průhledy, hrají si s velikostmi místností, s přirozeným a umělým světlem v kombinaci s vodou a barevností jednotlivých místností. Taktéž P. Zumthor se v Termálních lázních Vals snaží působit na návštěvníky, a to použitím kontrastů světla a stínů.

Vše je navrhováno se záměrem zanechat v návštěvníkovi nezapomenutelný zážitek.

9. Výkladový slovník

akratopega

pramen prosté vody, který nemá charakter minerální vody, teplota do 24 °C

akratoterma

přírodní, prostý pramen termální, minerální vody s teplotou nad 20 °C, obsah rozpuštěných pevných látek menší než 1 g/l a obsah plynů menší než udávají normy platné pro minerální vodu

akupunktura

léčebná metoda vycházející z tradiční čínské medicíny, spočívá ve vpichování jehel do akupunkturálních bodů, které jsou rozmístěné po celém těle (hlava, trup, končetiny), užívá se zejména při bolestivých onemocněních

alkalický

zásaditý, obsahující zásady draslíku, sodíku, lithia, cesia, francie, rubidia

artéská studna

studna získávající podzemní vodu, vystupující vrtem na povrch, protože podzemní zásobárna vody leží výš než místo vrtu nebo je mezi dvěma izolátory (vrstvami, které jsou nepropustné pro vodu) a při jejich proražení dochází k úniku vody

balneologie

vědní obor medicíny, nauka o léčivých vodách, peloidech, lázních a jejich využití při léčbě různých druhů onemocnění, stavech po úrazech či při rekonvalescenci

balneoterapie

léčebná část lázní, která využívá přírodních léčebných zdrojů (minerální vody, peloidy, klimatické prostředí) a celkové lázeňské prostředí

diatermie

elektroléčebná procedura, která využívá tepelné působení vysokofrekvenčního elektrického proudu na prohřívání tělesných tkání a orgánů

dieta

speciálně upravená výživa nemocného podle druhu onemocnění

elektroléčba

léčba využívá léčebné účinky aplikace elektrických proudů nebo impulzů na organismus

ergoterapie

léčba prací / zaměstnáním, užívá se zejména po úrazech, jde o nácvik každodenních činností (oblékání, vaření), nácvik úchopů různých předmětů, tvořivá činnost

fototerapie

léčba světelnými paprsky, působení z velmi silného celospektrálního světelného zdroje

fytoabneoterapie

lázeňská léčba využívající při koupelích bylinných výtažků a esencí

fyzioterapie

se zabývá léčbou pohyblivých částí těla, používá fyzikálních prostředků (tepla, světla, vzduchu, vody, záření, elektrického proudu, magnetického vlnění) ke zlepšení obranných schopností organismu a ke zlepšování schopnosti vyrovnávat se s porušenou funkcí některých orgánů

galvanoterapie

léčení galvanickým proudem (stejnoseměrný elektrický proud stálé intenzity)

hipoterapie

léčba pacientů prostřednictvím jízdy na koni

hořké vody

minerální vody s vysokým obsahem síranů sodíku a hořčíku. Mají projímavé účinky a dobrý vliv na trávicí ústrojí

indikace

určení choroby a předepsání vhodné léčby (vhodného výkonu) při určité nemoci

inhalace

vdechování léčivých látek v podobě vodních par, plynů, aerosolů

Injekce

vstříkávání látky zpravidla s léčivým účinkem do organismu (podkožně, svalově, žilně)

iontoforéza

léčebná metoda, při níž jsou ionty léku zaváděny do organismu stejnosměrným proudem

irigace

výplach, léčebná metoda užívaná k odstranění cizích nebo jedovatých látek z organismu

kinezioterapie

léčba pohybem / léčebná tělesná výchova, individuální či skupinová

klima (podnebí)

dlouhodobý režim počasí v určité oblasti s charakteristickými znaky; podhorské, horské, nížinné, suché a podobně

klimatoterapie

léčba nemocných využívající příhodného klimatu pro léčbu onemocnění zejména dýchacích cest

kolonáda

dlouhá, krytá chodba otevřená do volného prostoru sloupořadím, převzatá z antiky a od 18. století se v lázeňských místech používá pro přístup k upraveným vývěřům minerálních pramenů či kondiční procházky pacientů na čerstvém vzduchu i za deštivého počasí

kontraindikace

stanovení nemocí, jejichž léčba je určitými procedurami nevhodná

kryoterapie

léčebná metoda užívající velmi nízkých teplot k destrukci chorobné tkáně

kúra

soustavné léčení předepsaným způsobem v lázních

kyselka

minerální voda zpravidla proplyněná oxidem uhličitým v množství alespoň 1 g/kg

kysličník uhličitý (oxid uhličitý)

přírodní plyn obsažený v nejrůznějších koncentracích v minerálních vodách

léčivá voda

jde o prameny, které mají léčivé účinky

letovisko

místo vhodné k letním, ale i celoročním relaxačním a ozdravným pobytům, místo s dobrými klimatickými podmínkami

magnetoterapie

léčba pomocí působení umělého magnetického pole určitých parametrů na lidský organismus

masáže

speciální, fyzikální léčebná metoda, která hnětením, poklepem, třením, tlakem zlepšuje prokrvení pacienta a snižuje bolestivost svalů

mechanoterapie

léčba pasivním tělocvikem na speciálních přístrojích

mineralizace

přírodní obohacení vody minerálními látkami

minerální vody

přírodní voda s obsahem alespoň 1 g rozpuštěných anorganických látek nebo plynů v 1 kg

oxygenoterapie

léčba kyslíkem

parafango

směs parafínu a sopečného bahna užívaná k obkladům při léčbě především pohybového ústrojí

parafín

směs tuhých, nasycených uhlovodíků získaných z ropy, užíván k přípravě teplých zábalů

peloidy

slatinné a rašelinné zeminy a bahna, které mají vlastnosti a účinky léčebných zdrojů

peloidní léčba

léčba s využitím speciálně upravené slatiny či rašeliny

pneumatická komora

léčebné zařízení využívající zvýšeného i sníženého tlaku vzduchu

pramen

místo přirozeného, volného vývěru podzemní vody na zemský povrch

prameník

zařízení k odběru vody z vodovodní sítě se stálým nebo uzavíratelným výtokem vody

prostá voda

vývěr vody, který nespĺňuje kritéria pro zařazení mezi kyselky, radioaktivní, minerální či hořké vody

přirodní léčivé zdroje

soubor přírodních prostředků využívaných v lázních k léčení nemocných (minerální vody, peloidy, klima)

psychoterapie

léčba využívající psychologické metody k ovlivnění stavu mysli pacienta

radioterapie

léčení radioaktivními látkami

rapa

přirodní velmi slaná minerální voda

rašelina

sediment organického původu vzniklý z odumřelé rostlinné hmoty

rehabilitace

léčebná metoda směřující k opětovnému nabytí schopností ztracených nemocí nebo úrazem

rekonvalescence

období mezi vymizením příznaků choroby či úrazu a dosažením úplného zdraví

salinická voda

slaná minerální voda

sanatorium

zařízení s plnou lůžkovou péčí určené pro déle trvající léčbu chronických nemocí, využívá i úpravy celkové životosprávy a vlivu místního podnebí

sauna

potní lázeň, při níž se střídají účinky přehřátí organismu s krátkodobým prudkým ochlazením

slatina

sedimenty organického původu tvořené odumřelými zbytky převážně travin a rákosů, většinou vznikají zarůstáním stojatých vod, může být obohacena o různé přísady (zeminu, minerální vodu)

solanka

vodný roztok chloridu sodného, vzniká rozpuštěním kamenné soli, využíván k zábalům

solárium

zařízení k ozařování ultrafialovým nebo infračerveným zářením (přírozeným či umělým)

speleoterapie

léčba využívající prostředí jeskyní a jejich konstantního mikroklimatu (vlhkost, teplota, ticho, složení vzduchu)

stáčírna

zařízení ke stáčení minerální vody pro její další prodej

stolní minerální vody

minerální vody s vysokým obsahem oxidu uhličitého a s malým obsahem rozpuštěných pevných látek

terapie

soubor opatření, která navrhuje lékař pro léčbu nemoci

termoterapie

terapie působící na organismus teplotou (teplo, chlad)

termy

teplé minerální prameny s teplotou nad 25 °C

vodoléčba, hydroterapie

využívá fyzikálních vlastností vody k léčbě, pomocí rozličných procedur s užitím studené, přirozeně teplé či ohřáté vody, případně jejich kombinací. Může jít o vody minerální, mineralizované, radioaktivní či jen prosté vody, případně obohacené různými přísadami

vt

uměle vytvořený otvor k čerpání minerální vody, plynu či peloidů

vřídlo

označuje vody horké od 50 °C do 100 °C

vývěr

výstup minerální vody na zemský povrch

zdroj

označení lokality, z níž je čerpána minerální voda nebo peloid pro účely lázeňského či průmyslového využití

zřídlo

výskyt minerální vody v souvislosti s jejími přívodními cestami a hlubinným režimem, označují se tím i jednotlivé prameny či vývěry minerální vody

10. Literatura

Burachovič Stanislav – Zlatý věk Karlových Varů, Karlovarské muzeum, 1993

Bucharovič Stanislav & Wieser Stanislav - Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Libri, 2001

Cmíral Pavel – Luhačovice: lázně z nejkrásnějších, Lika klub, 2003

Danzer Gerhard – Psychosomatika, Portál, 2001

Fořtl Karel – Léčebné lázně, ČVUT, 1978

Hurin Martin – Západočeské lázně, BB art, 2003

Kadlecová Jitka – Lázně a bariéry, Praha, 2006

Křížek Vladimír – Ze starých Mariánských Lázní, Mariánské Lázně, 1987

Kuča Karel - Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Libri, 1996

Poděbradský Jiří - Fyzikální terapie, Grada, 1998

Prošek Josef - Západočeské lázně, Praha, 1982

Reiner Martin – Lázně, Petrov, 1998

Souček Zdeněk – Poděbrady a vycházky po okolí, Zámek, 1996

Syrový Bohuslav – Architektura svědectví dob, SNTL, 1974

Švandrlík Richard - Mariánské Lázně, Olympia, 1981

Zídková Anna – Fellner a Helmer v Karlových Varech, Karlovarské muzeum, 1997